

NOGOMET U JUGOSLAVIJI

Tomaš, Ante

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:207990>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

NOGOMET U JUGOSLAVIJI

ANTE TOMAŠ

Split, 2021.

Odsjek za povijest

Diplomski studij

NOGOMET U JUGOSLAVIJI

Student: Ante Tomaš Mentor: .prof.dr.sc. Aleksandar Jakir

Split, 2021.

SADRŽAJ

1	UVOD	4
2	NOGOMET U KRALJEVINI SHS/ JUGOSLAVIJI 1918-1941.....	6
3	RATNA VREMENA	13
4	NOGOMET U SFRJ	16
5	JUGOSLAVENSKI NOGOMET 1950-IH.....	22
5.1	Kontroverze	29
5.2	Reprezentacija i klupski nastupi u Europskim natjecanjima	36
6	JUGOSLAVENSKI NOGOMET 1960-IH.....	42
6.1	Kontroverze	50
6.2	Reprezentacija i klupski nastupi u Europskim natjecanjima	55
7	JUGOSLAVENSKI NOGOMET 1970-IH.....	58
7.1	Kontroverze	62
7.2	Reprezentacija i klupski nastupi u Europskim natjecanjima	69
8	JUGOSLAVENSKI NOGOMET 1980-IH.....	77
8.1	Kontroverze	84
8.2	Reprezentacija i klupski nastupi u Europskim natjecanjima	97
9	ZAKLJUČAK	107
10	SUMMARY	109
11	POPIS LITERATURE	111
12	POPIS SLIKA	116

1 UVOD

Nogomet je kao najpopularniji sport na svijetu oduvijek bio više od same sportske igre. Nogomet je socijalni fenomen kroz kojeg se zrcali stanje u društvu. On je politiziran i iz jedne posjete nogometnoj utakmici u 90 minuta može se više saznati o identitetu nekog društva nego iz desetaka knjiga. Važnost nogometa za politiku i politike za nogomet svakako nije prisutna samo u Hrvatskoj, već u cijelom svijetu taj dodir stvara sporenja. Međutim u ovom radu ću se koncentrirati na nogomet u Jugoslaviji i njenu povezanost s politikom. Aleksandar Tijanić je rekao da je najvažnija funkcija u VPO ona predsjednika Hajduka. Hrvatska je 90-ih godina 20. stoljeća teškom mukom u ratu izborila samostalnost za koju je morala platiti visoku cijenu. Kako se ideologija vladajuće komunističke partije 90-ih raspala kao kula od karata, tako su u modernoj hrvatskoj državi njene ideološke doktrine, koje se u Jugoslaviji naravno nisu propitkivale, došle pod reviziju. Vezano za nogomet, ideologija vladajuće partije je bila bratstvo i jedinstvo funkcionira savršeno u svim aspektima društva, pa tako i u nogometu. S druge strane, nakon rata se u hrvatskom hrvatskom političkom i medijskom prostoru uz pridjev jugoslavenski uglavnom vezivale negativne konotacije, tako su se i sportski rezultati bivše države u kojima su sudjelovali hrvatski sportaši relativizirali i mistificirali. To se posebno odnosi na nogomet koji je bio usko povezan s politikom. Koliko je nogomet u Jugoslaviji važna tema i 30 godina nakon nestanka te državne tvorevine, dovoljno govori činjenica da i dan danas političari na toj temi traže političke bodove. Kako su godine samostalne hrvatske prolazile, tako se sve više politizirala tema nogometa u Jugoslaviji i u političke svrhe su se počeli retuširati neki događaji. Prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman je kao bivši nogometni djelatnik odlično razumio odnos politike i nogometa te je upravo na nogometnim stadionima izvrsno promovirao svoju političku platformu s kojom je i pobijedio na izborima. No nakon izborne pobjede je odlučio maksimalno politizirati nogomet na način da je naredio promjenu imena te je „Dinamo“ postao „Croatia“ te je od zagrebačkog kluba odlučio nasilno stvoriti „stup hrvatstva“. Da bi zagrebački plavi postali „stup hrvatstva“, trebalo je uvjeriti ljude da su to, samo u manjoj mjeri, oduvijek i bili. Tu ideju prvog hrvatskog predsjednika su nastavili provoditi njegovi nasljednici u HDZ-u pa je tako i dugo nakon njegove smrti Dinamo izašao na teren s transparentom „HDZ u srcu“, iako primjerice HDZ značajno lošije prolazi na izborima u onim dijelovima Hrvatske u kojima obitavaju navijači Dinama. Tako je stvorena slika jugoslavenskog nogometa u kojem se hrvatstvo u nogometu manifestiralo isključivo kroz Dinamo koji je direktni nasljednik Građanskog te upravo zbog tog izraženog hrvatskog nacionalističkog identiteta nije smio biti prvak te je zakidan ne samo od Srba, nego i Hrvata

unutar KPH. S druge strane, Hajduk je prikazivan kao projugoslavenski komunistički klub blizak sa Srbima, koji je uživao visoku protekciju najmoćnijeg čovjeka u državi, Josipa Broza Tita. Do te slike se došlo pogrešnim interpretiranjem velikog broja događaja, kao što su slučaj Tomić, slučaj Žanetić kao i selektivnim podsjećanjem na samo one detalje iz nogometne povijesti koji idu uz tu sliku, dok su neki drugi, poput slučaja Petrov, stavljeni pod tepih. Povjesničari se nisu bavili povijesti nogometa u Hrvatskoj dok povjesničar Davor Kovačić nije izdao knjigu Hrvatski nogomet u doba cara, kralja, poglavnika i maršala. U ovom radu ću se osvrnuti na mnoge njegove teze te uz pomoć raznih novinskih članaka iz arhiva te internet izvora, kao i ostalih knjiga, pobiti tu nasilno stvorenu sliku u hrvatskom političkom i medijskom prostoru koju i Kovačić pokušava progurati. Nadalje, planiram detaljno mistificirati i izanalizirati tu tabu temu zvanu nogomet u Jugoslaviji.

Kovačić također odnos velike četvorke shvaća kroz nacionalizam te to vidi kao borbu Dinama i Hajduka s jedne strane te Crvene Zvezde i Partizana s druge. To također planiram pobiti te dokazati da je u klubovima bilo izraženo najizraženije klubaštvo te da su derbiji Hajduka i Dinama kao i Zvezde i Partizana bili jednako napeti, ako ne i napetiji od međunacionalnih derbija. Naravno, tu ne planiram negirati nacionalni naboj kada primjerice igraju hrvatski i srpski klub, ali planiram dokazati da je klubaštvo bilo izraženije od tog nacionalnog naboja. Naravno da to vrijedi sve do kraja 80-ih kad je nacionalizam uvjerljivo prevladava i to klubaštvo praktički nestaje. Također planiram detaljno objasniti odnos komunističkog rukovodstva prema nogometnoj igri kroz ekonomski aspekt od 1945. kad su praktički svi nogometaši amateri pa kroz vrijeme prvih profesionalaca pa sve do velikih ugovora 80-ih godina. Analizirati ću rezultate jugoslavenskih klubova u ligi kroz desetljeća, kao i nastupe reprezentacije te na osnovu njih donijeti zaključke o generalnom uspjehu jugoslavenskog nogometa te analizirati jesu li i koliko Srbi bili privilegirani u jugoslavenskom nogometu u odnosu na Hrvate.

2 NOGOMET U KRALJEVINI SHS/ JUGOSLAVIJI 1918-1941.

Sredinom 19. stoljeća nogomet je rođen u Engleskoj gdje su učenici javnih škola počeli osnivati amaterske klubove unutar škola te se natjecati protiv drugih klubova iz drugih škola. Ubrzo je 1863. godine osnovan nogometni savez koji se sastojao od dvanaest klubova osnivača te je ubrzo „nogometna groznica“ preplavila Englesku.¹

Nije trebalo proći dugo da se igra proširi i na europski kontinent, pa tako i na prostor južnih Slavena. Prvi nogometni klubovi na jugoslavenskom prostoru se javljaju početkom 20. stoljeća, iako je primjerice na području Hrvatske prvo sportsko društvo osnovano u Gradiški 1897. godine imalo više sportova između kojih je bio i nogomet.²

No, najvažniji klubovi u prvoj Jugoslaviji su osnovani malo kasnije, a igrom slučaja tri najuspješnija kluba su osnovana iste godine, 1911. To su BSK Beograd, Građanski iz Zagreba i Hajduk iz Splita. Iz Zagreba su također jaki klubovi bili HAŠK, osnovan 1903., Concordia, osnovana 1906., a iz Beograda Jugoslavija osnovana 1913. U Sarajevu su postojala dva jaka kluba, Slavija osnovana 1908. godine i SAŠK osnovan 1910. godine.³

Budući da u Austro-ugarskoj monarhiji nije postojala nogometna liga, Hrvatski športski savez je organizirao prvo prvenstvo Hrvatske i Slavonije 1912. godine u kojem su sudjelovali samo zagrebački klubovi budući da van Zagreba ozbiljniji klub nije postojao jer je Kraljevina Dalmacija bila austrijska krunska zemlja te odvojena od Hrvatske i Slavonije te je tim klubovima predstojalo organiziranje prijateljskih utakmica sa etabliranim klubovima iz Austro-Ugarske, primjerice Slavijom i Spartom iz Praga, Rapidom iz Beča i drugima. Početkom prvog svjetskog rata nogomet pada u drugi plan te se većina nogometaša bori u ratu te se nogomet ponovno budi tek nakon kraja rata.⁴

1. prosinca 1918. osniva se Kraljevina SHS te se ubrzo i osniva Jugoslavenski nogometni savez, točnije 14.4.1919. Odlučeno je da se ne obnavlja stara nogometna sekcija Hrvatskog športskog saveza nego da se stvori novi nogometni savez. Zanimljivo je da je savez krasio pridjev „Jugoslavenski“ iako je država postala Kraljevina Jugoslavija tek 3.10.1929. godine. U novoj državi je vlast poticala „stremljenje“ jugoslavenskoj zajednici, pa je u tom smjeru i odluka od prosinca 1919. da se sportski klub „Velika Srbija“ preimenuje u SK Jugoslavija. Za vrijeme

¹ Kovačić, Davor, Hrvatski nogomet u doba cara , kralja, poglavnika i maršala, 16

¹ Isto, 20

¹ Isto, 25-28

¹ Isto, 32

Austro-Ugarske bila je odigrana utakmica HAŠK-a i reprezentacije Srbije u Zagrebu na kojoj je bio očit osjećaj povezanosti između Srba i Hrvata, no stvaranjem zajedničke države ubrzo je izbilo nepovjerenje i međusobni animozitet. Od 1919. do 1923. natjecanja su bila isključivo lokalnog karaktera, primjerice prvenstvo zagrebačkog nogometnog podsaveza, splitskog podsaveza, beogradskog...⁵

No to ne znači da se nisu organizirale prijateljske utakmice između najjačih klubova iz svojih podsaveza, pa je tako Hajduk došao u Zagreb na ljeto 1919. odigrati 3 prijateljske utakmice. Prvu su napustili teren nakon vodstva Građanskog od 2-0 nezadovoljni isključenjem svog igrača, zatim su s Concordiom igrali 1-1, da bi zadnju utakmicu izgubili od HAŠK-a 4-0. Taj poraz je razbjesnio navijače i upravu kluba koja je čula glasine da je ponajbolji igrač Hajduka Nikola Gazdić sabotirao utakmicu. Neiskusna uprava je nasjela na glasine i potjerala Gazdića iz kluba iako je te godine probio brojku od 100 zabijenih golova za klub, te je Gazdić osramoćen pobjegao u Beograd. No, kad je u svibnju 1921. Građanski gostovao u Splitu, Gazdić je upravi napisao pismo moleći ih da mu dopuste povratak u najdraži dres, što oni i dopuštaju, te Gazdić daje gol i iznuda jedanaesterac za preokret Hajduka i pobjedu od 2-1. Navijači iznose Gazdića koji plače od sreće, te mu u svlačionici pozlije te ubrzo umire od tuberkuloze. Ta scena je ekranizirana i u seriji „Velo misto“ Milijanka Smoje. Nakon utakmice zagrebačke novine napadaju Hajduka radi preoštre igra, a publiku nazivaju „prostačkom“ i „afrikanskom“, a na to su naravno i splitski listovi oštro odgovorili. Nastao je skandal o kojem su čak pisale i strane novine, u Zagrebu su izbile demonstracije, a zagrebački i splitski gradonačelnici su izmjenjivali brzogjave. Na kraju se situacija ipak smirila, ali je ovo bio prvi nogometni skandal na jugoslavenskom prostoru kojih će još biti mnogo.⁶

I Građanski i Hajduk su igrali prijateljske utakmice s beogradskim klubovima, te su većinom pobjeđivali, a posebno je upečatljiva pobjeda Građanskog iz travnja 1920. u Beogradu nad BSK-om od 0-10. Upravo je ta pobjeda Građanskog stvorila animozitet na relaciji Zagreb-Beograd jer su oba centra željela dokazati da su najbolja, no ovu visoku pobjedu je zagrebački tisak iskoristio za plasiranje teze kako su Srbi netaleantirani za nogomet te je stoga i odlučeno kako će se završna utakmica prvog prvenstva Kraljevine SHS igrati u Zagrebu. Prvo se prvenstvo 1923. igralo kup sustavom, a sudjelovali su pobjednici svojih podsaveza, Građanski,

⁵ Isto, 49-52

⁶ Smoje, Miljenko, Hajdučka legenda, 40-44

Jugoslavija, Hajduk, Ilirija iz Ljubljane, SAŠK iz Sarajeva te Bačka iz Subotice. Građanski je pobijedio i postao prvi prvak pobijedivši u finalu SAŠK s 4-2.⁷

U idućem prvenstvu Hajduk pobjeđuje SAŠK u Sarajevu sa 6-1 te tako impresionira cjelokupnu javnost kao i izbornika Dušana Zinaju koji u reprezentaciju za okršaj sa Čehoslovačkom uvrštava svih 10 igrača Hajduka, osim vratara Gazzarija koji je bio talijanski državljanin. Taj je događaj inspirirao splitskog skladatelja Ivu Tijardovića koji je 1926. posvetio Hajduku za 15. rođendan operetu „Kraljica lopte“. Na toj utakmici Hajduk je i stekao nadimak „Majstor s mora“ koji ga prati i danas. Ipak, Miljenko Smoje navodi kako su stalne igre, što u Africi na turneji, što za reprezentaciju, iscrpile Hajdukove igrače koji su finalni meč prvenstva izgubili u Zagrebu 2-1 od „Jugoslavije“.⁸ 1925. su se u finalu našli Jugoslavija i Građanski, a u Beogradu je pobijedila Jugoslavija nakon produžetaka 3-2. Iduće godine se Građanski revanširao te pobijedio Jugoslaviju 2-1 u finalnoj utakmici u Zagrebu. Od 1927. napušta se kup sustav i igra se liga, a prvi pobjednik takvog načina natjecanja je Hajduk kojem je to bila prva titula. 1928. prvak postaje Građanski, da bi 1929. Hajduk vratio titulu u Split. Iz tog prvenstva je glasovita izjava čuvenog trenera Luke Kaliterne koji je prvi vodstvu Hajduka od 3-0 protiv BSK-a u Beogradu ukorio svoje igrače na klupi zbog veselja rekavši im da nemaju pojma što Srbi mogu napraviti u 10 minuta.

1930. dolazi do najvećeg nogometnog skandala u prvoj Jugoslaviji, kojemu je uzrok uspostavljanje „šestojanuarske diktature“ te centralizacija svih državnih institucija u Beograd, pa je tako 16.3.1930. na skupštini Jugoslavenskog nogometnog saveza odlučeno premještanje sjedišta saveza iz Zagreba u Beograd. Kako to i priliči u jugoslavenskom nogometu, ta odluka nije mogla proći bez nepravilnosti. Naime, jugoslavenski nogometni savez je njegovao pravilo da klub član saveza ne mora prisustvovati skupštini, već može opunomoćiti nekog delegata da glasa u njegovo ime. Delegat iz Zagreba Smoljan je tako raspolagao s 26 punomoći koje su na misteriozan način nestale noć prije sjednice, te ti glasovi nisu bili priznati a upravo su oni bili ključni za prebacivanje središta saveza iz Zagreba u Beograd. Tijekom glasanja delegati iz zagrebačkog, splitskog i osječkog podsaveza su ogorčeno napustili sjednicu. Beogradska „Politika“ je izvijestila da se borba između srpskih i hrvatskih predstavnika toliko izopačila da tu čovjek više nije mogao vidjeti kraj nerazumnoj i nesportskoj borbi.⁹

⁷ Kovačić, 57-59

⁸ Smoje, 51-52

⁹ Smoje, 52-54

Ubrzo je na ljeto 1930. uslijedilo svjetsko nogometno prvenstvo u Urugvaju, te se od klubova tražilo da žrtvuju domaće prvenstvo i puste nogometaše da igraju za reprezentaciju na drugom kraju svijeta. To su iz revolta prema nedavnoj skupštini odbili klubovi iz Zagreba, Splita, Sarajeva i Subotice, te je i izborničku klupu napustio Hrvat Ante Pandaković te je za izbornika izabran Beograđanin Boško Simonović. Tako su državne boje s „dvoqlavim belim orlom“ branili isključivo Srbi, budući da je cjelokupna hrvatska, ali i ostala nesrpska sportska javnost bojkotirala to prvenstvo. Zbog bojkota nekih klubova je izbornik pozvao u reprezentaciju i 3 Jugoslavena koja su igrala u inozemstvu u Francuskoj. Svjetsko prvenstvo nije imalo kvalifikacije, već su se dijelile pozivnice, budući da je 1930. putovanje u Atlantikom do Južne Amerike bilo dugotrajno i poprilično skupocjeno. Od Europskih reprezentacija nastupile su uz Jugoslaviju samo Francuska, Belgija i Rumunjska. Prvenstvo je činilo 13 ekipa koje su bile raspoređene u 3 grupe sa 3 ekipe i 1 grupom s 4 ekipe, te su samo pobjednici grupa ulazili u polufinale. Uz Europske reprezentacije sudjelovali su redom iz Južne Amerike: Brazil, Argentina, Čile, Urugvaj, Bolivija, Peru i Paragvaj te SAD i Meksiko. Jugoslavija je bila u grupi s Brazilom i Bolivijom te je otvorila prvenstvo pobjedom od 2-1 nad Brazilom, da bi zatim pobijedila i Boliviju sa 4-0 te tako prošla u polufinale, gdje ju je čekao domaćin. Urugvaj je na poluvremenu vodio 3-1, da bi u drugom poluvremenu zabio još 3 gola i pobijedio sa 6-1 te je osokoljen tom visokom pobjedom na kraju i osvojio prvenstvo pobijedivši u finalu Argentinu s 4-2. Novinar „Politike“ Bora Jovanović koji je pratio reprezentaciju napisao je kako je Jugoslavija bila bolja od Urugvaja, no brazilski sudac Almeida Rego je popustio pod velikim pritiskom gromoglasne domaće publike te je samo u prvom poluvremenu priznao domaćinima 2 neregularna gola, dok je Jugoslavenima poništio jedan ispravni. Da je Jugoslavija bila bolja navodi i po udarcima iz kuta kojih su Jugoslaveni izveli 8, a domaćini samo 2. Utakmica za treće mjesto se nije igrala te su se Jugoslaveni nakon tog poraza vratili kući ovjenčani slavom nakon velike pobjede nad favoriziranim Brazilom, ali opet potišteni što nisu otišli do kraja i osvojili natjecanje.¹⁰

Nastup jugoslavenske reprezentacije na prvom Svjetskom prvenstvu je i ekraniziran u filmovima Dragana Bjelogrića „Montevideo, Bog te video“ i „Montevideo, vidimo se“. Ostaje samo nagađati što bi bilo da je reprezentacija Jugoslavije na turniru nastupila u najjačem mogućem sastavu. Savezni kapetan Boško Simonović je u izvještaju koji je podnio JNS-u napisao kako je sada Jugoslavija poznata u svakom kutku Južne Amerike, te da su za reprezentaciju navijali svi, bez obzira na to jesu li Srbi, Hrvati ili Slovenci, unatoč političkim

¹⁰ Sve o svetskim nogometnim prvenstvima , 97-104

nesuglasticama. Nakon svjetskog prvenstva sve više gledatelja prati utakmice te ih se na stadionima zna skupiti i više od 10 tisuća. Publika se po uzoru na Urugvajce počela miješati u utakmicu, raditi pritiske na sudce te ulijetati u teren te su se na stadione počele ugrađivati ograde koje bi trebale štititi igrače i sudce od bijesne gomile. Domaće prvenstvo te sezone osvaja zagrebačka „Concordia“ uz, kako se pričalo, pomoć beogradskih sudaca kako bi se poboljšali odnosi i smirile tenzije. U prvenstvu iduće godine, nakon utakmice Hajduk-Jugoslavija 2-2, u kojem je Hajduku poništen gol za pobjedu, Splićani se žale da će istupiti iz lige ako se utakmica ne poništi i ako im još jednom bude sudio sudac Kujundžić, te prvi put neki klub traži međunarodne sudce da sude jugoslavensku ligu. Žalba Hajduka se nije u savezu niti razmatrala, te su nastavili suditi isti sudci, a Hajduk se žali da se njega i njegovu publiku stalno napada, samo što su napadi prije dolazili iz Zagreba, a sada dolaze iz Beograda. Od 1931.-1936. dominaciju BSK-a prekida samo Concordia 1932., uz neodigrano prvenstvo 1934. zbog atentata na kralja Aleksandra Karađorđevića, da bi onda 1937. prvak postao Građanski, a 1938. HAŠK. 1939. ponovno titulu osvaja BSK, a zadnje prvenstvo Kraljevine Jugoslavije osvaja Građanski.¹¹

Kako u periodu Kraljevine Jugoslavije nije postojalo nikakvo međunarodno klupsko nogometno natjecanje, klubovima nije preostalo ništa drugo nego organizirati turneje po Europi i ostalim kontinentima i igrati nizove prijateljskih utakmica. Tako je Građanski 1922. otišao u Barcelonu odigrati prijateljsku utakmicu protiv slavnog istoimenog kluba, a iduće godine je bio pozvan od strane Athletic Bilbaa. Hajduk je 1923. otišao na turneju u Afriku te su bili u Tunisu i Alžiru. Hajduk je pobijedio trostrukog prvaka Sjeverne Afrike rezultatom 3-1, a zanimljivo je da su sve sportske novine u Tunisu u početku Hajduke zvali Čehoslovacima, da bi kasnije ipak naučili nepoznatu naciju Hrvat, tj. Jugoslaven. Kasnije je Hajduk 1931. išao na turneju u SAD i Južnu Ameriku, a kuriozitet je da Anđelko Marušić „Ferata“ nije mogao isposlovati izostanak s posla, pa je dao/dobio otkaz. Građanski je u studenom 1936. bio pozvan na turneju u Englesku, a razlog tome je visoki poraz Liverpoola u Zagrebu od Građanskog od 5-1 u svibnju iste godine, pa su se Englezi željeli revanširati Zagrepčanima. Klub je prije odlaska u Englesku igračima dao pismene upute da ponesu po mogućnosti što više špeka, salame, sira i šunke jer je u Engleskoj sve jako skupo. Igrači Građanskog su bili oduševljeni igralištima, tribinama, njegovanim travnjacima, električnim grijanjem i svim ostalim udobnostima kojima su u Jugoslaviji mogli samo sanjati. U Jugoslaviji su uglavnom igrali na blatnjavim terenima.¹²

¹¹ Kovačić, 55, 61,62-65

¹² Isto, 76-78

Čak i te klupske turneje nisu mogle proći bez incidenata. Tako je 1934. BSK otišao na turneju u Egipat, ali se predstavio kao reprezentacija Jugoslavije kako bi od domaćina izvukli što više novca. Budući da su uredi BSK-a i JNS-a bili jedni do drugih, a vodstvo JNS-a se većinom sastojalo od članova BSK-a, „mudro rukovodstvo“ tu nije vidjelo nikakav problem, ali kad je za to saznao zagrebački tisak, nastala je afera. Ipak je najveća afera nastala nakon što je 1931. iz Zagreba stigao brzojav za Split sljedećeg sadržaja: **ŽIVKOVIĆ I PAVELIĆ SPORAZUMNI STOP PRISTANAK KRALJA PREDVIĐEN KONCEM TJEDNA STOP**. Budući da je kralj Aleksandar uveo „šestojanuarsku diktaturu“, odnosi Srba i Hrvata bili su zategnuti, Pero Živković je bio predsjednik vlade, a budući poglavnik NDH Ante Pavelić je već bio u inozemstvu, jasno je da je ovakav brzojav izazvao uzbunu neviđenih razmjera, no na kraju se ispostavilo da je igrač Hajduka Šime Poduje nagovarao igrače Concordije Aleksandra Živkovića i Ivicu Pavelića te Rudolfa Kralja iz HAŠK-a da se pridruže Hajduku na njegovoj turneji u SAD-u i Južnoj Americi te se malo nespretno izrazio. Prvi nogometaš u Jugoslaviji koji je primao plaću za svoje igre je Blagoje „Moša“ Marjanović, zvijezda BSK-a oko kojeg se vrti radnja već spomenutog filma „Montevideo, Bog te video“. On je svoju prvu plaću dobio 1925, a u drugoj polovici 30-ih godina su klubovi počeli kupovati igrače i polako se prestaje s amaterizmom, no to je još uvijek daleko od pravog profesionalizma, prije bi se moglo reći da su igrači bili polu-profesionalci. Primjerice, za utakmicu s Poljskom u sklopu kvalifikacija za SP 1938. u Francuskoj JNS je zatražio od ministarstva da reagira kod električne centrale u Zagrebu da svojim zaposlenicima, državnim nogometnim reprezentativcima odobri izostanak s radnog mjesta. Nogometaši su jedino odlaskom u inozemstvo mogli zaraditi dobar novac, ali ubrzo bi se razočarani vratili u svoje matične sredine jer bi ih strani klubovi iscrpili u svoje profesionalne svrhe, a zatim otjerali kao ožeti limun. Klubovima nije bilo lako preživljavati, uglavnom su poslovali s gubitcima te ovisili o lokalnim sponzorima, a okrzla ih je i globalna kriza 1929. koja je prouzročila pad Wall Streeta. Nogometašima su od novca češće plaćali u hrani i piću ili obući, u dogovoru s lokalnim ugostiteljima, trgovcima... U Srbiji je prevladavalo mišljenje da je Građanski najbogatiji klub, jer je dobivao novac od hrvatske „prekookeanske emigracije“. Građanski je u upravi imao jake gospodarstvenike te političare bliske HSS-u dok je u BSK-u glavnu riječ vodio dr. Mihajlo Andrejević koji je 1930. postao „sekretar za spoljne poslove“ JNS te je organizirao put u Urugvaj, što mu je donijelo članstvo u nadzornom odboru FIFA-e 1932., te članstvo u izvršnom odboru iste organizacije 1936.

¹³ Isto, 72-83

Predsjednik JNS-a saveza postaje 1939., a s prekidima je član FIFE-e sve do 1982. kada postaje doživotni počasni član. Bio je predsjednik i Arbitražne i Medicinske komisije FIFA-e.

Može se reći da su od jugoslavenskog nogometa Drugi svjetski rat preživjeli samo Hajduk i dr. Andrejević, s tim da dr. Andrejević svoje „političko preživljavanje“ može pripisati očito velikom ugledu koji je imao u FIFA-i. Ostali klubovi nisu imali neke „face“ te su im uprave činili uglavnom lokalni ljudi.¹⁴

¹⁴<https://www.kurir.rs/sport/fudbal/3411605/zbog-doktora-andrejke-jugoslavija-je-otisla-u-montevideo-mihajlo-andrejevic-zaduzio-nas-je-i-kao-lekar>

3 RATNA VREMENA

Za vrijeme Drugog svjetskog rata na području Jugoslavije su se igrala prvenstva kvislinških država NDH i takozvane Nedićeve Srbije. Mislim da je vrijedno naglasiti da je upravo kroz ligu NDH suparništvo Građanskog i HAŠK-a doseglo vrhunac. HAŠK je bio akademski klub studenata, a budući da je velik dio tih studenata bio iz Dalmacije, koja je tada najvećim dijelom potpala pod Italiju, može se reći da je HAŠK imao hajdučki duh, pogotovo s igračkim veličinama kao što su Kacian i Kokeza. Upravo zbog toga je suludo što je Dinamo 1991. promijenio ime u HAŠK-Građanski, što nema nikakvog smisla budući da su ta dva kluba bili veliki rivali. Za Građanski se pokazalo povijesnom skupština kluba održana 29.studenoga 1944. na kojoj je klub preoblikovan u dioničko društvo. Ustaški pukovnik Vjekoslav Maks Luburić je upisao 1000 dionica i na taj način zapečatio sudbinu kluba.¹⁵

S druge strane, Split je Rimskim ugovorima potpisanim 18.5.1941. pripao Italiji te su Talijani odmah ponudili Hajduku brda i doline da pređe u Serie A kao AC Spalato (Hajduk) . Čak bi u zagradama bilo zadržano staro ime kluba, te su im obećali izgraditi novi stadion, podmiriti troškove putovanja, na stolu s bili milijuni lira ali Hajduk ih odbija te donosi odluku o raspuštanju. Vrijedi naglasiti da je Hajduk prilikom gostovanja u Rimu kod Rome 1935. odbio pozdraviti publiku „romanamente“ što su uredno pozdravljali britanski, francuski i svi ostali klubovi koji su gostovali u Italiji za vrijeme fašizma. Tada je Hajduk prvi put pokazao antifašistički karakter kojeg je ponovio odbijajući igranje u Serie A.¹⁶

U Sinju su u kolovozu 1941.streljani prvi prvoborci Dalmacije, među kojima je bila gotovo čitava momčad RNK Splita. 8.rujna 1943. Italija kapitulira te u Split ulaze Partizani koji se zadržavaju 18 dana. 26. rujna 1943. njemačke snage ulaze u Split te se cjelokupni dalmatinski teritorij vraća pod NDH. U tisku NDH se očekuje obnova Hajduka te se napominje kako je Split nogometna kolijevka Hrvatske. Početkom studenog 1943. je održan u Zagrebu o eventualnoj obnovi Hajduka. Predsjednik odbora Hajduka Frane Peričić je izmijenio tople riječi s Slavkom Prevendarom, predsjednikom Građanskog. Predsjednik HNS-a je naglasio kako Hajduk nikad nije bio brisan iz članstva HNS-a te je Hajduku uručena pomoć od 20 tisuća kuna, te je odigran turnir između zagrebačkih klubova čiji je prihod išao Hajduku.¹⁷

¹⁵ Kovačić, 128, 131

¹⁶ Smoje, 70-71, 75

¹⁷ Kovačić, 151-152

Zanimljivo je da je na tom turniru u dresu Concordie kao 16-godišnjak nastupio Bernard Vukas, buduća legenda Hajduka. No pojedini Hajdukovi igrači su i prije kapitulacije Italije išli u Partizane, te je Šime Poduje još u jesen 1943. predložio da se Hajduk obnovi na oslobođenom teritoriju. 20. travnja 1944. cijela momčad Hajduka bježi u Partizane, a osnivačka skupština pada na blagdan Sv. Dujma 7.5.1944. na Visu. Centralni komitet KPJ dao je suglasnost da se formira "Hajduk" kao momčad narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije, te postaje Hajduk NOVJ. Hajduk se prebacuje na oslobođeni dio Italije gdje igra prijateljske utakmice protiv raznih ekipa britanske vojske. Hajduk niže pobjede te mu se suprostavlja momčad osme armije britanske vojske koja je nepobijedena od bitke kod El Alameina i koja ima nekoliko profesionalaca i reprezentativaca, pa ipak Hajduk pobjeđuje sa 3-2. Nakon što je Hajduk kao partizanski tim odigrao 24 utakmice protiv britanskih momčadi bez poraza, britanci mu postavljaju vojničku reprezentaciju Velike Britanije koja bi mogla činiti nogometnu reprezentaciju i u mirnodopskim vremenima. Spektakularna utakmica se odigrala u Bariju 23.9.1944. pred 50 tisuća gledatelja, a Hajduk je napokon pokleknuo te izgubio sa 7-2. Nakon što je Split oslobođen, odigran je revanš u Splitu kojeg je Hajduk pobijedio 1-0. Hajduk je nastavio igrati turneje po Malti i Bliskom Istoku, a namjestilo se da je baš 8.5. 1945. kad je čitav svijet slavio kraj Drugog svjetskog rata u Haifi je pobijedio reprezentaciju engleske vojske 3-2, a kuriozitet te utakmice je činjenica da su i Židovi i Arapi gledali utakmicu i jedni i drugi navijali za Hajduka. Hajduk je nastavio igrati i u Siriji i Libanonu, a u Bejrutu je od momčadi francuske vojske dobiju plaketu kao počasna momčad slobodne Francuske.¹⁸

Za vrijeme rata u Hrvatskoj se na nogometnim terenima odvijali razmetljivi fašistički rituali. Suci bi nogometaše pozdravljali s uzvikom :“Za Dom“ dok su igrači odgovarali: „Spremni“ te bi dizali ruke koso prema gore. I to je jedan od razloga zašto su gotovo svi klubovi nakon rata ugašeni. U Srbiji su također BSK i Jugoslavija sudjelovali s kolaboracionistima, pa je u upravu BSK-a čak bio primljen i zet Milana Nedića, kvislinškog premijera.¹⁹

¹⁸ Smoje, 77-85

¹⁹ Mills, Richard, Nogomet i politika u Jugoslaviji, 45, 75

Fotografija 1. Hajduk u Bariju protiv reprezentacije Velike Britanije

Ova kratka analiza nogometnih zbivanja od nogometnih početaka u Jugoslaviji pa do kraja Drugog svjetskog rata nam daje jedan uvid kako su to 3 najvažnija nogometna centra, Beograd Zagreb i Split „disali“ te s kakvom su „duhovnom prtljagom“ u nogometnom smislu dočekali 1945., jer nogomet je ubrzo postao važan faktor u svakodnevnom životu te je kao takav postao važan politički alat kojim su političari pokazivali mišiće u nacionalnim prepucavanjima. Koliko god su komunistički političari kudili politiku Karađorđevića i općenito ideologiju prethodne Jugoslavije, postavlja se pitanje jesu li i koliko, mudrije postupili prema vrućem krumpiru kakav je zasigurno nogomet. Neki motivi koji su viđeni u Kraljevini Jugoslaviji itekako će se ponavljati u drugoj Jugoslaviji, te ih je zato bilo važno navesti. Također jedna nezanemariva činjenica o Kraljevini Jugoslaviji je ta da su njeno nogometno prvenstvo osvajali isključivo klubovi iz 3 spomenuta grada, što dovoljno govori o njenoj nerazvijenosti u gospodarskom smislu.

4 NOGOMET U SFRJ

Svi prijeratni klubovi su ugašeni zbog njihove participacije u 2. svjetskom ratu, osim Hajduka zbog zasluge koje su već navedene. Odmah nakon 2. svjetskog rata su na inicijativu Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) i Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) počele aktivnosti za obnovom „fiskulturnog“ sporta. Po uzoru na sovjetski model, uvode se fiskulturna društva koja su imala sekcije za različite sportove. Nakon što je vodstvo splitskog Hajduka odbilo ponudu komunističkih vlasti i samog maršala Tita da se premjesti u Beograd i postane vojni klub, Politička uprava Jugoslavenske armije osniva sportsko društvo Centralni dom Jugoslavenske armije (CDJA) Partizan po uzoru na moskovski CDKA (Centralnij dom Krasnoj armiji). Jedan od najvažnijih operativaca Partizana, general i narodni heroj Svetozar Vukmanović Tempo je istaknuo da je dobio politički zadatak od Partizana napraviti najbolji nogometni klub u Europi. Zato je Partizan odmah krenuo u prikupljanje svih najboljih igrača koje je Jugoslavija tada imala, a upravo su najviše posegnuli u zagrebački bazen. U Partizan su iz zagrebačkih klubova prešli: Stjepan Bobek, Zlatko Čajkovski, Franjo Glaser, Miroslav Brozović, Franjo Šoštarić i Florijan Matekalo. Naravno da su Partizanu prilazili i nogometaši iz drugih sredina, primjerice poznati makedonski nogometaš Kiril Simonovski, ali logično je da je iz Zagreba došlo najviše nogometaša u Partizan, a ne primjerice iz Splita kad Hajduk nije bio rasformiran, a kvalitetne igrače na drugim mjestima i nije baš bilo gdje za naći. Igrači i nisu baš tu imali nekog izbora jer sigurno nije lako odbiti generala i narodnog heroja, a uz to su u Partizanu imali mogućnost biti fiktivno zaposleni kao vojni službenici i dobivati oficirske plaće. Također bi im bilo riješeno i stambeno pitanje, a s druge strane negativni odgovor bi im jamčio služenje vojnog roka u nekoj pustopoljini ili čak sudski progon. Navijači u početku nisu simpatizirali Partizan zbog umjetnog stvaranja jake momčadi, no kasnije su ipak stvorili jaku navijačku bazu.²⁰

Fiskulturno društvo komunalaca Dinamo je osnovano 9. lipnja 1945. u Zagrebu. Naziv je dobilo po uzoru na moskovski Dinamo ispred imena kao što su Elektra, Turbina i slični. Na čelo uprave je postavljen Herman Mattes, direktor Električne centrale u Zagrebu, a prvi pročelnik nogometne sekcije Dinamo je postao legendarni igrač HAŠK-a Ico Hitrec. Ubrzo je FDK Dinamo postao Sportsko društvo Dinamo, a 1949. je postao samostalan nogometni klub.²¹

²⁰ Kovačić,160,162, 194-195

²¹ Isto, 159

Danas uprava nogometnog kluba Dinamo tvrdi da je klub osnovan 1911. kao Građanski, te da je 1945. „samo“ promijenio ime, no to je naprosto neistina kad je Dinamo osnovan nakon gašenja Građanskog, a i ostalih zagrebačkih klubova. Možda bi mogli reći da „de iure“ nije Dinamo nasljednik Građanskog jer je osnovan kao novi klub sa zvijezdom petokrakom na grbu, dok je par godina ranije Vjekoslav Maks Luburić postao većinski dioničar Građanskog, ali da je „de facto“ da je preuzeo kompletno sve što je imao Građanski, ali nije, naime iako je boja dresa plava kao i kod Građanskog, igrače je Dinamo uzeo i od HAŠK-a, Concordije i od ostalih manjih zagrebačkih klubova, a stadion je od Građanskog preuzeo samo nakratko dok se nije preuredio stadion HAŠK-a na Maksimiru. Između ostalih u novi Dinamo su kasnije kao igračke legende postali Željko Čajkovski i Ratko Kacijan, oba HAŠK-ovci, a škola Dinama i dan danas se zove Hitrec-Kacijan po dvije legende HAŠK-a.²² Franjo Tuđman je rekao da su Dinamo osnovali oni koji su htjeli zatrti Hrvatsku te da on nema veze s HAŠK-om i Građanskim.²³

Sportsko društvo Crvena Zvezda je osnovano nešto ranije, 4. ožujka 1945., od strane omladinaca, članova Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Srbije. Među osnivačima Crvene Zvezde se našao i Slobodan Penezić Krcun, načelnik OZNA-e za kojeg se vjeruje da je likvidirao četničkog generala Dragoljuba Dražu Mihailovića u srpnju 1946. Dok su vojna lica upravljala Partizanom, u Crvenu Zvezdu su uglavnom ulazili ljudi iz tajnih službi, takozvani „oznaši“. Osim Krcuna, tu je bio i Nikola Bugarčić, također „oznaš“ te upravitelj Golog otoka, te jedan od osnivača i osobni Titov biograf, Vladimir Dedijer. Dedijer je sam jednom izjavio da su se oko kluba počeli motati neki državni funkcioneri koji nisu znali je li Crvena Zvezda „fabrika pekmeza iz Kragujevca ili fudbalski klub“.²⁴

FK Metalac je osnovan 1945. godine te je imao sličan grb kao i bivši BSK, a i istu boju dresa, no naravno nije bio ni blizu uspjesima starog BSK-a. Ipak 1950. klub mijenja ime u BSK, na „brk“ starog predratnog navijača BSK-a, a sada Zvezdaša Vladimira Dedijera. No ipak nakon loših rezultata i teške financijske situacije, klub 1957. mijenja ime u Omladinski fudbalski klub Beograd, ili skraćeno OFK. OFK Beograd je imao zapaženije rezultate, osvojio je nekoliko kupova Maršala Tita, igrao je i polufinale kupa pobjednika kupova te je postao uvjerljivo najbolji beogradski klub nakon Crvene Zvezde i Partizana.

²² <https://gnkdinamo.hr/hr/Novosti/Clanak/prije-stotinu-godina-roden-je-ratko-kacian>

²³ Lalić, 14

²⁴ Kovačić, 160

No ipak govoriti o OFK Beogradu kao nasljedniku predratnog BSK-a je neozbiljno imajući u vidu da je te 1957. kad je osnovan OFK mu izgrađen i stadion, a da je na stadionu starog BSK-a izgrađen novi stadion na kojem je igrao Partizan. Stadion se nazvao JNA a izgrađen je za potrebe atletske balkansko-srednjoeuropske igre, ali je rezolucija IB 1948. spriječila Beograd da postane domaćin. Ipak nekoliko generala na čelu s čuvenim Svetozarom Vukmanovićem Tempom je odlučilo da se stadion završi jer su mislili da Beogradu treba pravi stadion. No da Partizan nije svemoćan, već da se nešto pita i Crvenu Zvezdu, pokazali su njeni funkcioneri kad su reagirali kod maršala Tita i optužili generale za megalomaniju budući da je stadion trebao primati sto tisuća gledatelja. Na kraju je Tito odlučio da se stadion dovrši, ali da kapacitet mora biti duplo manji te je onda tako i napravljen. Sama Crvena Zvezda je naslijedila stadion od predratnog kluba Jugoslavija te na njemu igrala sve dok nije dobila zabranu igranja polufinala kupa europskih prvaka 1957. na tom stadionu. Tada se krenulo u izgradnju nove „Marakane“ koja je izgrađena 1963. te je primila sto tisuća gledatelja.²⁵

U prvom nogometnom prvenstvu Jugoslavije natjecao se i jedan klub koji nije bio unutar njenog državnog teritorija. Naime, nakon Drugog svjetskog rata područje oko grada Trsta je bilo podijeljeno na Zonu A i Zonu B. U Zoni A koju su kontrolirale savezničke trupe se nalazio između ostalog i grad Trst i sezala je do današnje talijansko-slovenske granice. Tu je počinjala Zona B koju je činilo slovensko primorje i sjeverozapadna Istra, a koju su kontrolirale snage jugoslavenske vojske. Kako je nogometni klub Triestina prije rata igrao u Serie A, doduše bez nekih većih uspjeha, no svejedno kao stabilan prvoligaš, s obzirom na tadašnju političku situaciju i aspiracije Jugoslavije prema Trstu koje su se manifestirale u parolama: „Trst je naš“ i „Zona A Zona B bit će naše oba dve“, tako je i nogometni klub Triestina postala svojevrsni projekt talijanske države koja je bogato plaćala igrače da igraju baš u Triestini. Također je znakovito da se samo na utakmicama Triestine puštala talijanska himna prije početka utakmice. Kako je glavni klub iz Trsta tako otišao u Serie A, jugoslavenske komunističke vlasti su se obratile trećeligaškoj Ponziani, čiji su navijači bili bliži radničkoj klasi, a samim time i komunističkoj ideji. Jugoslavenske vlasti su im ponudile dobar novac da nastupe u Jugoslavenskoj ligi, što su oni i prihvatili, ali tek nakon što ih je talijanski nogometni savez odbio u njihovoj namjeri da igraju Serie A. Talijanski nogometni savez je upozorio i rukovodstvo i nogometaše da će svima koji budu na bilo koji način predstavljali Ponzianu u

²⁵ Isto, 141

jugoslavenskom prvenstvu biti zabranjen bilo kakav angažman u talijanskom nogometu, ali su se iz Ponziane oglušili na takve prijetnje. Zanimljivo je da su bez obzira na povlastice u prvim prvenstvima i Ponziana i Triestina trebale ispasti iz lige, ali su oba kluba zbog političkih razloga pošteđena. Nakon što je 1948. došlo do rezolucije Imformbioa te sukoba Staljina i Tita, jugoslavenski se režim počeo više približavati zapadnim saveznicima, pa je tako i propaganda o Trstu počela slabiti, a u takvim okolnostima je i financijska pomoć Ponziani nestala te je ona sezonu 48/49 završila na začelju te ispala iz lige, a igrači Ponziane su nastavili svoje karijere u Italiji te su kažnjeni sa samo 6 mjeseci zabrane igranja.²⁶

Prvo poslijeratno nogometno prvenstvo u Jugoslaviji odigralo se u svega tjedan dana, od 3. do 9. rujna 1945. Natjecale su se reprezentacije svih 6 republika te reprezentacija autonomne pokrajine Vojvodine te ekipa Jugoslavenske narodne armije. Pobijedila je reprezentacija Srbije, iako sami turnir nema baš neku rezultatsku važnost budući da se nisu natjecali klubovi. U prvoj pravoj sezoni 46/47, očekivano je titulu osvojio Partizan koji je ponajbolje igrače prigrabio sebi i osvojio titulu. No ipak velika četvorka se stabilizirala na vrhu te su uspijevali parirati Partizanu, nakon što je osvojio prvu titulu, već iduće sezone je prvak Dinamo ispred drugoplasiranog Hajduka, dok je Partizan tek treći. U idućoj sezoni, sezoni 48/ 49 Partizan je opet prvak ispred Crvene Zvezde, dok je Hajduk treći. Već su prve sezone pokazale koji će klubovi dominirati u prvenstvima Jugoslavije. U prvom su prvenstvu nastupale ekipe iz svih republika, no već dvije sezone kasnije u ligi su ostali, uz iznimku podgoričke Budućnosti, samo klubovi iz Srbije i Hrvatske nastupali, što upućuje na trend iz kraljevine Jugoslavije. No kako će se Jugoslavija u narednim desetljećima i ekonomski decentralizirati, to će se ogledati i u nogometu gdje će više sredina moći parirati jakim dosad neupitnim središtima moći.²⁷

²⁶ Isto, 164

²⁷ 1948–49 Yugoslav First League - Wikipedia 1947–48 Yugoslav First League - Wikipedia
1946–47 Yugoslav First League - Wikipedia

Komunističke vlasti su odmah nakon pobjede u Drugom svjetskom ratu krenuli u obnovu tjelesnog sporta, ili kako se tada nazivalo popularno fiskulture. Po uzoru na SSSR uvela su se fiskulturna društva koja su imala više sekcija za različite sportove, pa je tako i na saveznoj razini osnovan Fiskulturni savez Jugoslavije (FISAJ). Komunističke vlasti su, između ostalog, i kroz sport željele ako ne kontrolirati, onda makar usmjeravati pojedinca. Kako je ubrzo došlo do rezolucije Imformbiro-a, tako se i u nogometu prestalo kopirati Sovjetski savez pa je na drugom kongresu FISAJ-a odlučeno da se obnovi djelovanje Nogometnog saveza Jugoslavije (NSJ), pa se to i dogodilo 8. i 9. rujna 1948. Nogometni savez Jugoslavije je bio dobrotvorna društvena organizacija zadužena za organiziranje i unaprjeđenje nogometa u granicama Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ). Skupština je donijela pravilnike i potrebna pravila te preuzela brigu o nogometu u Jugoslaviji²⁸. Velika većina komunista je imala viziju u kojoj će funkcioneri nogometnih klubova, kao i igrači, njegovati prijateljske, gotovo idilične odnose s rivalima iz drugih država i promicati socijalističke vrijednosti bez velikog zanimanja hoće li njihov klub završiti na ljestvici prvi ili drugi ili čak zadnji pa ispasti iz lige. Jedan od njih je zasigurno i visoko pozicionirani Edvard Kardelj, koji je prilikom bure koja se stvorila prelaskom Vladimira Beare iz Hajduka u Crvenu Zvezdu, upitao je li stvarno toliko bitno igra li taj Beara tenis u Splitu ili Beogradu²⁹. Očito su polazili od pretpostavke da je u Kraljevini Jugoslaviji sve bilo trulo pa je zato i u nogometu bilo puno truleži i negativnosti kojima će se socijalistički čovjek lakoćom oduprijeti, no očito su podcijenili moć nogometa. Socijalizam je od nogometa vidio isključivo sredstvo kojim će mladog čovjeka držati zdravim, spretnim, okretnim, što je naravno uvijek dobro u slučaju da dođe do nekog novog rata, te da će kroz sport promicati drugarstvo i skromnost te tako graditi socijalizam u Jugoslaviji. Drugim riječima, sportaši su zamišljeni isključivo kao amateri. Ali ubrzo su i političari uvidjeli da se vrhunskim nogometašima baš i ne gradi socijalizam u tvornici već da bi radije naganjali loptu. Te dvije ideje amaterizma i dobrih odnosa među klubovima i nacijama su pale na istom primjeru, a to je primjer FK Partizana koji je kao predstavnik JNA nudio igračima fiktivna zaposlenja, a zato su ih odmah ostali klubovi zamrzili. Ipak, može se reći kako su ostatak lige uglavnom činili amateri ili poluprofesionalci, no kako su godine prolazile sve više je razlika išla u korist profesionalizma, a tako su nekako rasle i tenzije, a i jedna i druga ideja su totalno pukle krajem 80-ih. No, treba naglasiti da su se komunističke vlasti koliko je to god bilo moguće, borili protiv profesionalizma.

²⁸ Isto, 165

²⁹ Isto, 197

U prilog tome ide i govor Maršala Tita iz 1956. u kojem on govori kako nije dovoljno da imamo nekoliko jakih nogometnih klubova, a da milioni ljudi budu navijači. Tito je pozvao na omasovljenje sporta, na decentralizaciju, naglasio je da dobri igrači ne bi trebali odlaziti iz manjih klubova u veće, da treba ići u širinu, također je pozvao na bolje odnose između Partizana i Crvene Zvezde, no očito je to bila borba protiv vjetrenjača. Čak su i na redovnoj godišnjoj skupštini NSJ 5. i 6. svibnja 1956. u Beogradu žestoko osuđene tendencije narušavanja načela amaterizma. U socijalističkoj Jugoslaviji sklopiti profesionalni ugovor bio je čin ravan izdaji, a profesionalce su nogometni kroničari opisivali kao roblje okovano u galiji iznad kojeg beskompulozni i okrutni menadžer maše i udara bičem, groteskno naran s debelom cigarom u zubima i prepunom torbom iz koje lete dolarske novčanice.³⁰

³⁰ Isto, 174,

5 JUGOSLAVENSKI NOGOMET 1950-IH

U 50-im godinama je započela dominacija Crvene Zvezde koja je u toj dekadi osvojila 6 prvenstava (1951., 1952. - 1953., 1955. - 1956., 1956. - 1957., 1958. – 1959. te 1959. – 1960.) i 3 kupa maršala Tita (1950., 1957. – 1958., 1958. – 1959.) te se prometnula u dominantu silu jugoslavenskog nogometa. Crvena Zvezda je petorici igrača podijelila titule „Zvezdine zvezde“ kao najvećima koji su igrali za klub, a dvojica od tih pet, Rajko Mitić i Dragoslav Šekularac su igrali u pedesetima. Mitić je od 1945. do 1959. igrao za Zvezdu i osvojio sve navedene titule osim ove zadnje u sezoni 1959. – 1960., a Šekularac je igrao za Zvezdu u razdoblju od 1955. - 1966. Također su za te Zvezdine uspjehe zaslužni i najbolji strijelci u šampionskim sezonama, 1951. je to bio Kosta Tomašević, 1952. – 1953. Todor Živanović, a u sezonama 1958. – 1959. i 1959. – 1960. Bora Kostić. Bora Kostić je inače i drugi igrač po broju nastupa u dresu Crvene Zvezde sa 341 nastupom i najbolji strijelac u povijesti Crvene Zvezde sa zabijenih 230 golova. Osim igrača valjalo bi spomenuti i trenera Milovana Ćirića koji je osvojio dvije titule 1956. i 1957., a također je i jedini trener uz Aleksandra Tomaševića koji je trenirao 3 kluba velike četvorke, te je trener koji je najviše utakmica trenirao jugoslavensku reprezentaciju, a i s njim na čelu je reprezentacija ostvarila najveće uspjehe.³¹

Fotografija 2. Grb FK Crvene Zvezde

³¹ <http://www.crvenazvezdafk.com/sr/sampionati>

No možda najveće zasluge za takve uspjehe Crvena Zvezda duguje dr. Aleksandru Obradoviću. Dr. Aleksandar Obradović je bio vrhunski autoritet za pronalaženje rupa u zakonu te se kao takav izrazito brzo uspeo u administraciji Crvene Zvezde gdje je započeo kao fizioterapeut, a završio kao siva eminencija. Kako je u Drugom svjetskom ratu bio u četnicima, tako su mu zbog političke nepodobnosti bila zatvorena vrata Partizana, pa se skrasio u Crvenoj Zvezdi gdje je kao siva eminencija postao preteča budućim menadžerima u jugoslavenskom nogometu koji će u kasnijim godinama raznim sumnjivim poslovima osigurati vlastitu egzistenciju. Naravno da se uz ime dr. Obradovića često vezivalo kupovanje sudaca te namještanje rezultata, ali ništa od toga nije dokazano već je ostalo samo na priči.

Hajduk je osvojio 3 prvenstva u sezonama 1950., 1952. i 1954./1955. Za te su titule najzaslužnije legende kluba poput Frane Matošića, Bernarda Vukasa, Vladimira Beare te trener Luka Kaliterna. Vukas i Beara su 1953. igrali za reprezentaciju svijeta protiv reprezentacije Engleske u čast 90. obljetnice Engleskog nogometnog saveza, što dovoljno govori o njihovoj veličini. Ipak s takvim igračima možda je Hajduk mogao osvojiti još par trofeja, ali nije. Razlog tome leži u činjenici da je Hajduk dva puta odbio ponudu maršala Tita da se preseli u Beograd te da postane armijski klub. Danas se u mnogim tiskovinama te na televizijskom eteru može čuti kako je Hajduk u Jugoslaviji bio privilegiran klub te kako je sam maršal Tito navijao za Hajduk, ali da je to bilo tako teško da bi kapetan Hajduka Frane Matošić došao u prostorije saveza u Beograd pitati „dva deka poštenja“³². Izgleda da je tu tezu pokušao prodati i Davor Kovačić u svojoj knjizi: „Hrvatski nogomet u doba cara, kralja, poglavnika i maršala“, u kojoj naglašava govor maršala Tita iz 1956. u kojem on hvali Hajduk kako je tokom rata predstavljao Jugoslaviju, to jest partizane, ali zanimljivo kako ne spominje ništa o Hajdukovom odbijanju prelaska u Beograd.³³ Time svoje čitatelje očigledno želi navući na mišljenje kako je Hajduk i nakon rata bio vojni klub te čak omiljeni klub maršala Tita te kao takav privilegiran. No istina je da je upravo Hajduk bio teško zakinut u prvim prvenstvima Jugoslavije tako da o nikakvoj privilegiranosti nema govora nego se čak štoviše može zaključiti obrnuto. A sam maršal Tito je uvijek naglašavao da navija za sve jugoslavenske klubove te najviše za reprezentaciju, što će kasnije mnogi hrvatski političari kopirati i u post-jugoslavenskom periodu.³⁴ Zapravo se sam maršal Tito više interesirao za manje individualne sportove kojima se i sam u mladosti bavio.

³² Listeš, Povijest HNK Hajduk Split u drugoj polovici 20. stoljeć, 24

³³ Kovačić,

Fotografija 3. Grb HNK Hajduk

Hajduk je u sezoni 1952./1953. na polovici sezone otišao po drugi put u povijesti na turneju u Južnu Ameriku, točnije u Argentinu i Čile. U Buenos Airesu Hajduka je dočekalo kompletno jugoslavensko veleposlanstvo, predstavnici nogometnog saveza Argentine i Boce Juniors te naši iseljenici. Dan uoči svog 42. rođendana Hajduk je odigrao prijateljsku utakmicu protiv Boce Juniors - momčadi koja nakon rata nije znala za poraz u međunarodnim utakmicama na svom stadionu. Domaćini su povelu u prvom dijelu susreta, da bi Hajduk preko Vukasa izjednačio u drugom za konačnih 1:1. Susret je odigran pred 80 000 gledatelja, među kojima je bio i predsjednik Argentine Juan Peron. U ekipi Boce igralo je i pet reprezentativaca Argentine (kompletna uža obrana) pa je time ovaj uspjeh bio još veći. Usprkos rezultatu domaćini su imali razlog za slavlje budući da su na svom stadionu La Bomboneri po prvi puta odigrali utakmicu pod reflektorima. Na taj je način Hajduk ušao u povijest ovog mitskog stadiona koji i dan danas u istom obliku i na istom mjestu stoji kao živi spomenik prkoseći modernim vremenima. Nakon te utakmice odlaze u Čile, gdje pobjeđuju s 1:0 njihovu reprezentaciju koja je na prethodnom panameričkom prvenstvu osvojila drugo mjesto. Desetak dana poslije u revanšu gube 4:1, a upisuju poraz i protiv prvaka Čilea Ewertona. Povratkom u Argentinu odlaze u Cordobu gdje na temperaturi od 43 Celzijusa pobjeđuju istoimeni klub. Na kraju se vraćaju u Buenos Aires gdje se zbog jakog vjetera i kiše prekida utakmica protiv Huracana pri vodstvu Hajduka od 1:0. Argentinski predsjednik Juan Peron pozvao je Hajdukovce da ostanu nekoliko dana duže i budu njegovi gosti u Mar del Plati. Iako je Hajduk dobio odobrenje najviših državnih dužnosnika na

čelu s Edvardom Kardeljem, to ništa nije značilo vodstvu tadašnje nogometne organizacije koja nije htjela odgoditi prve dvije utakmice Hajduka u nastavku prvenstvu dok se igrači ne vrate. Hajduk još k tome nije uspio rezervirati karte za povratak zbog popunjenih mjesta u avionu pa na put kreću tri dana nakon što je odigrano prvo kolo nastavka. Na toj utakmici protiv BSK-a u Splitu morali su nastupiti juniori pojačani s veteranima Ivom Radovnikovićem, Batinićem i Mrčićem koji više nisu aktivno igrali nogomet. Iako su se mladići dobro držali iskusni gosti su ipak uspjeli zabiti dva gola i odnijeti vrijedna dva boda. Prva momčad je možda i mogla stići na utakmicu protiv Subotice da nije bilo štrajka talijanskih željezničara. S obzirom na to da ih je štrajk dodatno zadržao, onda su i tu utakmicu igrali juniori (ovog puta bez trojice veterana) koji su izvukli 0:0. Hajduk je tako izgubio tri vrlo bitna boda u borbi za naslov prvaka. Zvezda je na kraju osvojila naslov s dva boda više od Hajduka, a iz Hajduka su smatrali da je prvenstvo odlučeno onog trena kada je odbijena odgoda susreta zbog turneje kluba u Južnoj Americi.³⁵ Već iduće 1953./1954. sezone ponovit će se nova nepravda saveza na račun Hajduka. Hajduk je do devetnaestog kola držao prvo mjesto sa Zvezdom i Partizanom, a onda se dogodila nova nepravda saveza koja je usmjerila prvenstvo. Nakon što je odigrana utakmica protiv Lokomotive u Zagrebu, Vladimir Beara i Bernard Vukas trebali su se priključiti reprezentaciji za utakmice protiv Izraela i Grčke. Okupljanje je bilo u Titogradu (danas Podgorica), a dvojica prvotimaca Hajduka krenuli su automobilom koji se putem pokvario. Zbog toga su se morali vratiti nazad i ići na brod iz Splita za Dubrovnik, što je uzrokovalo kašnjenje od cijelog jednog dana. Kad su stigli do Dubrovnika, javljeno im je da ne moraju nastavljati dalje prema Podgorici jer su isključeni iz reprezentacije. U Hajduku su bili ljuti zbog Bearinog odlaska s obzirom na to da se on ozlijedio u prvoj utakmici nastavka prvenstva protiv Vardara. Zbog toga je protiv Odreda i Lokomotive branio Ante Vulić, a Beara je svejedno tako nezaliječen želio doći na reprezentativno okupljanje. Uprava Hajduka uzalud je pokušavala objasniti da je taj brod bio prva redovita veza iz Splita prema Titogradu. Savez je donio odluku o kazni dan prije zakazanog prvenstvenog dvoboja protiv Sarajeva. Beara i Vukas dobili su po mjesec dana zabrane igranja za Hajduk! Ne za reprezentaciju na čije su pripreme kasnili već za matični klub, što je bilo van svake logike. Klub je također kažnjen s kaznom od 50.000 dinara, a još im je zabranjeno nastupanje u inozemstvu na šest mjeseci.

³⁵ Listeš, Povijest HNK Hajduk Split u drugoj polovici 20. stoljeća, 25-27

Predsjednik Marko Markovina je povodom ove odluke otvorio hitan sastanak uprave kluba ovim riječima: „Nije ovo prvi put da se nanosi nepravda Hajduku.“ Slobodna Dalmacija donijela je naslov: „Hajduk neće igrati dok se ne riješi njegova žalba”, a tamo, među ostalim, piše: „Prošle godine smo zakasnili s turneje iz Južne Amerike. Ostali smo nešto duže, ali po odobrenju naših viših državnih rukovodilaca. Nakon što smo se vratili u domovinu svi su nam dali za pravo, ali utakmice koje su odigrali naši juniori nisu poništene i zbog izgubljenih tri boda otišlo nam je prvenstvo. Mi se, da tako kažem, hranimo od turneja i svi to u NSJ vrlo dobro znaju, pa su i pored toga donijeli odluku o zabrani odlaska u inozemstvo na šest mjeseci.“ Iz Hajduka su izrazili i sumnju da ih se kažnjava jer su jedini javno protestirali radi načina raspodjele novca klubovima. Uprava Hajduka jednoglasno je donijela odluku da utakmicu protiv Sarajeva neće igrati jer je kazna nepravdna. Nikome nije bilo jasno zašto se kažnjava Hajduk. Utakmica sa Sarajevom igrala se 28. ožujka 1954. na Plac je istrčala momčad Sarajeva sa sućem Matančićem, ali bez igrača Hajduka. Petnaest minuta se čekalo da izađu igrači u bilim dresovima, a kada se nisu pojavili odsviran je kraj utakmice. Tek nakon tog sučeva zvižduka igrači Hajduka su izašli iz svlačionice te su odigrali sa Sarajevom prijateljsku utakmicu, u kojoj su pobijedili s 4:2. Nakon Sarajeva, Hajduka su čekali derbiji protiv Dinama i Partizana. Iako su se te utakmice trebale igrati bez Beare i Vukasa, njih dvojica su ipak na kraju nastupili. Savez im je prepolovio kaznu pa im je ona istekla taman dan prije utakmice s Dinamom. Ipak, utakmica sa Sarajevom registrirana je 0:3 b.b. za goste pa su Bili ostali bez važna dva boda. Hajduk je tako ispustio prvo mjesto kako bi ukazao na nepravdu, a tom odlukom saveza je najviše profitirao Dinamo koji je kasnije postao prvak.³⁶

Ipak, Hajduk su 1955. napustili Vladimir Beara i Frane Matošić. Beara je otišao u Crvenu Zvezdu, dok se Matošić umirovio te je snaga Hajduka otpala, da bi odlaskom Bernarda Vukasa u inozemstvo, točnije u talijansku Bolognu 1957., Hajduk ostao bez ključne uzdanice. Hajduk nije ni jednom osvojio kup maršala Tita u 50-im godinama.

S druge strane, Dinamo je osvojio dva prvenstva u sezonama 1953./1954. i 1957./1958. te dva kupa 1951. te u sezoni 1959./1960. Ipak, Dinamo najviše može žaliti za propuštenim prvenstvom 1951. godine kada je tri kola prije kraja imao 5 bodova prednosti nad Crvenom Zvezdom. Dočekali su momčad Sarajeva koja je sezonu završila kao sedmoplasirana u ligi od 12 ekipa te su izgubili na domaćem terenu sa 1:3. Zatim im je bio dovoljan bod u međusobnom okršaju sa Zvezdom, ali su primili gol u 82. minuti i izgubili s 1:2.

³⁶Isto, 28

Dinamo je i dalje imao sve u svojim rukama, ali mu je u zadnjem kolu trebala pobjeda u gostima kod BSK-a koju nisu uspjeli ostvariti igrajući 2:2. Crvena Zvezda je na domaćem terenu pobijedila Partizan 2:0 i osvojila naslov. O utjecaju već spomenutog Dr. Obradovića i motiviranosti Partizana u, za njih nevažnoj utakmici, se može pričati, ali kad bi pričali o nekakvoj „srpskoj uroti“, onda možemo reći i da je sudac na utakmici Dinama i Crvene Zvezde bio Hrvat Leo Lemešić koji je i dosudio penal iz kojeg je Dinamo zabio jedini gol. Nakon te sezone 1957./1958., Dinamo će na naslov čekati 24 godine. Možda se kroz ovu sezonu 1951. najlakše može sažeti generalno Dinamo u jugoslavenskom nogometu. Dinamo je dio velike četvorke iako ima samo 4 naslova, pa se postavlja i pitanje je li to i zaslužuje. No, kako je rekorder s čak 11 drugih mjesta i kako je treći na ukupnoj ljestvici s više osvojenih bodova od recimo Hajduka, od kojeg ima i bolji ukupni međusobni omjer, jasno je da zaslužuje biti dio velike četvorke. No razlog zašto recimo Hajduk ima više prvenstava i kupova, leži upravo u ovako nesretno izgubljenim titulama kako su izgubili i 1951.³⁷

Dinamove udarne igle u 50-im godinama su bile svakako reprezentativci Željko Čajkovski sa 194 nastupa od 1946. – 1956. i Tomislav Crnković sa 198 nastupa od 1950. - 1961.

Partizan, iznenađujuće, nije osvojio nijednu titulu u 50-tim godinama, iako su čitavo desetljeće imali na raspolaganju najboljeg klupskog strijelca svih vremena Stjepana Bobeka, koji je u svim natjecanjima zabio 425 golova te je bio najbolji strijelac u sezoni 1953./1954., gdje su završili kao drugi samo bod iza Dinama. Dinamu su u leđa gledali kao drugoplasirani i u sezoni 1957./1958., dok su naredne sezone zbog gol razlike prvo mjesto prepustili Crvenoj Zvezdi. Ta 1958. je bila važna za Partizan jer je klupsko rukovodstvo nezadovoljno manjkom sreće i trofeja odlučila promijeniti boju dresova iz crveno-plavih u crno-bijele. Ideja o crno-bijelim dresovima nalik Juventusu je došla od samog Bobeka koji ju je predložio novom predsjedniku Sportskog društva Partizan Franji Tuđmanu koji je i potpisao odluku o promjeni boje dresa. To je svakako zanimljivo s obzirom da će Franjo Tuđman kasnije postati prvi hrvatski predsjednik, te osoba koja će zahtijevati da Dinamo nakon raspada Jugoslavije i uspostave samostalne Republike Hrvatske promijeni ime, prvo u „HAŠK Građanski“ pa zatim u ime „Croatia“. Još je i nevjerovatnije da će Franjo Tuđman u maksimirskoj loži kao počasni predsjednik Croatije gledati kako taj klub u prvom pretkolu Lige prvaka 1997. godine upravo njegov Partizan pobjeđuje sa 5:0 te nadoknađuje poraz od 1:0 iz prve utakmice i prolazi dalje³⁸.

³⁷ https://hr.wikipedia.org/wiki/Prva_savezna_liga_Jugoslavije_u_nogometu_1951.

³⁸ Kovačić, 192

Kad bismo analizirali 1950-te godine rezultatski, vidjeli bi da je recimo 1951. od 12 klubova njih 11 dolazilo iz Srbije i Hrvatske. Iz Srbije sedam, a iz Hrvatske četiri te je jedina iznimka bila Sarajevo. Kako se bližimo kraju pedesetih godina, tako dolaze u ligu klubovi iz drugih republika pa se tako iz Crne Gore etablira Budućnost iz Titograda (današnja Podgorica), a iz Makedonije Vardar iz Skopja te Rabotnički koji je doduše prvoligaški nogomet igrao samo jednu sezonu, kao i ljubljanski Odred koji će se kasnije preimenovati u Olimpiju. Iz Bosne i Hercegovine u ligu uz Sarajevo ulaze i Velež iz Mostara te Željezničar iz Sarajeva te Sloboda iz Tuzle. U Srbiji osim Beograda etablira se kao jaka ekipa Vojvodina iz Novog Sada, dok u Hrvatskoj uz nekoliko momčadi iz Zagreba uz Dinamo (Zagreb, Lokomotiva, Borac), javlja se i druga momčad iz Splita, Radnički nogometni klub Split te kao novi centar osim Zagreba i Splita se javlja i Rijeka. Najbliže prekidu dominacije velike četvorke u ligi je bila Vojvodina koja je jednom bila druga, kao i BSK koji je osvojio i dva kupa, no ipak velika četvorka relativnom lakoćom osvaja bodova protiv manjih koji im ipak nisu mogli parirati.

Fotografija 4. Grb JSD Partizana

Fotografija 5. Stjepan Bobek, najbolji strijelac Partizana i jugoslavenske reprezentacije svih vremena

5.1 Kontroverze

Puno se prašine dizalo u jugoslavenskom nogometu 1950-ih te se i dan danas bura oko nekih događaja ne stišava, nego se i dalje raspravlja o tim događajima i njihovim političkim posljedicama. Tu bi svakako trebalo krenuti od osnutka najstarije navijačke skupine u Europi, Torcida. Torcida je osnovana 28. listopada 1950. pred odlučujući okršaj Hajduka i Crvene Zvezde dva kola prije kraja, gdje su se te dvije momčadi borile za naslov. Po povratku sa svjetskog prvenstva u Brazilu, Bernard Vukas je svojim prijateljima u Splitu pričao o veličanstvenoj atmosferi koju su stvarali brazilski navijači, Torcida, na stadionima kada bi igrao Brazil. Među ljudima koji su slušali njegove priče je bilo i nekoliko splitskih studenata sa zagrebačkom adresom. Jedan od njih je bio i Vjenceslav Žuvela koji je odlučio da bi trebalo nešto tako organizirati i za utakmicu Hajduka i Crvene Zvezde. Danima prije odlučujuće utakmice Žuvela je slao telegrame u Split poručujući da se treba organizirati za tu važnu utakmicu i imitirati atmosferu iz Brazila, te da će on sa zagrebačkim studentima stići. Ubrzo je ideja prihvaćena te se krenulo u akciju. Dan prije dolaska delegacije Crvene Zvezde ukradeno je zvono sa crkve, koje su navijači iskoristili kako bi onemogućili goste u spavanju pred važnu utakmicu. Iako je padala kiša, navijači su zvonili cijelu noć. Vlakom iz Zagreba za Split je s

navijačima Hajduka, možemo ih već zvati Torcidašima, putovao i važni Zvezdin igrač Branko Stanković koji je zbog nesuglasica u ekipi ostao kući, da bi se ipak Zvezdaši odlučili da on dođe na sam dan utakmice. Kad su Torcidaši čuli da je s njima u vlaku i Stanković, nisu mu dali da spava cijelim putem. Kada su Torcidaši stigli iz Zagreba, dobili su i značke koje je tada gotovo cijeli Split nosio.³⁹ Jedno mjesec dana pred utakmicu Hajduk je napustio igrač Branko Viđak te se zaputio u Zagreb potpisati za Borac. Viđak je bio važan igrač, no otac mu je bio u ustašama te je streljan od strane Partizana, te su onda neki i sina smatrali proustaškim elementom. Ante Jurjević Baja, je bio predsjednik Hajduka te visoko rangirani član partije. On i Jure Bilić, također visoko rangirani član partije, nisu plakali za Viđakovim odlaskom. No, kada su ih navijači zatrpali porukama da vrate Viđaka, oni su prelomili da ga zbog važnosti utakmice ipak treba vratiti bez obzira na njegovu prošlost. Viđak je vraćen u Split tik pred samu utakmicu od strane Borka Vranjicanina, također člana uprave Hajduka te pripadnika UDBA-e (Ureda državne bezbednosti) koji je i organizirao putovanje navijača vlakom.⁴⁰ Ante Jurjević Baja je naredio miliciji da na ulazu u stadion navijačima ne uzimaju čegrtaljke i druge rekvizite te je Hajduk bio glasno bodren od strane punog gledališta. Zvezda je povelu u 34. minuti nakon kornera, zabio je Rajko Mitić. Hajduk je u drugom poluvremenu stiskao te je u 74. minuti nakon prodora Vukasa izjednačio na 1:1. Hajduk je zatim još više stisnuo, te su počele obje ekipe raditi grube faule. Crvena Zvezda je pokušala krasti vrijeme čestim ulaskom liječnika radi pružanja pomoći. Nakon jednog koškanja na terenu Branko Stanković je udario glavom u lice Franu Matošića, da bi ga potom Frane nokautirao. Sudac Erlich iz Ljubljane nije vidio ništa od toga te se igra nastavila dalje. Hajdukov branič Božo Broketa je u 86. minuti zabio senzacionalan gol u rašlje iz velike udaljenosti za, na kraju konačnih 2:1. U gradu je nastala ludnica, kasnije je čak i sam Žuvela čitao osmrtnicu Crvenoj Zvezdi.⁴¹

Dok je Split ludovao, u Beogradu se osjećao gnjev. Tako su beogradske novine Politika, Borba i Novi sport na intervenciju člana Politbiro-a CK KPJ i šefa Agitpropa (agitacija i propaganda) Milovana Đilasa, pisale kako je divljanje navijača bilo sramotno, kao i događaji koji su prethodili utakmici. Također su pisali kako je sudac tendenciozno sudio za domaćine pošto je potpao pod utjecaj domaće publike te da su Hajdukovi igrači igrali pregrubo. Zaključak beogradskih medija je da tako ne treba navijati jer će rasprsiiti mržnju prema klubovima.

³⁹Listeš,6-8

⁴⁰ Lalić, Nogomet i politika, 144-145

⁴¹Listeš,12-14

S druge strane je Jure Bilić objavio odgovor u splitskom listu „Slobodna Dalmacija“ da tako nesportsko, nekorektno i jednostrano pisanje ima tendenciju stvaranja sukoba među klubovima. Uskoro je nastao rat između vodstva partije na saveznoj razini s jedne, te vrha partije u Dalmaciji s druge strane. Koliko god Ante Jurjević Baja bio svemoćan u Dalmaciji, ipak je Milovan Đilas bio partijska knjižica broj 4. Partija je negativno ocijenila djelovanje Torcide, kao i vodstva Hajduka, a sigurno im nije pomogla činjenica da su u klub vratili „proustaškog elementa“ Viđaka. Tako su Ante Jurjević Baja i Jure Bilić udaljeni iz Hajduka te su dobili partijski ukor, Frane Matošić je isključen iz partije, da bi kasnije na Titovu intervenciju ipak bio vraćen. Svi koji su na neki način pomogli Torcidi, su dobili ili ukor ili su smijenjeni s dužnosti. Najgore je svakako prošao Vjenceslav Žuvela koji je osuđen na 3 godine zatvora, da bi mu ipak odlukom višeg suda kazna bila smanjena na 3 mjeseca. Torcida je zabranjena kao opasnost za partiju, ali je očito da ona nije nastala kao politička ili nacionalistička organizacija nego isključiva sportska i lokalpatriotska. Torcida je nastala uz blagoslov partije, ali je kao žrtva unutarpartijskog sukoba mišljenja i ugašena.⁴²

Fotografija 6. Slavlje navijača Hajduka nakon pobjede nad Crvenom Zvezdom

⁴² Lalić, 143-146

Najsenzacionalniji transfer je svakako onaj Vladimira Beare iz Hajduka u Crvenu Zvezdu 1955. nakon osvojene treće titule s Hajdukom. Naime, Beara se ozlijedio nakon pobjede jugoslavenske nogometne reprezentacije nad Italijom u Torinu 0:4 te nije mogao braniti za Hajduk na gostovanju kod Željezničara u Sarajevu koje je Hajduk poražen, a Beara je zadržan u sarajevskoj bolnici. U idućem kolu Hajduk pobjeđuje kod kuće NK Zagreb da bi uslijedilo ponovno gostovanje u Sarajevu, ovaj put protiv FK Sarajevo, koje Hajduk bez Beare opet gubi. Splitom je kolala priča kako Beara glumi ozljedu kako bi ugrozio prvenstvo. Hajduku je u zadnjem kolu na domaćem terenu trebala pobjeda protiv Radničkog iz Beograda, te Beara staje na gol iako još nije u potpunosti sanirao ozljedu. Hajduk pobjeđuje sa 5:1, a na klupskoj fešti uprava se zahvaljuje svim igračima osim njemu, iako je i tada svjetski priznat kao jedan od najboljih vratara svijeta. Osim toga, Beara je kao momak seoskog, „vlaškog“ porijekla trpio mnoge uvrede te šale na svoj račun, poput onih da je majci u pismu napisao: „draga majko, znam da sporo čitaš pa ti ja stoga i sporo pišem“ kao i one da se u Engleskoj obratio konobaru s „Ej ti“ pa mu je konobar donio osam čajeva. Beari je prekipjelo te s Dr. Obradovićem rješava prelazak u Crvenu Zvezdu. Nije Beari bilo lako napustiti Split, budući da je uprava Hajduka unaprijed zabranjivala avionskim kompanijama da izdaju kartu igračima Hajduka bez njihove dozvole, ali dr. Obradović je znao da je šef JAT-a u Splitu „Zvezdaš“ te je preko njega riješio Bearin tihi prelazak u Beograd. Hajduk je prekinuo sve diplomatske odnose s Crvenom Zvezdom, a u Splitu su svi poludjeli te su smatrali Bearinu izdaju najvećom u povijesti kluba, no ipak se Beara vratio u Hajduk 70-tih kao pomoćni trener.⁴³

⁴³ <https://www.autograf.hr/legenda-o-velikom-vladimiru/> i

[http://www.yugopapir.com/2019/08/prica-o-najvecoj-aferi-jugoslovenskog.html](http://www.yugopapir.com/2019/08/prica-o-najvecoj-afери-jugoslovenskog.html)

Fotografija 7. Vladimir Beara, balerina sa čeličnim šakama.

Značajan je i nastup Partizana u prvom Kupu prvaka, najjačem europskom klupskom nogometnom natjecanju koje danas nosi naziv Liga prvaka. Naime, prvi Kup prvaka je odigran u sezoni 1955./1956. te ga je osvojio Real Madrid. 1955. je prvak bio Hajduk pa se postavlja pitanje zašto je Kup prvaka igrao Partizan, a ne Hajduk. Davor Kovačić u svojoj knjizi „Hrvatski nogomet u doba cara, kralja, poglavnika i maršala“ govori kako je FSJ poslao Partizan jer je po njihovom sudu bolja momčad od Hajduka.⁴⁴ Kovačić kao izvor navodi Maria Garbera, poznatog sportskog novinara i njegovu knjigu „Hajduk u 101 priči“, ali i Kovačić i Garber su u krivu. Jer ako je FSJ na svoju ruku poslao Partizan, a ne prvaka Hajduka, onda se postavlja pitanje zašto je Partizan svoju prvu utakmicu u Kupu prvaka igrao u Lisabonu protiv Sportinga, a ne Benfice koja je bila aktualni portugalski prvak?

⁴⁴Kovačić, 188

Poput Partizana i Sportinga, ni Servette, Rapid Beč, Voros Lobogo, Andarlecht, PSV Eindhoven, Hibernian i Gwardia Varšava nisu bili prvaci svojih zemalja, pa su svejedno učestovali zajedno s klubovima poput Real Madrida, Milana, Reimsa i ostalih koji su bili prvaci svojih zemalja. Razlog leži u činjenici što je prvi Kup prvaka bio pozivni turnir koji je bio organiziran od strane francuske sportske novinske kuće „L'Equipe“ koja je na turnir zvala klubove koji su po njihovom mišljenju bili najpoznatiji.⁴⁵ Već iduće godine su u Kupu prvaka sudjelovali samo prvaci svojih zemalja. Moram priznati da sam i sam mislio godinama da je FSJ na svoju ruku ošteti Hajduk jer je godinama u našim medijima ta teza bila vladajuća bez provjeravanja činjenica.

Veliki prelazak koji bi šokirao nogometnu javnost skoro se dogodio krajem 50-ih godina kada je ponajbolji igrač Crvene Zvezde Rajko Mitić pozvan u političku upravu Generalštaba JNA gdje mu je rečeno da se od njega očekuje da pređe u Partizan. Mitić je to ispričao velikom „zvezdašu“ Vladimiru Dedijeru koji je kao osobni Titov biograf urgirao da do prelaska ne dođe. Nakon svađe sa Svetozarom Vukmanovićem Tempom, rezultat je bio Dedijerova pobjeda. Moglo bi se reći da je Mitić dobio i ovce i novce, pošto je naređeno je da Mitić ostaje u Crvenoj Zvezdi, ali mu ostaje i stan koji mu je obećao Partizan. Tempo je rekao Dedijeru da je dobio politički zadatak da od Partizana napravi najbolju momčad Europe i da najbolji jugoslavenski nogometaši moraju igrati za njega. Dedijerov odgovor je bio da nogomet nije ni Bitka na Sutjesci ni petogodišnji plan, već zabava gdje se ljudi iracionalno odlučuju za neku momčad.⁴⁶

Ipak prvi zvučni transfer među dva zakleta gradska rivala se dogodio na suprotnoj strani. Branko Zebec je 1959. prešao iz Partizana u Crvenu Zvezdu. Možda je dobio bolje uvjete u Crvenoj Zvezdi, a možda je samo htio osvojiti naslov prvaka koji je Partizanu stalno izmicao. Ipak njegova supruga je godinama nakon tog događaja izjavila da je prelazak bio političke naravi te da mu je jednostavno naređeno da ide u Zvezdu. Očito je Crvena Zvezda preuzela politički primat od strane Partizana.

Golgeter Novosadske Vojvodine Todor „Toza“ Veselinović je 1958. otišao na odsluženje vojnog roka u JNA. Poslije odsluženja se vratio u Vojvodinu, no zbog različitih tumačenja pravila nije se znalo dali „Toza“ smije igrati za Vojvodinu u utakmici protiv Crvene Zvezde. Predsjednik FSJ-a Rato Dugonjić je stoga predložio da ne odigra tu utakmicu, te su iz Vojvodine davali signale da Veselinović neće igrati.

⁴⁵ <https://telesport.telegram.hr/price/rodenje-kupa-prvaka/>

⁴⁶ Kovačić, 196

No, ipak on je igrao te je Vojvodina pobijedila sa 1:0. Crvena Zvezda se žalila te je nastala prava drama. Utakmica je na kraju registrirana 0:3 za Crvenu Zvezdu bez borbe. Usljedila je kolektivna ostavka kako Dugonjića, tako i njegovih najbližih suradnika. Njegov nasljednik Branko Pešić je donio odluku da u sezoni 1958./1959. svaki klub mora imati travnati teren. Kako Hajduk „Stari plac“ nije imao travu, iz Hajduka su se žalili kako zbog klimatskih uvjeta u Splitu taj teren teško mogu zatravniti. Tako je u splitskom glasilu „Slobodna Dalmacija“ izašao naslov „Nije Pešić nego Pašić“. Očito se mislilo na istaknutog srpskog političara iz nekih davnijih vremena. Ubrzo je uslijedila i Pešićeva ostavka, iako je vjerojatniji razlog njegove ostavke neslaganje s turnejom reprezentacije u Kinu. Bilo kako bilo, krajem 50-ih su bila turbulentna vremena jugoslavenskog nogometa.⁴⁷

Jedno od pitanja je bilo i pitanje inozemstva. Kako su jugoslavenski nogometaši dobro igrali, tako su i zapali za oko mnogih klubova sa zapada. Zbog jasnog određenja ka amaterizmu nogometaši nisu mogli dobiti odobrenje za transfer u inozemstvo. Ipak 1957. Vukas je dobio dozvolu sa najviše instance kao prvi igrač koji smije ići u inozemstvo. Sam Vukas u intervjuu 1972. se zahvaljuje drugarici Jovanki Broz, supruzi maršala Tita jer je ona u razgovoru svom mužu rekla kad idu u inozemstvu slikari, umjetnici, glumci, pjevači ,zabavljači... zašto ne bi mogli i sportaši koji su svojim prezentacijama dostojno predstavljali Jugoslaviju.⁴⁸

Nogometaši nisu bili privilegirani glede služenja vojnog roka već su ga služili kao i svi ostali.

⁴⁷ Kovačić, 191

⁴⁸ <http://www.yugopapir.com/2015/06/bernard-vukas-3-dio-memoara-kako-mi-je.html>

5.2 Reprezentacija i klupski nastupi u Europskim natjecanjima

Nogometna reprezentacija Jugoslavije je u 50-im godinama zabilježila nekoliko dobrih rezultata na velikim natjecanjima. Prvo od njih je bilo svjetsko prvenstvo 1950. u Brazilu gdje se reprezentacija Jugoslavije kvalificirala pobjedom nad Francuskom u kvalifikacijama. Nakon 1-1 u Beogradu i Parizu uslijedio je odlučujući okršaj na neutralnom terenu u Firenzi, gdje je Jugoslavija pobijedila s 3:2. Zanimljivo je da Sovjetski savez nije bio zainteresiran za svjetsko prvenstvo te nije htio igrati kvalifikacije, kao i finalist SP 1934. Čehoslovačka te finalist SP 1938. Mađarska te je tako Jugoslavija bila jedina istočnoeuropska reprezentacija na turniru. To također nešto govori o vanjskoj politici Jugoslavije. Na samom svjetskom prvenstvu nastupalo je 13 reprezentacija, iako ih je trebalo biti 15, no odustale su reprezentacije Francuske i Indije. Kako je već bilo predviđeno da u 3 skupine budu po 4 ekipe, a u jednoj 3 ekipe, odustajanjem Francuske i Indije smo dobili suludi rasples da su u dvije skupine bile četiri ekipe, u trećoj skupini su bile 3 ekipe te su u zadnjoj skupini bile dvije ekipe. No svejedno je dalje išao samo pobjednik skupine, a Jugoslavija je bila u skupini s Brazilom, Švicarskom i Meksikom. Jugoslavija je pobijedila Švicarsku 3-0 i Meksiko 4-1, da bi u odlučujućoj utakmici protiv Brazila izgubila sa 2-0. Vrijedi naglasiti da je Jugoslaviji bio dovoljan samo bod pošto je Brazil igrao 2-2 sa Švicarskom, te da je Jugoslavija igrala s igračem manje budući da tada nije bilo zamjena, a Rajko Mitić se ozlijedio na nevjerovatan način. Naime, izlazeći iz svlačionice je lupio glavom o rukohvat. Sljedeće veliko natjecanje za reprezentaciju Jugoslavije su bile olimpijske igre u Helsinkiju 1952. Igralo se „knock-out“ sustavom na ispadanje, a u prvom kolu Jugoslavija je rutinski sa 10-1 pobijedila Indiju. U osmini finala ih je čekala reprezentacija Sovjetskog saveza. S obzirom na sukob Tita i Staljina, ta utakmica je imala veliki politički značaj u hladnoratovskoj podijeli svijeta. Reuters je tu utakmicu najavio kao utakmicu stoljeća, a u samoj Jugoslaviji se utakmica pratila preko razglasa na svim većim trgovima. Iako je Jugoslavija vodila s 5-1, utakmica u Tampereu je završila 5-5. Igrala se nova utakmica koju je Jugoslavija ipak dobila 3-1. U četvrtfinalu su bili bolji od Danske s 5-3 da bi u polufinalu svladali Zapadnu Njemačku 3-1. U velikom finalu su ipak izgubili od Mađarske sa 2-0 u čuvenoj utakmici u kojoj je po mnogima najboljem napadaču svih vremena, Ferencu Puskasu Vladimir Beara obranio jedanaesterac. Taj turnir je označio početak Mađarske dominacije u nogometu, koja je doduše kratko trajala, prvenstveno zahvaljujući Mađarskoj revoluciji 1956., nakon koje su njeni najbolji nogometaši pobjegli u inozemstvo.

Fotografija 8. Jugoslavenski reprezentativci pred okršaj sa SSSR-om

Što se tiče same Jugoslavije, srebrna medalja na Olimpijskim igrama, kao i trijumf nad SSSR-om je iskorišten u političke svrhe te su sami nogometaši nagrađeni sa 200 američkih dolara, što je tada bio zaista velik novac. Ipak je važno naglasiti da dobar rezultat istočnih zemalja leži u činjenici da zapadne zemlje nisu mogle slati profesionalce, dok najbolji igrači istočnih zemalja navodno također nisu bili profesionalci, iako je to smiješno. U Jugoslaviji je reprezentacija bila tako dobro praćena da su svi znali napamet sastav Beara, Stanković, Crnković, Čajkovski, Horvat, Boškov, Ognjanov, Mitić, Vukas, Bobek, Zebec.⁴⁹

Iduće veliko natjecanje je bilo svjetsko prvenstvo u Švicarskoj 1954. Za razliku od prošlog poluregularnog svjetskog prvenstva, na kojemu su jednu skupinu činile samo dvije reprezentacije, na ovom svjetskom prvenstvu je sudjelovalo 16 ekipa ravnomjerno raspoređeno u 4 skupine, iz koje su dvije najbolje reprezentacije prolazile dalje. Ipak se za neregularnost pobrinula najviša svjetska nogometna organizacija, tako što je odredila 8 nositelja koji će svaki u svojoj skupini igrati utakmice samo protiv nenositelja.

⁴⁹ Kovačić, 176

Nositeljima su prije završetka kvalifikacija bez nekog posebnog razloga proglašene reprezentacije Austrije, Francuske, Brazila, Italije, Engleske, Mađarske, Španjolske i Urugvaja. Kako je Španjolska u kvalifikacijama eliminirana od strane Turske, tako je Turska uzela njeno nositeljsko mjesto. Zanimljiv je turnir i po prvom nastupu reprezentacije Zapadne Njemačke nakon 2. svjetskog rata. Očito su i Nijemci nosili neki uteg kako nisu bili proglašeni nositeljima. Reprezentacija Jugoslavije također nije bila među nositeljima, iako je ostvarila pristojan rezultat na prošlom svjetskom prvenstvu te je bila aktualni olimpijski doprvak, završila je u skupini s Meksikom, Francuskom i Brazilom, iako zbog suludog pravila nije igrala s Meksikom, dok se Francuska i Brazil nisu također sastali međusobno. Jugoslavija je pobijedila Francusku sa 1:0 dok je s Brazilom igrala 1-1 te je tako s 3 boda prošla dalje, gdje ju je u četvrtfinalu čekala Zapadna Njemačka. Nijemci su pobijedili Jugoslaviju s 2:0 te su na kraju i osvojili natjecanje senzacionalno pobijedivši velike favorite Mađare 3:2, iako su Mađari vodili 2:0 te ih ranije u grupi visoko porazili sa 8:3. Uzroci poraza Jugoslavenske reprezentacije se kriju u činjenici da su igrači tražili od rukovodstva premije u iznosu od 100 dolara po igraču, dok je „mudro“ rukovodstvo bilo spremno izdvojiti samo 50.⁵⁰ I taj nam detalj govori da se Jugoslavija borila između socijalizma i kapitalizma. Drugi razlog poraza može biti činjenica da je to bio prvi put da je na prvenstvo momčad vodila izbornička komisija, tj trust mozgova, a ne jedan trener. Milorad Arsenijević je vodio momčad na SP 1950. te na Olimpijskim igrama 1952. , dok je na SP 1954. prvi među jednakima u komisiji bio Aleksandar Tirnanić, ali u odabiru koje će se igrače voditi na natjecanje njegov glas je jednako vrijedio kao i glas od ostala četiri člana komisije. Nakon prvenstva Tirnanić je postao samostalno trener reprezentacije te ju je poveo 1956 u Melbourne na Olimpijadu gdje su opet osvojili srebrnu medalju. Nakon deklasiranja tada nenogometnih država kao što su SAD i Indija, u finalu je prejaka bila ekipa Sovjetskog Saveza. Svjetsko prvenstvo 1958. u Švedskoj je momčad Aleskandra Tirnanića smjestilo u grupu sa Paragvajem, Škotskom i Francuskom. Prvenstvo je napokon bilo regularno te su u skupinama svi igrali sve utakmice te su dvije najbolje momčadi prolazile dalje. Jugoslavija je sa Škotskom odigrala 1:1 da bi se opet pokazala prejakom za Francuze koje su pobijedili sa 3:2. U zadnjem kolu su sa Paragvajem odigrali 3:3 te su opet kao neporaženi prošli skupinu, ali na drugom mjestu. To im je za protivnike donijelo stare znance, ekipu Zapadne Njemačke koja je opet bez primljenog gola, ovaj put sa 1:0 izbacila Jugoslaviju.⁵¹

⁵⁰ Isto, 177

⁵¹ Isto, 177

Zanimljivo je primijetiti da je za SP 1954. na popisu od 22 igrača bilo 4 igrača Crvene Zvezde, 5 igrača Partizana, 2 igrača Hajduka (doduše oba su igrala u prvih 11) , 5 igrača Dinama, 3 igrača Vojvodine, te po jedan iz beogradskog Radničkog, zagrebačke Lokomotive i Spartaka iz Subotice. Taj popis je birala komisija, no kad je Tirnanić sam sastavljao popis za SP 1958. , u Švedsku je poveo 19 igrača od čega su 4 bila iz Crvene Zvezde, 3 iz Partizana, 5 iz Vojvodine, 3 iz Dinama, 2 iz Radničkog iz Beograda te 1 iz OFK Beograda i 1 iz Željezničara iz Sarajeva.⁵²

Konstantno će se svi klubovi žaliti kroz povijest jugoslavenskog nogometa kako su baš njihovi igrači oštećeni u pozivima za reprezentaciju, ali nekako se već ovdje stječe dojam da su igrači koji su igrali u srpskim klubovima dobivali više šansi nego što su realno trebali, pogotovo kad je Tirnanić sam birao za SP 1958. Možda se i zbog toga i zbog žalbi hrvatskih klubova, poglavito Hajduka i Dinama, u budućnosti nogometni savez oslanjao na izborničke komisije, računajući da će one sastaviti popis na diplomatski način. Činjenica jest i da su srpski klubovi bili uspješniji, ali baš u godinama kad se pravio popis je prvak bio Dinamo, dok je s druge strane Hajdukova snaga u prvoj polovici desetljeća bila neupitna, pa ipak vjerojatno i zbog političkih razloga njegov najbolji strijelac svih vremena Frane Matošić bio rijetko pozivan. Također i Bernard Vukas nije bio pozvan 1958, razlog je bio što igra u inozemstvu. To će ući u praksu i kod drugih igrača, da su im vrata reprezentacije zatvorena dok igraju vani. Činjenica da je ipak Tirnanić najviše pozvao igrača Vojvodine u odnosu na Crvenu Zvezdu i Partizan nas vodi na razmišljanje da ipak nije bio marioneta najvećih srpskih klubova, nego mu se jednostavno najviše sviđala igra Vojvodine, iako može biti miks i jednog i drugog. Davor Kovačić u svojoj knjizi kao razlog za Dinamovo gubljenje titule 1951. navodi da je trener Dinama Bernard Hugel robijao u Staroj Gradišci nakon 2. svjetskog rata pa zbog toga Dinamo nije „smio“ biti prvak⁵³. Ta teza o guranju Dinama kao hrvatskog elementa zbog kojeg je kažnjavan, dok je s druge strane Hajduk kao Titov klub privilegiran, najbolje se vidi koliko ima logike i u ovim pozivima na svjetsko prvenstvo od strane Srbina po nacionalnosti Aleksandra Tirnanića, gdje su više poziva imali Dinamovi igrači od Hajdukovih. Tirnanić čak sam 1958. nije zvao ni jednog igrača Hajduka, a da Dinamo nije „smio“ biti prvak vjerojatno ni ne bi slavio titulu 1954. te 1958. Čak sam Kovačić napominje kako je tog trenera Hugla izvukao iz Gradiške i doveo na klupu Dinama svemoćni zagrebački gradonačelnik Većeslav Holjevac, pa sam Holjevac nije dobio nikakav ukor iz partije kao primjerice Vicko Krstulović.

⁵² https://en.wikipedia.org/wiki/1958_FIFA_World_Cup_squads#Yugoslavia

https://en.wikipedia.org/wiki/1954_FIFA_World_Cup_squads

⁵³Kovačić. 190

Što se tiče nastupa u europskim natjecanjima jugoslavenskih klubova, Partizan je u premijernom nastupu u Kupu prvaka u sezoni 1955./1956. u osmini finala izbacio Sporting iz Lisabona, nakon 3-3 u Lisabonu, u Beogradu je pobijedio s 5-2. Ipak, u četvrtfinalu je ispao od budućeg osvajača, madridskog Reala. Nakon poraza od 4-0 u Madridu, u Beogradu je pobijedio s nedovoljnih 3-0.⁵⁴ Godinu kasnije je Crvena Zvezda je u osmini finala pobijedila u obje utakmice nizozemski Rapid JC, da bi u četvrtfinalu izbacila CDNA iz Sofije, bugarski vojni klub koji će se kasnije preimenovati u CSKA. Nakon što su u Beogradu pobijedili sa 3:1, u Bugarskoj su izgubili s dovoljnih 2:1. U polufinalu su ipak poraženi od Fiorentine u Beogradu sa 0:1, dok je u Firenci bilo za Talijane dovoljnih 0:0. Iduće godine u Kupu prvaka je opet predstavnik Crvena Zvezda, te u prvom kolu deklasira luksemburške amatere s ukupnih 14:1. U osmini finala pobjeđuje švedski Norkopping nakon 2:2 u Švedskoj, u Beogradu je 2:1 za Zvezdu koja prolazi u četvrtfinale gdje je čeka Manchester United. Na Old Traffordu pobjeđuju Englezi s 2:1, dok je u uzvratu u Beogradu 3:3 te Manchester prolazi dalje⁵⁵. Na putu za Englesku, avion Manchester Uniteda slijeće u Munchen gdje je trebao napuniti gorivo. Tu nastaje tragedija u kojoj su živote izgubile 23 osobe, od čega osam prvotimaca Manchester Uniteda. U sezoni 1958./1959. Dinamo je predstavljao jugoslavenski nogomet, ali je nažalost u prvom kolu ispao od praške Dukle, naime nakon 2:2 u Zagrebu, češka momčad je na svom terenu pobijedila s 2:1.⁵⁶

⁵⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/1955%E2%80%9356_European_Cup

⁵⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/1957%E2%80%9358_European_Cup

⁵⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/1958%E2%80%9359_European_Cup

Fotografija 9. Bernard Vukas u reprezentativnom dresu kojeg nije oblačio nakon što se prodao

6 JUGOSLAVENSKI NOGOMET 1960-IH

Jugoslavenska liga 60-ih je obilježena prvenstveno uspjesima Crvene Zvezde i Partizana koji su osvojili po 4 titule, te su po prvi put trijumfirali Vojvodina u sezoni 1965./1966. te Sarajevo u sezoni nakon te. Crvena Zvezda je prvenstva osvajala u sezoni 1963./1964., 1967./1968., 1968./1969. i 1969./1970. Crvena Zvezda je osvojila i tri kupa Maršala Tita u sezonama 1963./1964., 1967./1968. i 1969./1970. Za uspjehe Crvene Zvezde je među najzaslužnijim svakako i Dragan Džajić, igrač kojem će beogradska štampa tepati da je „najbolje levo krilo sveta“. Džajić je 1963. debitirao za Crvenu Zvezdu, već iduće sezone je pozvan u reprezentaciju za koju je igrao sve do umirovljenja 1978. godine. 1975. se prodao u Bastiu, za koju je igrao dvije godine te je posljednju sezonu odradio u dresu Crvene Zvezde čiji je i rekorder po broju nastupa koji su stali na broju 389. Također je i rekorder po broju utakmica za reprezentaciju kojih je skupio 85 te je s pravom smatram jednim od najboljih jugoslavenskih igrača ikada, a u prilog tome govori i činjenica da je četiri puta nastupio za najbolju selekciju europe, a dva puta za tim svijeta.⁵⁷ Njegov kolega, također vezni igrač, Jovan „Kule“ Ačimović je samo koju godinu kasnije pristupio Crvenoj Zvezdi, 1965. te je igrao za nju do 1976. te je četvrti na vječnoj listi po nastupima za Crvenu Zvezdu. Također je i skupio 55 nastupa za reprezentaciju te je sigurno važan kotačić u 60-im i 70-im godinama za Crvenu Zvezdu. Tu možemo govoriti o čitavoj generaciji jer su u razmaku od par godina Crvenoj Zvezdi pristupili i vratar Ratomir Dujković koji je prikupio 266 ligaških nastupa u razmaku od 1964. do 1974., vezni igrač Stanislav Karasi koji je od 1968. pa do 1974. skupio 170 nastupa, obrambeni igrač Miroslav Pavlović koji je od 1967. pa do 1974. skupio 201 nastup za Crvenu Zvezdu. Naravno da među zaslužne treba ubrojiti i trenera Milorada Pavića koji je vodio klub od 1957. do 1964. te u tom periodu osvojio tri prvenstva i tri kupa, a njegovim stopama je nastavio i Miljan Miljanić koji je od 1966. do 1974. osvojio 4 prvenstva, uz ona 3 zaredom i ono u sezoni 1972. – 1973., te 3 kupa, uz nabrojene i onaj u sezoni 1970 – 1971.

⁵⁷ <http://www.crvenazvezdafk.com/sr/zvezdina-zvezda/3/dragan-dzajic>

Fotografija 10. Dragan Džajić, rekorder po broju nastupa za reprezentaciju te po mnogima najbolji igrač Crvene Zvezde svih vremena.

No ako je krajem desetljeća dominirala Crvena Zvezda, početkom desetljeća je bolji bio Partizan te je on prvi uspio spojiti tri titule zaredom, u sezonama 1960./1961., 1961./1962. i 1962./1963., te su ponovno slavili u sezoni 1964./1965. Iduće sezone su u Kupu prvaka dogurali do finala u kojem su izgubili od Real Madrida. No svejedno, to je bio najveći uspjeh jugoslavenskog klupskog nogometa sve do samog osvajanja Kupa prvaka od strane Crvene Zvezde. Zbog te tri titule su zaradili nadimak „Parni valjak“ a tu generaciju su zvali i „Partizanove bebe“ zbog velikog broja mladih igrača koji su bili zvijezde momčadi. Tu spadaju Mustafa Hasanagić koji je od 1961. - 1969. skupio 104 nastupa te zabio 56 gola te bio najbolji strijelac lige u sezoni 1966./1967., vratar Milutin Šoškić koji je zamijenio Bearu na vratima nacionalne vrste te skupio 177 ligaških nastupa od 1955. – 1966., bek Fahrudin Jusufi sa 162 nastupa od 1957. – 1966., napadač Milan Galić sa 148 nastupa 1958. – 1966., vezni igrač Vladica Kovačević sa 151 nastupom od 1958. - 1966. te libero Velibor Vasović sa 128 nastupa od 1958. – 1963. te 1964. - 1966. Svi su oni bili reprezentativci, no Vasovićeva karijera najviše

odskače zbog više razloga. Njegov transfer u Crvenu Zvezdu 1963. je podigao neviđenu buru u javnosti, no nakon samo jedne sezone vratio se natrag u Partizan. Kasnije je vodio Partizan do finala Kupa prvaka, gdje je zabio gol u porazu od Reala 2:1. Kasnije je napravio transfer u slavni Ajax 1966. da bi 1969. također zabio gol u finalu Kupa prvaka, ali opet u porazu, ovaj put od Milana 4-1. No svejedno upisao se u povijest zabivši gol za dvije različite momčadi u finalu Kupa prvaka što nije nitko napravio poslije njega sve do Cristiana Ronalda 40 godina kasnije. Nakon Ronalda je to uspio također napraviti i Mario Mandžukić, no činjenica da su to osim njega, koji je igrao zadnjeg igrača, uspjela napraviti još samo 2 napadača u čitavoj povijesti nogometa, dovoljno govori o njegovoj igračkoj veličini. Kasnije je 1971. osvojio i Kup prvaka predvodeći Ajax kao njegov prvi strani kapetan u povijesti. 3 titule za redom je kao trener upisao Stjepan Bobek te se i kao trener upisao u legendu Partizana, dok je onu iduću titulu, kao i finale Kupa prvaka potpisao trener Abdulah Gegić. Ipak, Partizan kroz cijelo desetljeće nije osvojio ni jedan Kup Maršala Tita, što dovoljno govori o tome kako je liga ojačala.⁵⁸

Fotografija 11. Vasović prima Kup prvaka kao kapetan Ajaxa

⁵⁸ <https://partizan.rs/svi-igraci-partizana/>

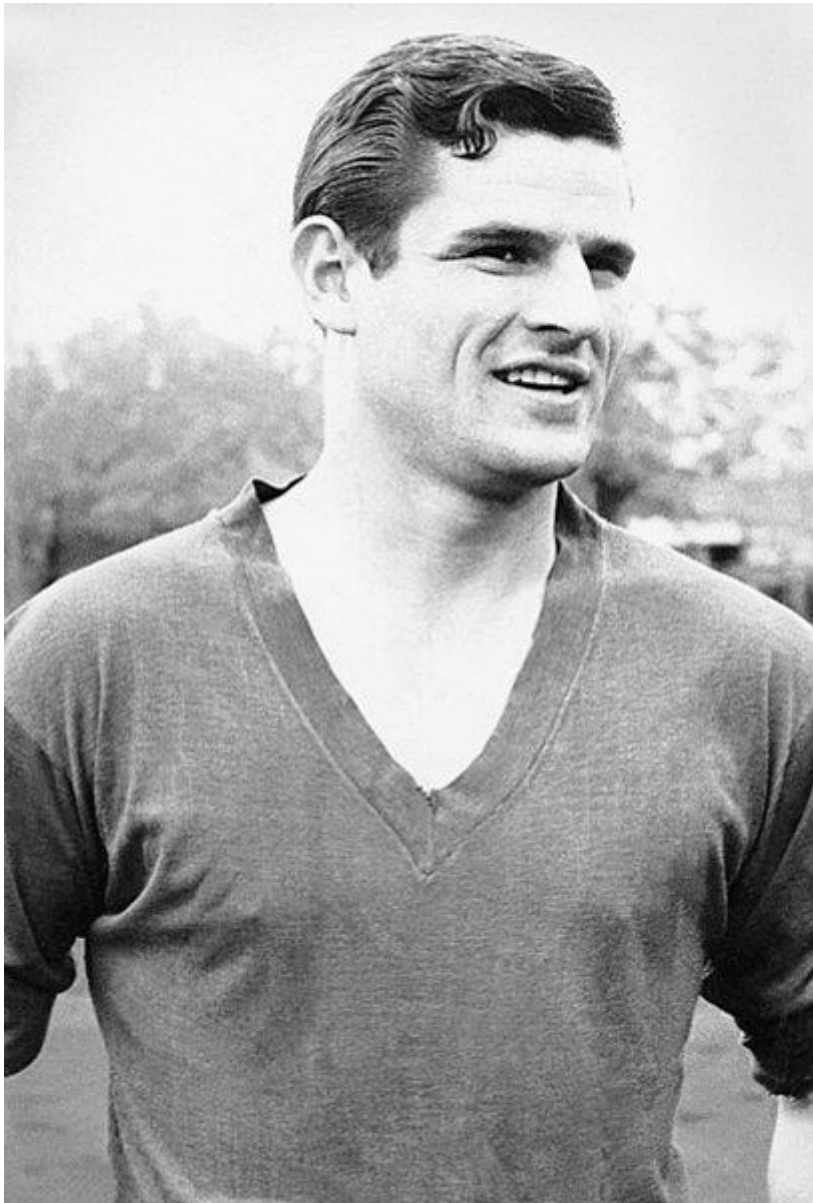
Dinamo će 60-te pamtiti po četiri druga mjesta, ali su zato osvojili 3 kupa u sezonama 1962./1963., 1964./1965. te 1968./1969. te međunarodni trofej, Kup velesajamskih gradova u sezoni 1966./1967. To razdoblje su kao igrači u Dinamu obilježili vratar Zlatko Škorić sa 150 nastupa od 1960. – 1969., defanzivci Mladen Ramljak sa 263 nastupa od 1962. – 1973. i Rudolf Belin sa 192 nastupa od 1959. – 1970., vezni igrači Krasnodar Rora sa 222 nastupa od 1964. - 1973. i Željko Matuš sa 189 nastupa od 1955. – 1965. te napadači Slaven Zambata sa 171 nastupom i 93 gola od 1959. – 1969. i Dražan Jerković sa 142 nastupa i 96 golova od 1954. - 1966. Jerković je bio najveća zvijezda te je bio najbolji strijelac lige u sezoni 1961./1962. te je potom bio najbolji strijelac svjetskog prvenstva 1962. godine. On je sedmi, a Zambata osmi najbolji strijelac Dinama u povijesti.

Također je kao trener Branko Zebec odveo Dinamo do finala Kupa Velesajamskih gradova, iako samo finale nije vodio zbog sukoba s upravom, no s tim rezultatom je sebe prodao u Bayern s kojim je osvojio Bundesligu, što je kasnije ponovio i s HSV-om te se etablirao u jednog od najboljih jugoslavenskih trenera.⁵⁹

Hajduku su 60-te najlošije desetljeće u klupskoj povijesti pod socijalističkom Jugoslavijom. Nakon što se Vukas vratio iz Bologne u Hajduk 1959., Hajduk je bio pri vrhu do 1963. kad se Vukas opet odlučio na odlazak u inozemstvo, ovaj put u Austriju. To je Hajduk gurnulo na sam rub lige iz čijeg se ispadanja spašavao „padom u noge“. Ipak malo svjetliji dani za Hajduk su došli 1967. osvajanjem prvog Kupa maršala Tita . U tim teškim trenucima Hajduk je iznad vode držao vezni igrač Ivica Hlevnjak koji je od 1963.-1972. skupio 310 nastupa te napadač Petar Nadoveza koji je od 1963.-1973. skupio 217 nastupa te zabio 108 golova te je bio najbolji strijelac lige u sezoni 1965./1966. te 1970./1971. U zaslužne bi tu također trebalo spomenuti trenera Dušana Nenkovića koji je spasio Hajduk od ispadanja u sezoni 1965./1966. kad je Hajduk u sezonu startao s 5 bodova minusa, da bi iduću sezonu osvojio i povijesni prvi kup.⁶⁰

⁵⁹ <https://povijest.gnkdinamo.hr/statistika/individualni-rekordi.html>

⁶⁰ <https://hajduk.hr/povijest/1961-1970>

Fotografija 12. Dražan Jerković, legendarni napadač Dinama.

Hajduk je prvi kup osvojio u finalu protiv FK Sarajeva kojem je to bila povijesna prilika da osvoji duplu krunu, i prvenstvo i kup, no to ipak nisu uspjeli. Uz reprezentativca Mirsada Fazlagića koji je igrao obrambenog igrača najzaslužniji za tu titulu su napadači Vahidin Musemić i Boško Antić koji su zajedno dali čak 30 golova, a ta šampionska sezona je bila posljednja za Asima Ferhatovića koji je od 1951. igrao za Sarajevo te skupio 228 ligaških nastupa uz 98 zabijenih golova te je apsolutna legenda Sarajeva čiji stadion danas nosi njegovo ime. Sezonu prije Sarajeva, senzacionalno je prvenstvo osvojila Vojvodina s čak 8 bodova ispred drugoplasiranog, iako nije imala nekih velikih zvijezda u ekipi.

Na početku desetljeća je liga brojila 12 klubova, dok je na kraju desetljeća liga imala 18 klubova. Novi klubovi sa samog zapada države ulaze u prvu ligu, kao što su slovenski Maribor i Olimpija iz Ljubljane te iz Hrvatske: Rijeka, Zagreb te Trešnjevka. Iz Bosne i Hercegovine imamo Čelik iz Zenice te Slobodu iz Tuzle kao stabilne prvoligaše, dok se u Srbiji javlja Radnički iz Niša. I sama imena ovih klubova nam jasno govore kako je postojala jedna razlika kako u mentalitetu, tako i u gospodarskom razvoju, između istoka i zapada zemlje. Kako se Jugoslavija nastavila u svojim gabaritima uspješno razvijati na ekonomskom i gospodarskom planu, tako se i nogomet razvio van velikih gradova kao što su Zagreb i Beograd, pa su tako u 60-ima Varteks iz Varaždina, Spartak iz Subotice te Bor iz istoimenog mjesta igrali finale Kupa maršala Tita iako nisu bili niti prvoligaši, a OFK Beograd je čak i 2 puta osvojio Kup, kao i Vardar jednom.⁶¹

60-ih godina se zapravo dogodila transformacija jugoslavenskog nogometa i njegov procvat. Amaterizam koji je već bio ozbiljno načet je zamijenjen profesionalizmom. Legalizirano je plaćanje nogometaša preko ugovora, tj. profesionalizam bez jasnih stavova o njegovom mjestu u društveno-gospodarskom sustavu. Profesionalni nogomet je bio iznimka od pravila o amaterizmu u sportu uopće. U nogometnom savezu su tvrdili da su profesionalni nogometaši osobe koje s obzirom na svoje kvalitete mogu jedno životno razdoblje posvetiti isključivo nogometu i na temelju toga ostvariti dohodak. Posebno je naglašeno da zbog relativno kratkog trajanja sportske aktivnosti i iznimnih napora u očuvanju sportske sposobnosti i tjelesne kondicije te izlaganju opasnosti od teških tjelesnih ozljeda, stjecanje relativno većeg dohotka nije u suprotnosti s načelima socijalističkog društva.⁶²

⁶¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Yugoslav_Cup

⁶²Kovačić, 222-223

Međutim, isticano je da u skladu s općedruštvenim razvitkom moraju biti ograničeni materijalni zahtjevi, odnosno novčani zahtjevi pojedinaca u prijelaznom roku.

Kao prva socijalistička država, Jugoslavija je već 50-ih godina dozvoljavala osnivanje mješovitih poduzeća između vlastitih, i poduzeća iz kapitalističkih zemalja. Uloga banaka kod kreditiranja privrednih subjekata je od uvođenja samoupravnog socijalizma bila neusporedivo jača nego u svim ostalim socijalističkim zemljama, a prvi koraci prema reformama su išli u smjeru da se pozicija banaka u privredi još više ojača te da se pokuša smanjiti utjecaj sindikata na formiranje plaća u poduzećima. No, takve mjere su produbljivale proturječnosti jugoslavenskog društvenog uređenja. Gospodarska reforma službeno je proglašena u srpnju 1965., mada su promjene započele već tijekom 1964. godine. Neke od mjera poduzetih u početnoj fazi uključivale su devaluaciju dinara, smanjenje carinske zaštite, poskupljenje uvoza i poticanje izvoza, smanjenje kredita u svrhu suzbijanja inflacije, restrikciju investicijske potrošnje, smanjenje poreznih i nekih drugih obveza privrede, uz preporuku da osobni dohoci ne rastu iznad produktivnosti. Međutim, zadržan je stari sustav proširene reprodukcije, devizni režim i režim vanjske trgovine. Značajno za daljnji razvoj, doima se činjenica da je određeno da je uloga reguliranja privrednog života zemlje, kao i određivanja cijena, ubuduće imala pripasti tržištu, a ne državi. Ukinuti su državni investicijski fondovi, a kapital je prenesen na banke i poduzeća, te je uveden konvertibilni dinar. Cilj reforme bio je “tržišni socijalizam”. Riječima Ive Goldsteina: “Uvodio se kapitalistički način poslovanja, ali bez privatnog vlasništva”. Profesionalizam u jugoslavenskom nogometu je zapravo logičan korak kad se uzme u obzir političko stanje jugoslavenske države.⁶³

Na primjeru Hajduka i Dinama, najboljih hrvatskih nogometnih klubova, može se vidjeti kako je izgledao profesionalizam na jugoslavenski način. Hajduk je 1966. imao 22 igrača s kojima su sklopljeni profesionalni ugovori, a u pionirskom i juniorskim selekcijama imao je 76 igrača. Dinamo je imao 27 igrača na profesionalnom ugovoru te 80 igrača u mlađim selekcijama. Hajduk je imao 4 profesionalna trenera koji su se brinuli o prvoj momčadi i mlađim uzrastima. Trener prve momčadi Dušan Nenković je imao plaću od 150 tisuća starih dinara, a trener mlađih kategorija Ante Mladinić je imao plaću od 110 tisuća starih dinara. Trener Nenković i igrači su dijelili premije od 120 tisuća starih dinara za pobjedu i od 40 do 70 tisuća starih dinara za neriješen rezultat.

⁶³ Jakir, Nemoguća misija i početak kraja?, 90-100

O klupskom pogonu Hajduka se još brinulo 16 ljudi, od kojih je 7 bilo u stalnom, a 9 u honorarnom radnom odnosu. S druge strane, Dinamo je imao 5 profesionalnih trenera. Trener prve momčadi Branko Zebec je imao plaću od 150 tisuća starih dinara, trener juniora Vlado Zajec 120 tisuća starih dinara, a trener pionira Zorislav Srebić plaću od 70 tisuća starih dinara. Dinamo je čuvao podatke o premijama te su bili klupska tajna. U Dinamu je bilo zaposleno 40 radnika čime je Dinamo držao rekord među jugoslavenskim klubovima. To je svakako zasluga generala Ivana Šibla koji je bio moćni društveno-politički radnik.⁶⁴

Fotografija 13. General Ivan Šibl, jedan od najboljih predsjednika Dinama svih vremena

⁶⁴ Kovačić, 64

6.1 Kontroverze

4 kola prije kraja sezone 1959./1960. za titulu su se borili Dinamo i Crvena Zvezda, a Dinamo je čekalo gostovanje kod Hajduka u Splitu. Dinamo je tu utakmicu izgubio s 3-2, iako je vodio 0-1 i 1-2. Ključni detalj se dogodio oko dvadesete minute kada je pri rezultatu od 0-1 za Dinamo, Hajdukov trener Milovan Ćirić iz igre izvadio ponajboljeg igrača Hajduka i reprezentativca Antu Žanetića zbog očigledne sabotáže. Budući da je u to vrijeme bila dozvoljena samo jedna izmjena, jasno je da se izmjene tako rano nisu radile osim u slučaju ozbiljne ozljede igrača. Žanetić je želio da prvak postane Dinamo te se na poluvremenu posvađao sa suigračima u svlačionici te ju je napustio i išao kući. Na putu za doma je napadnut od strane 3 osobe koje Žanetić navodi kao „udbaše“. Naime, Žanetić je 6 mjeseci nakon spomenute utakmice iskoristio Hajdukovu turneju vani kako bi pobjegao iz Jugoslavije te zatražio politički azil. Žanetić je mnogo godina kasnije nakon raspada Jugoslavije napisao pismo navijačima Hajduka u kojem navodi kako je trener Ćirić bio velikosrbbin kojeg su doveli splitski orjunaši kako bi zatrovali odnose između dva najveća hrvatska kluba tako da je Zagreb neprijateljski grad, a Beograd prijatelj Hajduka. Te sve formulacije Žanetića, kao i onu da je Dinamu trebao neriješeni rezultat da osvoji prvenstvo prenosi Kovačić, no ne može se znati što bi bilo da je kojim slučajem ta utakmica završila neodlučeno. Dinamo je dobio sve 3 utakmice do kraja kao i Crvena Zvezda koja je na kraju osvojila prvenstvo, što ne mora značiti da bi se dogodilo i da je Dinamo pobijedio Hajduk ili odigrao neodlučeno. Također, Kovačić spominje kako je Ćirić izvadio Žanetića iz igre jer je ovaj želio da prvak postane srpski, a ne hrvatski klub te govori da je na taj način Hajduk omogućio Crvenoj Zvezdi da osvoji titulu.⁶⁵ No to je u najmanju ruku ublažavanje istine ako ne i njeno potpuno izbjegavanje kad je jasno da je Žanetić želio pustiti utakmicu.

Fotografija 14. Milovan Ćirić, u Hajduk stigao 1959. iz Lazia

⁶⁵ Kovačić, 233

Svaki sportaš ima neke preferencije, pa je tako vjerojatno većini igrača Hajduka bilo draže da prvak postane hrvatski, a ne srpski klub, ali to ne znači da moraju puštati utakmice. Također sama formulacija Kovačičeve rečenice da je Hajduk omogućio Crvenoj Zvezdi da osvoji prvenstvo je skandalozna, jer nameće istu tezu kao i Žanetić da su među simpatizerima i upravom Hajduka sve udbaši i orjunaši jer nisu htjeli pustiti utakmicu jednom od svojih najvećih rivala. Činjenica je također da su navijači Hajduka sami priznali da su oni napali Žanetića zbog puštanja utakmice Dinamu. Kovačičeva teza bi još bolje prošla da je istražio bolje događaj pa saznao da je trener Ćirić kao velikosrbin riješio premije za igrače Hajduka od strane njegove Crvene Zvezde za pobjedu nad Dinamom. No samo 4 kola prije te utakmice Hajduk je pobijedio i Crvenu Zvezdu 2-0, a trener velikosrbin je Žanetiću omogućio da igra cijelu utakmicu i tako doprinio šansama da prvak postane hrvatski, a ne srpski klub. Listeš u svome radu lijepo objašnjava događaje, kao i motive svih aktera te zaključuje da je trener Ćirić zasigurno preferirao Crvenu Zvezdu u odnosu na Dinamo u borbi za naslov, kao klub za koji je igrao i koji je trenirao prije, no kako je s Hajdukom 4 kola prije pobijedio Zvezdu ne može mu se ništa zamjeriti, kao i svim igračima osim Žanetića koji su pošteno odigrali obje utakmice.⁶⁶

U prilog tezi kako je klubaštvo bilo izraženija od nacionalizama ide i detalj s nereda s utakmice Hajduk- Partizan u sezoni 1966./1967. 3 kola prije kraja Sarajevo, Dinamo i Partizan su se borili za naslov prvaka, a Partizan je gostovao u Splitu te izgubio sa 2-1 u jako nervoznoj i oštroj utakmici gdje su pali po crveni karton sa svake strane, a moglo ih je biti i više. Na samom kraju utakmice došlo je do tuče između Hajdukovih i Partizanovih igrača, a prema izvještaju Partizana u neredima je prednjačio trener Hajduka Dušan Nenković koji nije brojao krvna zrnca već se htio obračunati s njima i nakon što su pobjegli u svlačionice. Naravno da mu ni na kraj pameti nije bilo pitanje hoće li prvak postati klub iz njegove republike, koja je SR Srbija, ili neke druge.

Da odnosi Hajduka i Dinama nisu idilični, pokazalo se i u završnici sezone 1962./1963. Dinamo je u predzadnjem kolu dočekao Hajduk kojem je trebala pobjeda za očuvanje prvoligaškog statusa. Hajduk i Dinamo su već ranije odigrali važan meč u finalu Kupa. Hajduk je vodio na poluvremenu s 1-0 kad je uprava Dinama ponudila Hajduku važne ligaške bodove u borbi za opstanak ako oni njima puste kup.

⁶⁶Listeš,31

Bura zbog događaja u Splitu na utakmici Hajduk — Partizan se ne stišava

**PARTIZAN:
JEDVA SMO SE IZVUKLI**

**HAJDUK:
NIJE SE DOGODILO NIŠTA**

PARTIZAN I HAJDUK su dali saopštenje o događajima na utakmici u Splitu odigranoj u prethodnom kolu. Ne ulazeći u detalje ta dva zvanična saopštenja pada u oči velika razlika u ocenama onoga što se odigralo za vreme utakmice i posto je sudija Jakše označio kraj igre.

Nećemo komentarisati ni jedno ni drugo saopštenje. Dajemo karakteristične detalje iz njih, pa sami vidite koliko je ko principijelan u tim izjavama.

Uz to, prenosimo i pisanje štampe o ovom događaju pa će vam i to pomoći da procenite koliko je ko u pravu u napadima, odnosno u odbranama.

IZ SAOPŠTENJA PARTIZANA:

... »VRHUNAC nemilih događaja dostignut je na završetku meča, a iskrinu je zapalio Nadoveza koji je porjuro za našim igračem Bebećem u nameri da ga fizički napadne... Za razliku od pomenutih drugova (Grubelića, Segića, Vukasa, Zaje i Anko- vića), trener Nenković se toliko za-

boravio da je htio da prođe na silu u svlačionicu i napadne pojedine naše fudbalere. U tome ga je sprečio kolega Atanaeković... Već prilikom zagrevanja pred početak utakmice naši fudbaleri gađani su kamenjem, flašama i zapaljenim bakljama... Nadoveza je posebno poglavlje. Od početka utakmice on je provocirao

igrače Partizana, izazivao, pretio i tako podsticao akcije neobuzdanog dela publike... Iznenađuje ponašanje delegata Sabljaka. Svojim ponašanjem za vreme tuče on je direktno izazivao i vredao vodstvo puta Partizana i time se solidarisao sa neodgovornim navijačima i fudbalerima...«

IZ SAOPŠTENJA HAJDUKA:

... »TKO je pročitao izveštaje redovitih i specijalnih izvestitelja (u ponedjeljak) nije uopće mogao steći dojam o nekom naročitom incidentu. Neki od njih našli su se u fokusu događaja u klupskom dvorištu Hajduka i baš zato, što nije bilo naročitih razloga, nisu našli za shodno da drammatiziraju kraj splitskog susreta. To je napravljeno tek po povratku

izjave nekontrolirano i tendenciozno... Da bi što sugestivnije djelovali na sportsku javnost, pritom su se obilato i zlonamerno poslužili stupcima većeg broja sebi dostupne štampe (navode se »Borbas«, »Politika«, »Sport« i »Tempo«)... Istina je da su za napeti tok utakmice, netko više netko manje, krivi Nadoveza i Ferić kod Hajduka, a Hošić i Dorđević kod Partizana. Za nere-

de do kojih je došlo po završetku utakmice kriv je isključivo Hošić jer je bez razloga udario Nadovezu šakom u predjelo oka i na taj način izazvao nekontroliranu neobuzdanu navijača koji su preskočili ogradu i u dvorištu Hajdukovog doma pokušali se obračunati sa Hošićem. Tom prilikom odmah su intervenirali igrači i funkcioneri Hajduka, tako da nije uopće došlo do ugrožavanja gostiju.

KO SU UČESNICI TUČE

U PROSLOM broju objavili smo fotografije o nemilih događajima u Splitu posle utakmice Hajduk — Partizan. Na tim slikama se vidi veći broj građana koji su uleteli na teren i učestvovali u tuči sa Partizanovim fudbalerima.

Nažalost, njihovih imena nema nigde na spiskovima onih koji će odgovarati za nastale incidente i tuču. Bez obzira na to mi smo identifikovali nekoliko lica sa jedne od tih fotografija objavljujemo njihova imena. Na fotografiji oni su označeni strelicama i brojevima.

1. Berislav MUDNIĆ, glumac Narodnog kazališta u Splitu
2. Jure PAPIĆ-Pajdo, službenik iz Splita
3. Dušan NENKOVIĆ, trener Hajduka
4. BEGOVIĆ, fudbaler Hajduka (za prvi tim nastupio dva puta), omladinski reprezentativac
5. Jakša BEZMALINOVIĆ, poslovođa poslastičarnice »Bobin« u Splitu
6. Po znaku koji ima na desnoj ruci (traka sa petokrakom zvezdom) reklo bi se da je to redar na stadionu. U svakom slučaju u ovom momentu nije se mnogo založio da uspostavi red.

NIJE tačno da je Hošić mislio da ga je Nadoveza udario, jer ruke nije nitko udario. Navijači su bili revoltirani i do tuče je moralo doći... (Franko Aničić — Split)

DOK SU Partizanovi igrači napuštali teren nitko ih nije napao i svi bi bilo u redu da Hošić, naočigled mnogobrojnih navijača nije udario Nadovezu koji se srušio. Razjareni navijači upali su u dvorište i tada je počela tuča... (Valter Demarš, Mažuranićevo šetalište 13 — Split)

KADA je Jakše završio utakmicu velika grupa nas navijača Hajduka uletjela je u igralište da iznesemo svoje ljubimce. Nas nekoliko pokušalo je prema Nadovezi, ali je on nas, koji smo ga htjeli izvući na terenu, opsovao najpogrdnijim riječima. Uto su došli Bebećac i Hošić i Nadoveza je poletio na Bebećca mislim da ga je »zakao«.

Fotografija 15. Iz priopćenja Partizana se vidi da su „najžešći“ na Nadovezu i Nenkovića

Hajduk je to odbio budući da je tada još uvijek čekao za svoj prvi kup, no Dinamo je preokrenuo utakmicu i osvojio kup. Hajdukova uprava je u strahu od ispadanja iz lige odnijela vrataru Dinama Zlatku Škoriću mito u iznosu od milijun dinara. Hajdukov Vojko Andrijašević nije našao Škorića kući, pa mu je ostavio torbu s novcem na ogradi. Škorićev otac je našao novac te ga je odnio direktno Ivanu Šiblu u prostorije Dinama te mu poručio da njegov sin novac nije uzeo, a da on sam odluči dali će Škorić braniti u utakmici. Nakon tog neuspjelog pokušaja, predsjednik Hajduka Petar Rončević se sa svojim suradnikom Dušanom Stipanovićem Gusinom, koji je bio šef UDBA-e za Dalmaciju, sastao sa Šiblom i tražio od njega puštanje utakmice. Šibl im je na to odgovorio frajerski, dečki nogomet se igra i u drugoj ligi. Ipak Hajduk je pobijedio golom Hlevnjaka sa 0-1. Nakon zadnjeg sučeva zvižduka, od stresa Rončević i Gusina su dobili infarkt, a Gusina je umro. Ostali su repovi je li dogovorena zamjena kup za prvenstvo, no iako su obje momčadi dobile ono što su htjele, očito je da nije bilo dogovora. U prilog tome, osim 2 infarkta, ide i činjenica kako je zadnji igrač Dinama Vlatko Marković u zadnjim minutama utakmice pohitao u napad zabiti gol za izjednačenje. Kasnije kad je postao trener Hajduka kasnih 70-ih je izjavio da je to bilo foliranje.⁶⁷

U ljeto 1965. godine svoj će nastavak dobiti završnica sezone 1963./1964. Događaj koji je krajem kolovoza i početkom rujna te 1965. godine tresao državu, poznat je u povijesti Jugoslavenskog nogometa kao "Afera Planinić". Da podsjetimo, te sezone su se Hajduk i Trešnjevka borili za ostanak u ligi s Novim Sadom i Vardarom. U susretu 24. kola sa Željezničarom, Bili su na stadionu kod Plinare osvojili dragocjene bodove pobijedivši s 4:0. Sedam dana kasnije, u preposljednjem kolu, Trešnjevka je u Sarajevu odigrala neriješeno sa "Željkom" – 3:3. Istovremeno je Hajduk dobio Rijeku pa je njegov ostanak bio osiguran. U zadnjem kolu spasila se i Trešnjevka pobjedom nad Hajdukom kojemu ta utakmica nije imala nikakav rezultatski značaj. Kasnije se otkrilo da su Hajduk, Trešnjevka i Željezničar bili u dogovoru te da je Željo pustio Hajduku 2 boda, a Trešnjevci 1 bod kako bi se ti klubovi spasili iz lige. Vratar Željezničara Ranko Planinić je ispričao novinarima da su pustili te dvije utakmice nakon 2. kola sezone 1965./1966. Nakon što je disciplinski sud FSJ utvrdio sve događaje, odlučio je izbaciti iz lige Hajduk, Željezničar i Trešnjevku, a doživotno iz nogometa članove uprave tih klubova koji su sudjelovali u dogovorima.

⁶⁷Listeš, 35

Nakon žalbi klubova uz velike prosvjede prvenstveno navijača Hajduka i Željezničara, uz generalni konsenzus sportske javnosti kako sigurno nisu Hajduk, Željezničar i Trešnjevka jedini klubovi koji su namještali utakmice, kazne su preinačene te je Željezničar kažnjen sa 6 bodova minusa, a Hajduk i Trešnjevka s 5 bodova minusa u narednoj sezoni. Dosta je bilo priča o namještanju utakmica u jugoslavenskoj nogometnoj ligi, ali sa slučajem Planinić smo dobili i crno na bijelo prvu presudu.⁶⁸

Najskandalozniji transfer je svakako bio onaj Velibora Vasovića iz Partizana u Crvenu Zvezdu. Nakon što je s Partizanom osvojio treću titulu prvaka Jugoslavije u nizu, na ljeto 1963. je Vasović zajedno s Jusufijem trebao potpisati produženje ugovora. Kako je Vasoviću ujac bio u upravi Partizana, uprava je smatrala da Vasović automatski mora potpisati novi ugovor pa su više novca ponudili Jusufiju nego njemu. Vasović se naljutio kad je to saznao te je prišao sivoj eminenciji Crvene Zvezde, dr. Aci Obradoviću i pitao ga ima li Crvena Zvezda novca za njega. Dr. Obradović je odmah iz crnog fonda Crvene Zvezde izdvojio značajnu sumu i Vasović je prešao u Crvenu Zvezdu. Taj transfer je možda digao i najviše bure u čitavoj povijesti jugoslavenskog nogometa. Navijači Partizana su toliko bili bijesni da je jedan navijač Partizana, inače oficir u JNA, zaprijetio Vasoviću u pismu da će ga snajperom skinuti ako pređe u Crvenu Zvezdu. Vasović tvrdi da se oficir potpisao u pismu i da to pismo još uvijek čuva. Bilo kako bilo, Vasović je ipak prešao u Crvenu Zvezdu te odigrao polusezone nakon koje je Zvezda bila prva sa 5 bodova prednosti. Ipak, predsjednik Partizana general Ilija Radaković je bio pod velikim pritiskom te je Vasoviću ponudio duplo veću plaću, samo da se vrati natrag. Vasović se osjećao polaskan te je prihvatio ponudu, ali je nastao problem jer dr. Obradović nije htio dati ispisnicu Vasoviću. Tako je Vasović cijelu drugu polusezonu trenirao s Partizanom, primao plaću od Zvezde, ali nije igrao za nikoga. Veliki je pritisak bio na uprave oba kluba od strane njihovih navijača i na kraju je ovu sagu rješio Aleksandar Ranković, praktički drugi čovjek u državi. Ranković je naredio da Zvezda treba dati ispisnicu Vasoviću, ali da zato Zvezdan Ćebinać, također reprezentativni igrač, treba preći iz Partizana u Crvenu Zvezdu, te se tako bilo i dogodilo.⁶⁹

⁶⁸Isto, 36-43

⁶⁹<http://www.yugopapir.com/2012/10/sportske-legende-velibor-vasovic-kako.html>

6.2 Reprezentacija i klupski nastupi u Europskim natjecanjima

Odmah na prvom Europskom prvenstvu 1960. Jugoslavija je osvojila srebro. Europsko prvenstvo je zapravo bio završni turnir 4 najbolje reprezentacije, a Jugoslavija je do njega došla pobjedama u nok-aut sustavu protiv Bugarske s ukupnih 3:1 u dvije utakmice te Portugala 6:3. Završni turnir je organiziran u Francuskoj, a upravo je domaćina Jugoslavija pobijedila sa 5:4 u nevjerojatnoj polufinalnoj utakmici. No, u finalu je Sovjetski savez pobijedio s 2:1 nakon produžetaka te postao prvi europski prvak. Jugoslaviju je na ovom prvenstvu vodila izbornička komisija u sastavu Ljubomir Lovrić, Dragomir Nikolić i Aleksandar Tirnanić, a uglavnom su koristili igrače Crvene Zvezde, Dinama i Partizana.⁶⁹

Najveći uspjeh reprezentacije socijalističke Jugoslavije na svjetskim prvenstvima je 4. mjesto sa SP 1962. u Čileu. Jugoslavija je u kvalifikacijama pobijedila Poljsku sa 2:1 u Beogradu da bi u uzvratu u Poljskoj odigrala 1:1 te se tako plasirala na interkontinentalni okršaj s Južnom Korejom. Kako tada azijski nogomet nije mogao parirati europskom, Jugoslavija je rutinski s 5:1 pobijedila Južnu Koreju u Beogradu te ih je i u Koreji savladala sa 3:1 te se glatko plasira na Svjetsko prvenstvo. Tamo su dopali u skupinu sa Sovjetskim savezom, Urugvajem i Kolumbijom. Prvu utakmicu su izgubili od Sovjetskog saveza sa 2:0, no kasnije su pobijedili Urugvaj s 3:1 i Kolumbiju sa čak 5:0 te se tako kvalificirali u četvrtfinale kao drugoplasirana momčad u skupini. Tamo su ih čekali stari znanci, Zapadni Nijemci koji su osvojili jaču skupinu s domaćinom Čileom, Italijom te Švicarskom. No, ovaj put je Jugoslavija bila spretnija te je s golom Petra Radakovića, prvotimca Rijeke, izbacila Njemačku rezultatom 1:0. Jugoslavija je imala i sreće u ždrijebu te je za protivnika u polufinalu dobila Čehoslovačku, koja nije bila bauk te je Jugoslavija bila favorit u tom meču. No, Čehoslovaci su se pokazali prejaki te su s 3:1 pobijedili te prošli u finale. Jugoslaviji je preostala borba za 3. mjesto, koje su izgubili 1:0 autogolom Vlatka Markovića u samom finišu susreta. Tako je Jugoslaviji ostala kao utjeha jedino činjenica da je napadač Dinama Dražan Jerković zajedno s još 5 igrača bio na vrhu liste strijelaca s 4 zabijena gola. Spisak od 22 igrača koja su vođena u Čile predvodi Crvena Zvezda sa 5 igrača, Partizan je imao 4, OFK Beograd 3 te Vojvodina 2 igrača. Dinamo je imao 4 pozvana igrača, a Rijeka, Hajduk, Sloboda i Velež po 1. Od igrača koji su imali po 6 ili 5 nastupa na samom prvenstvu, to su Šoškić (Partizan), Durković (Zvezda), Marković (Dinamo), Jusufi (Partizan), Popović (Zvezda), Šekularac (Zvezda), Jerković (Dinamo), Skoblar (OFK) Galić (Partizan).

⁶⁹ <https://www.reprezentacija.rs/uefa-evropsko-prvenstvo-u-fudbalu-1960/>

Očigledna je dominacija Crvene Zvezde i Partizana iako je recimo Crvena Zvezda te sezone završila kao 4. s jednakim brojem bodova kao Hajduk te s bodom manje od Dinama. No, izbornička komisija koju je činila trojka Ljubomir Lovrić, Prvoslav Mihajlović i Hugo Ruševljanin je očito vjerovala više igračima iz srpskih klubova, što možemo objasniti činjenicom da je Lovrić kadar Crvene Zvezde, Mihajlović Partizana a Ruševljanin Vojvodine.⁷⁰

Reprezentacija Jugoslavije se nije uspjela kvalificirati na europsko prvenstvo, tj. ući među najbolje 4 europske reprezentacije 1964. kao ni na SP 1966. Pokazale su se kobnim reprezentacije Švedske za europsko, a Francuske za svjetsko prvenstvo. Zato je savez odlučio prestati sa suludim komisijama te za izbornika 1967. proglasio Rajka Mitića i rezultat nije trebalo dugo čekati, na europskom prvenstvu 1968. reprezentacija Jugoslavije je osvojila srebrnu medalju. Kvalifikacije su ovaj put činile grupnu fazu pa četvrtfinalni meč nokaut sustavom. Jugoslavija je osvojila skupinu ispred Zapadne Njemačke i Albanije da bi u četvrtfinalu pobijedila Francusku s ukupnih 6:2. U polufinalu u Firenci je pobijedila Englesku 1:0 golom Dragana Džajića. I u finalu protiv domaćina Italije, Jugoslavija je vodila 1:0 da bi 10 minuta prije kraja primila gol za 1:1. Po tadašnjim propozicijama se igrala druga utakmica koju je Italija uz mali sudački poguranac pobijedila sa 2:0. Izbornik je bio Rajko Mitić koji je za završnicu pozvao 22 igrača te napravio vrlo / popis. Naime, samo su bila 4 igrača Crvene Zvezde iako je Mitić Zvezdaš. Budući da je na svom putu do finala porazila velikane poput Zapadne Njemačke, Francuske i Engleske, može se reći da ovo srebrno ima najveću težinu u uspjesima jugoslavenske nogometne reprezentacije. Iako Rajko Mitić nije imao nikakvog trenerskog iskustva prije preuzimanja reprezentacije, svejedno je napravio fantastičan rezultat, što usprkos teškom ždrijebu govori koliko je loš bio sustav s izborničkim komisijama. Iako im je primarna funkcija bila da ublaže klubaštvo nekim ravnomjernim pozivima, oni su ga baš poticali braneći boje svojih klubova, ne gledajući širi kontekst i uspjeh reprezentacije.⁷¹

Ovo plodonosno razdoblje za jugoslavenski nogomet ogledalo se i u nastupima klubova u europskim natjecanjima. Partizan je došao do finala kupa prvaka u sezonu 1965./1966. Partizan je redom izbacio francuski Nantes sa 4:2, njemački Werder Bremen sa 3:1, čehoslovačku Spartu Prag sa 6:4 da bi u polufinalu pobijedio Manchester United sa 2:1. U finalu je ipak bio prejak madridski Real te je sa 2:1 pobijedio, no Partizanov put do finala pobjeđujući prvake najjačih europskih liga je za svaki respekt.

⁷⁰ <https://www.reprezentacija.rs/fifa-svetsko-prvenstvo-1962-u-cileu/>

⁷¹ <https://www.reprezentacija.rs/na-aukciji-srebrna-medalja-sa-evropskog-prvenstva-1968/>

Često se smatra da je prvi europski trofej koji je došao u Jugoslaviju, bio Dinamov kup velesajamskih gradova, koji je Dinamo osvojio u sezoni 1966./1967. No ipak treba reći da Kup velesajamskih gradova nije imao istu težinu kao Kup Uefa koji ga je zamijenio u sezoni 1971./1972. Naime, kup velesajamskih gradova je krenuo 1958. kao natjecanje reprezentacija gradova koji imaju velesajam, a kasnije su ga mogli igrati samo klubovi iz gradova koji imaju velesajam. Pred sam kraj natjecanja su puštali i klubove iz gradova koji nemaju velesajam, no već je bilo kasno jer je Uefa odlučila pokrenuti novo natjecanje. Svejedno, Dinamov uspjeh ne treba omalovažati jer je u četvrtfinalu pobijedio Juventus s 5:2, u polufinalu Eintracht Frankfurt sa 4:3, a u finalu Leeds United sa 2:0, sve redom ugledne klubove. Prvi europski trofej je Mitropa kup koji je osvojila Crvena Zvezda 1958. godine, a taj uspjeh je ponovila u sezoni 1967./1968. No, taj trofej je također bio isključiv te su ga mogli igrati samo klubovi iz srednjoeuropskih država, a i najboljim klubovima nije bio naročito napet jer su igrali ili Kup prvaka ili Kup pobjednika kupova ili Kup uefa. Mitropa kup se igrao sve do 1992. godine, a osvajali su ga i manji jugoslavenski klubovi poput Čelika iz Zenice 1971. i 1972. godine.

1969. godine je svečano proslavljena 50. obljetnica osnutka Jugoslavenskog nogometnog saveza. Održane su posebne svečanosti u Beogradu i Zagrebu, došao je i predsjednik FIFA-e Sir Stanley Rous i predsjednik UEFA-e Gustav Wiederkehr te su sipali komplimente na račun jugoslavenskog nogometa, dijelile su se plakete i zaslužnice, čitala su se pisma drugu Titu itd. Jugoslavija je stvarno bila nogometna sila, a to su i pokazivali rezultati kako i klubova tako i reprezentacije. Ipak bode u oči činjenica da su svi predsjednici FSJ i selektori reprezentacije od 1945. bili Srbi, te je reprezentacija svoje utakmice gotovo uvijek igrala u Beogradu. Može se reći da su liberalniji krugovi sa zapada zemlje u nogometu dobili bitku glede ekonomskih pitanja, ali što se tiče nogometnih pitanja, još uvijek je sve bilo pod kontrolom beogradskih kadrova. Može se reći da je 60-ih godina počelo bujati klubaštvo, pogotovo rivalitet između Hajduka i Dinama, te Crvene Zvezde i Partizana, dok se kod reprezentacije vidi da su srpski kadrovi tu bili u prednosti.

7 JUGOSLAVENSKI NOGOMET 1970-IH

U 70-im godinama je Hajduk bio najdominantnija momčad lige te je u tom periodu osvojio 4 titule u sezonama: 1970./1971., 1973./1974., 1974./1975. te 1978./1979. Hajduk je također osvojio čak 5 kupova zaredom, od 1972. do 1977. Finale Kupa Maršala Tita se uvijek igralo na vikend kad pada „Dan mladosti“. Iako je Josip Broz Tito rođen 7. svibnja, njegov rođendan se slavio 25. svibnja jer je tad preživio „desant na Drvar“. Preko čitave Jugoslavije se nosila štafeta koja bi Titu bila predana tokom centralne svečanosti na stadionu Partizana. U sklopu toga bi obično nekoliko dana prije bila odigrana utakmica finala kupa. U slučaju da nastupaju 2 momčadi iz Beograda ili nijedna, igrala bi se samo jedna utakmica na vikend „Dana mladosti“. Ako bi nastupala jedna momčad van Beograda i jedna iz Beograda, onda bi se igrale 2 utakmice s tim da bi se druga uvijek igrala u Beograda tako da ta druga utakmica pada na svečanost Titovog rođendana. Ipak, 1973. i 1974. je odlučeno da finale kupa treba pasti na Dan Republike 29. studenog, tako da se u sezoni 1972./1973. kup uopće nije igrao. Ipak, 1975. je opet FSJ vratio finale kupa na „Dan mladosti“. Hajdukove zvijezde tokom tog perioda su zasigurno reprezentativci obrambeni igrači Luka Peruzović s 233 nastupa od 1969.-1980. i Ivan Buljan sa 192 nastupa od 1967.-1977., zatim vezni igrači Jurica Jerković sa 250 nastupa od 1968-1978 i Ivica Šurjak sa 272 nastupa od 1971.-1981. Svakako su najzaslužniji za tu najuspješniju eru u Hajdukovoj povijesti i predsjednik Tito Kirigin koji je točno 10 godina bio predsjednik od 1970.-1980. te trener Tomislav Ivić koji je osvojio 3 prvenstva i 4 kupa s Hajdukom.⁷²

Crvena Zvezda je 1972./1973., 1976./1977. i 1979./1980. osvajala titule te je i osvojila kup u sezoni 1970./1971. Osim napadača Dušana Savića, koji je u 202 nastupa zabio 120 golova od 1973.-1982. te Zorana Filipovića koji je u 212 nastupa zabio 88 golova, nema smisla nabrajati ostale Zvezdine zvijezde toga doba, osim Vladimira Petrovića koji je od 1972. do 1982. skupio 257 nastupa za Crvenu Zvezdu kao i 34 nastupa za reprezentaciju te je proglašen 4. Zvezdinom zvezdom, kad ih je većina već spomenuta koji su igrali i 60-ih godina. Dušan Savić je 1975. i 1979. bio najbolji strijelac lige, a Filipović 1977.

⁷² <https://hajduk.hr/povijest/1971-1980>

Partizan je osvojio titule 1975./1976. i 1977./1978. dok je u kupu u sezoni 1978./1979. došao do finala kojeg je izgubio od Rijeke. Među najznačajnijim igračima Partizana toga doba spadaju napadač Nenad Bjeković koji je od 1969.-1976. igrao 198 utakmica i zabio 82 gola te bio najbolji strijelac sezone 1975./1976. i veznjak Momčilo Vukotić koji je od 1968. pa do 1984. nastupao za Partizan osim sezone 1978./1979. kada se prodao u Bordeaux te je skupio nevjerovatnih 395 ligaških nastupa uz 112 pogodaka.

Fotografija 16. Tomislav Ivić, najuspješniji jugoslavenski trener.

Ipak, najpoznatiji igrač Partizana toga doba je svakako golman Petar Borota koji je bio i povremeni reprezentativac, ali su mu karijeru obilježili nevjerojatni kiksevi. Recimo kad je dobio priliku braniti za reprezentaciju u ključnoj utakmici protiv Rumunjske u kvalifikacijama za svjetsko prvenstvo 1978., primio je gol već u drugoj minuti sa druge polovice terena. No najveći kiksevi mu se vezuju uz sezoni 1978./1979. na vratima Partizana. Nakon što je u kupu prvaka prvu utakmicu pobijedio Dynamo Dresden kući 2:0, u uzvratu je Borota napravio neshvatljivu grešku. Nakon što je uhvatio loptu stavio ju je na peterac i krenuo ispucati kao da je gol-aut ,iako nije. Suparnički igrač se samo prišuljao i poslao loptu u gol. Nevjerojatno da mu se ista greška dogodila samo 2 mjeseca kasnije u derbiju protiv Crvene Zvezde kada je napravio potpuno istu stvar.⁷³

Dinamo je u 70-ima osvojio samo jedan kup u sezoni 1979./1980., a osim legendarnog napadača Zlatka Kranjčara koji je od 1973.-1983. skupio 261 nastup i zabio 98 golova, i nisu imali neke velike zvijezde.

Željezničar je u sezoni 1971./1972. osvojio svoj jedini naslov u povijesti predvođen legendarnim reprezentativnim stoperom Josipom Katalinskim koji je od 1965.-1975. skupio 230 nastupa za Želju. Iako nije ništa osvojio, u silu jugoslavenskog nogometa se prometnuo Velež iz Mostara koji je u sezonama 1972./1973. i 1973./1974. predvođen svojim legendarnim triom BMV kojeg su činili Dušan Bajević, Enver Marić i Franjo Vladić te napadačem Vahidom Halilhodžićem za dlaku izgubio prvo mjesto i završio kao drugoplasirani. Kako su u Veleža tri glavne zvijezde bile tri različite nacionalnosti u Bosni i Hercegovini, Velež je stvarno bio nekakav idealan predstavnik Jugoslavije u malom za koji je u Hercegovini navijala velika većina navijača bez obzira na nacionalnost. Rijeka je osvojila dva kupa zaredom u sezoni 1977./1978. i 1978./1979. te od svog ulaska ponovno u prvu ligu 1974. više nije ispadala iz lige. Tih 70-ih godina su posebno gostovanja u Bosni i Hercegovini, pogotovo kod klubova primjerice Slobode iz Tuzle i Čelika iz Zenica bila neugodna za sve jake klubove zbog količine grubosti kojima bi domaćin planirao doći do bodova, a svakako je po reputaciji je jugoslavenska liga bila jedna od najgrubljih u europi.⁷⁴

1979. nogometaši Olimpije iz Ljubljane su za izborni opstanak u ligi dobili bogatu premiju.

⁷³ <http://engleskifudbal.com/tekstovi/legendarne-licnosti/petar-borota-bonvivan-medu-stativama/>

⁷⁴ <http://www.yugopapir.com/2016/04/zasto-se-u-jugoslaviji-igra.html>

Izračunato je da za efektivni sat igre nogometaš Olimpije zaradi iznos dva puta veći od nagrade AVNOJ-a, koje je bilo najveće društveno priznanje u Jugoslaviji. Također bi za sat vremena igre zaradio dvije mjesečne plaće sveučilišnog profesora, tri mjesečne plaće vrhunskog dramskog umjetnika, četiri plaće kvalificiranog radnika te pet ili šest plaća jedne tkalje. Ta je činjenica izazivala revolt radnika u udruženom radu. Radnička klasa je postavljala pitanja vodećim ljudima SR Slovenije kako je to moguće, te su takve uvjete smatrali pljačkom radničke klase od strane tehnobirokrata i menadžera. I nogometni radnici iz 50-ih godina su smatrali kako je to pljačka te da su igrači iz 70-ih godina preplaćeni, ali istu stvar su igrači iz 70-ih godina govorili za one iz 90-ih, a oni iz 90-ih to govore za današnje nogometaše. No ipak je razlika u odnosu na današnja vremena što u 70-im to nije bila priča navijača koji piju pivo ispred samoposluge, već su se ta pitanja najvećim političkim tijelima. Ali očito je želja da Ljubljana ima prvoligaša bila važnija od prigovora radničke klase. Čak su navijači Olimpije sumnjali da igrači namjerno dolaze u težak položaj na tablici da im klub ponudi premije koje potom podjele uprava i igrači međusobno. Uoči sezone 1973./1974. predstavnici Jugoslavenske radio televizije (JRT) i prvoligaških klubova potpisali su sporazum o prijenosu prvenstvenih utakmica. Također je tih godina pušten u prodaju i prvi album sa sličicama „Fudbaleri i timovi prve i druge savezne lige“. Tako su nogometni klubovi došli do novih izvora prihoda i sve više su izgledali na bogate klubove sa zapada Europe. Ustavom iz 1974. donesene su promjene političkog sustava tako da su radnici i građani imali neposrednu političku vlast. Prihvatanjem zakona o udruženom radu (ZUR) samoupravljanje je postalo sustav koji se trebao proširiti u sve pore društva.⁷⁵ No, nogomet je ostao kao država u državi, te se jednostavno u jugoslavenskim socijalističkim uvjetima nije uspjelo dogovoriti što je to profesionalni nogomet i kako ga regulirati. Kovačić u svojoj knjizi dobro naglašava kako se hajka na profesionalizam u nogometu nije primjenjivala jednako i na primjerice Hrvatsko narodno kazalište. Nitko nije tražio od HNK da živi samo od prodaje ulaznice, a da se s druge strane financijska sredstva u kulturi dijele amaterskim kazališnim družinama.⁷⁶

⁷⁵ Kovačić, 262

⁷⁶ Kovačić, 265

7.1 Kontroverze

70-te su doba kada dolazi do sukoba između dvije struje unutar KPJ po pitanju kako bi se Jugoslavija trebala razvijati. Liberalna i reformistička struja koju su predvodili uglavnom hrvatski i slovenski političari, su tražili veća republička prava, dok su se unitarističko-centralističke frakcije, uglavnom iz Srbije, užasavale takvih ideja. Naravno da je i bilo hrvatskih političara koji nisu za decentralizaciju, kao i srpskih koji jesu, primjerice Latinka Perović, ali u principu su uglavnom Hrvati predstavljali reformističke ideje. Javno mnijenje je također izjašnjavalo svoje stavove koji su bili uglavnom oprečni u različitim republikama. Tako je 23.9.1970. Hajduk igrao utakmicu s OFK Beogradom kada je u 53. minuti pri rezultatu 2:2 sudac Pavle Ristić pao i uhvatio se za glavu. Utakmica je prekinuta i Ristić je odveden u bolnicu. Ristić je tvrdio da je pogođen nečim, no pomoćni sudci nisu vidjeli da je pogođen te su njihove izjave išle Hajduku u prilog. Liječnici su također potvrdili da nema nikakvih kliničkih znakova koji utvrđuju na potres mozga.⁷⁷ Kako je javnost brujala u uzrocima zbog čega je Ristić pao, netko se našalio te rekao da je Ristića pogodio šišmiš, pa je tako i incident prozvan „slučaj šišmiš“. FSJ bi uvijek u sličnim situacijama u kojima bi navijači ili igrači nekog kluba fizički krenuli ozljeđivati suca uvijek presuđivali 0:3 za protivnika. No u ovom slučaju je bila samo riječ suca Ristića, te se dugo nije znalo što će biti. Na kraju je ipak presuđeno 0:3 za Beograd na što su navijači Hajduka podivljali te su poslali i političke poruke bacanjem u more auta beogradskih registracija. Snažna poruka hrvatske javnosti je bio poklič „Savka-Tripalo-Hajduk-Dinamo“ čime se iskazivala politička identifikacija Hrvata s reformskim strujama KPH kao i s najvećim hrvatskim klubovima. Bilo bi očekivano da će se u takvim okolnostima Hajduk i Dinamo zbližiti, ali to baš i nije bio slučaj te je tokom 70-ih nastavljeno s incidentima. Kovačić u svojoj knjizi navodi detalj sa konferencije udruženja nogometnih klubova Prve savezne lige iz veljače 1971. na kojoj su predstavnici NK Dinama dali prijedlog da se središte FSJ rotira po republičkim središtima. Taj prijedlog Dinama nije prošao, a osim Dinama samo su Hajduk, Željezničar i Čelik bili suzdržani. Svi ostali klubovi, točnije njih 14 su bili protiv. Kovačić izražava čuđenje zašto je Hajduk bio suzdržan na prijedlog kluba iz Hrvatske, kao da nije bilo 13 glasova razlike nego je bio presudan baš taj glas.⁷⁸

⁷⁷https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=101193&pv_is_sue_no=700925_A

⁷⁸ Kovačić, 255

Takvim pitanjima, kao i ranije prenošenjem samo Žanetićeve verzije događaja, daje vjetar u leđa promašenim tezama koje se u hrvatskoj javnosti od ozbiljnih političara i medija često mogu čuti kako je Hajduk bio nekakav orjunaški i antihrvatski klub, dok je s druge strane Dinamo bio pravi domoljubni klub. Kovačić naglašava kako je Dinamo 1970. promijenio grb te prihvatio okrugli hrvatski grb s crveno bijelim poljima i zvijezdom petokrakom pored što su partijski krugovi ocijenili nacionalističkom te tako nam sugerira Tita Kirigina kao antihrvata nasuprot hrvatski orijentiranog Dinama.⁷⁹ Predsjedatelj Udruge nogometnih klubova savezne lige je tada bio Hajdukov predsjednik Tito Kirigin, uspješni direktor slastičarnice Bobis. Kovačić isto spominje kako je neporeciva istina da je Tito Kirigin izvršio atentat na HSS-ovca Vojka Krstulovića koji je održavao veze s vlastima NDH 22.6.1944., no tu se postavlja pitanje zašto je „rekla-kazala“ priča najednom neporeciva istina.⁸⁰ Kirigin nije nikada osuđen niti je priznao zločin niti je itko svjedočio da je upravo on ubio Vojka Krstulovića. Bilo bi pošteno barem reći „navodno“, a mnogi mediji i dan danas, kada žele progurati tezu o Hajduku kao jugoslavenskom klubu, upravo koriste i ovu priču o najslavnijem hajdukovom predsjedniku kao ubojici hrvatskog nacionalista, čak to i piše na wikipediji kao neka nepobitna činjenica.⁸¹ No, isto je tako zanimljivo da ni Kovačić u svojoj knjizi ni mediji ne spominju Marka Belinića, jednog od osnivača Dinama, koji je dva puta proglašen počasnim predsjednikom Dinama i koji je uz Šibla i Hoffmana jedan od najznačajnijih ličnosti u upravi Dinama. Belinić je kao i Šibl bio general JNA te je bio proglašen narodnim herojom i jedan je od utjecajnijih hrvatskih komunista, a posebno se vezuje uz zločine partizanskih snaga nakon oslobađanja Zagreba i Bleiburškog masakra. No, o Beliniću se ne može naći puno članaka, već se samo nalazi jedan kako se njegov sin žali na postupanje Dinama koji je izvršio svojevrstni „damnatio memoriae“ i izbrisao njegovog oca iz svoje povijesti.⁸²

⁷⁹ Kovačić, 255

⁸⁰ Kovačić, 346

⁸¹ https://hr.wikipedia.org/wiki/Tito_Kirigin

⁸² <https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/zivot/josip-belinic-otac-je-spasavao-tudmana-a-on-mu-se-kasnije-oduzio-256760>

Fotografija 17. Dinamovi grbovi kroz povijest

Fotografija 18. Tito Kirigin, najuspješniji Hajdukov predsjednik u povijesti. Kada je 4.5.1980. Ivan Gudelj čuo da je umro Tito, mislio je da se radi o Titu Kiriginu.

U svim prvoligaškim klubovima, a pogotovo velike četvorke, su na čelu bili ljudi partijskog establišmenta i tu Hajduk nije nikakva iznimka, što i Kovačić potvrđuje. Ali Hajduku ipak nisu čelni ljudi bili zapovjednici u masakrima nad poraženim vojnicima i civilima uglavnom hrvatske nacionalnosti. Stoga kad Kovačić piše o hrvatstvu u dva najveća hrvatska kluba, priča o Dinamu kao klubu izražajnijeg hrvatstva zbog Hajdukovog predsjednika ubojice baš i ne drži vodu, jer sve da i je Tito Kirigin ubio jednog Hrvata povezanog s NDH za vrijeme rata, koliko to vrijedi u usporedbi s tisućama stradalih u poraću od strane Dinamovog počasnog predsjednika. Kovačić dalje navodi kako su partijske strukture na čelu s Vladimirom Bakarićem bile najsretnije kad je Dinamo na sredini tablice te da Dinamo ne smije biti prvak.⁸³ To se odnosi na sezone 1967./1968. te 1978./1979. kad je Dinamo bio drugi, a veoma blizu prvom mjestu. No, da je Dinamo bio tako zakidan, teško da bi u sezoni 1972/1973. bio delegiran za nastup u Kupu pobjednika kupova. Naime, te sezone se uopće nije igrao kup zbog premještanja datuma igranja kupa, a kako je prošlosezonski osvajač te sezone igrao u Kupu pobjednika kupova, FSJ je odlučio poraženog finalista Dinama poslati, koji je tu sezonu završio na osmom mjestu. Možda je poštenije bilo poslati četvrtoplasiranog iz aktualne sezone, pošto se prvoplasirana Crvena Zvezda plasirana u Kup Prvaka, a drugoplasirani i trećeplasirani Velež i OFK Beograd u Kup Uefa. Ako ćemo biti ironični, možemo reći da je Tito Kirigin bio vizionar što je odlučio glasati protiv prijedloga Dinama, jer da se središte FSJ preselilo recimo u Zagreb, Bakarić kako očito nije, prema Kovačiću, volio Dinamo, možda bi odlučio da četvrtoplasirani Partizan te sezone ide u Kup pobjednika kupova. U sezoni 1975./1976. Hajduk je ganjao svoj treći uzastopni naslov, nakon što je osvojio četvrti uzastopni kup. Zadnje kolo je Hajduk dočekaao na prvom mjestu zbog boljih dodatnih kriterija u odnosu na Partizan. Zadnje kolo je Hajduk išao na teško gostovanje kod OFK Beograda, na kojem su baš proslavili naslov pobjedom u zadnjem kolu u sezoni 1973./1974. S druge strane, Partizan je išao na također teško gostovanje u Ljubljani kod Olimpije, kod koje su teško prolazili u prošlosti. Hajduk je završio utakmicu 1:1, no u Ljubljani se još uvijek igralo, iako termin sudačka nadoknada tada nije postojao.⁸⁴

Koliko je točno sudac Maksimović pustio igru, o tome se raspravlja i dan danas, jedino je sigurno da je nakon pobjedničkog pogotka Nenada Bjekovića odsvirao kraj i Partizan je prekinuo Hajdukovu dominaciju.

⁸³ Kovačić, 341

⁸⁴ Listeš, 55

8 kola prije kraja prvenstva, Hajduk je zaostajao za Partizanom 4 boda, pobjeda je jasno donosila 2 boda, a trener Hajduka Tomislav Ivić je prije utakmice s Partizanom, koju je Hajduk pobijedio u Beogradu sa 1:6, dao znakovitu izjavu „Bit ćemo prvaci ako nam dozvole“. Britkost na jeziku, kao i tuča sa Zvezdinim igračima na derbi susretu Hajduk- Crvena Zvezda 1974. godine, gdje ga je nokautirao Stanislav Karasi, su razlozi zbog kojih vjerojatno najveći nogometni trener bivše Jugoslavije nije nikad vodio nogometnu reprezentaciju. Jedna od kontroverznijih sezona u jugoslavenskom nogometu je ona 1978./1979. Kovačić navodi da je u toj sezoni naslov trebao pripasti Dinamu.⁸⁵ Dinamo je prvo kolo izgubio u Rijeci 2:1, no kasnije se žalio da novopridošli igrač Rijeke Edmond Tomić nije imao pravo nastupa zbog 2 žuta kartona, koja je ranije dobio igrajući za Liriju iz Prizrena. FSJ je prvo registrirao utakmicu rezultatom 0:3 za Dinamo, te prihvatio njegovu žalbu. Riječani su tvrdili da je Tomić tu suspenziju odradio u kup susretu, i da je zato imao pravo, te je vraćen originalni rezultat za Rijeku od 2:1. Na kraju su Hajduk i Dinamo imali isti broj bodova, ali je zbog bolje gol razlike titula pripala Splitsanima. Danas se neobjektivno u medijima prikazuje kako je Dinamu oteto prvenstvo da ne bi prvak postao klub sa značajnim hrvatskim, a ne jugoslavenskim identitetom.⁸⁶ Nejasno mi je kako nešto može biti oteto, ako je utakmica izgubljena na terenu, a pogotovo ta priča o zakidanju hrvatskih klubova ne drži vodu, kad je prvak postao hrvatski klub, Hajduk, a Dinamo se trudio zakinuti i drugi hrvatski klub, Rijeku, koji ga je pošteno na terenu pobijedio. Sam Tomić je više puta izjavio kako je tu suspenziju odradio u kupu, što je i utvrđeno od strane komisije i kako je pobjeda Rijeke čista i moralno i pravno gledano.⁸⁷

Vođene su mnoge rasprave te se direktor Dinama Zorislav Srebrić hvalio kako će doktorirati na slučaju Tomić. No, konačno je 21. travnja 1979. odlučeno na glasanju Izvršnog odbora Nogometnog saveza Jugoslavije. Svaka republika i pokrajina je imala pravo na 2 delegata u izvršnom odboru te se prije glasanja krenulo u raspravu. Zorislav Srebrić je naravno tražio da se utakmica registrira 3:0 za Dinamo, a to je i potvrdio delegat Hrvatske Tomislav Ledić iz Slavonskog Broda, navodeći kako je to jasan stav Nogometnog saveza Hrvatske.

⁸⁵ Kovačić, 347

⁸⁶ <https://www.index.hr/sport/clanak/prosle-su-42-godine-od-utakmice-u-kojoj-je-dinamu-ukradena-titula/2204602.aspx>

⁸⁷ <https://www.24sata.hr/sport/ekskluzivno-edmond-tomic-da-ih-bar-moja-rijeka-razbije-519423>

Kako su na sjednici mogli prisustovati i predstavnici klubova, bez prava glasa naravno, tako se za riječ javio i potpredsjednik Rijeke Slavko Gržinčić koji je objasnio kako je u zadnji tren u režiji Zorislava Srebrića i Ante Pavlovića, tajnika Nogometnog saveza Hrvatske, održan sastanak Nogometnog saveza Hrvatske, na kojem su odabrani novi delegati za Izvršni odbor umjesto tadašnjih Ljube Španjola, koji je bio predsjednik Rijeke, te Ivice Farkaša.

Nadalje, Gržinčić navodi kako su i Španjol i Farkaš bili da se utakmica registrira kako je i odigrana. Također navodi kako zbog hitnosti sastanka nije mogao sudjelovati predstavnik riječke regije Ivica Kovačević, jer je bio na putu s NK Rijeka u Albaniji i jednostavno nije mogao stići do Zagreba u jedan dan. Također, predstavnik dalmatinske regije Leo Zlodre, također zbog kratkoće vremena nije mogao stići na sjednicu, ali je u telegramu poslao da je dalmatinska regija mišljenja da se utakmica registrira 2:1 za Rijeku. Zaključuje da su na toj sjednici bili samo sadašnji i bivši funkcioneri Dinama. Tajnik NSH Ante Pavlović se javio te rekao kako bodovi nisu bitni, već činjenica da se moraju poštivati propisi, te naglasio da su bez obzira na sve Dinamo i Rijeka u dobrim odnosima. Inače, tada je na tablici 10 kola prije kraja Hajduk bio vodeći s bodom ispred Dinama te 5 bodova ispred trećeplasirane Budućnosti. Predsjednik Izvršnog odbora Mustafa Ševćet je naglasio kako je o legitimitetu Tomislava Ledića nepotrebno raspravljati, te je prijedlog Srebrića da se utakmica Rijeka - Dinamo registrira 0:3 stavio na glasanje. Od 16 delegata samo ih je 3 podržalo prijedlog te je tako trakavica odlučena pobjedom Rijeke 2:1.⁸⁸ Zanimljivo je kako Kovačić u svojoj knjizi često citira izjave Ljube Španjola, no o ovom slučaju nije tražio njegovo mišljenje. Takve neobjektivne interpretacije i retuširanja povijesnih zbivanja su dovela do nevjerojatnih izjava. Tako je bivša predsjednica republike, Kolinda Grabar- Kitarović dala izjavu kako se na nogometnim terenima 80-ih godina i ranije, izražavala nacionalna pripadnost te da je ona kao takva navijala i za Hajduk i za Dinamo. Tada je i spomenula NK Rijeku za koju je rekla da je nažalost Rijeka tada bila rezervni klub Partizana i Crvene Zvezde, te je izjavila da za lokalne igrače iz Rijeke, kao što je bio Zoran Šestan, nema mjesta jer su igrali neki sa strane.⁸⁸ Sama logika jednakog navijanja i za Hajduk i za Dinamo nema nikakvog smisla, kao i da je neki klub filijala i Crvene Zvezde i Partizana.

88

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=605276&autocomplete_text=zorislav%20srebric%C4%87%20%20petrov

Bivša predsjednica je vjerojatno takvu izjavu dala zbog političkih razloga u jeku kampanje za predsjedničke izbore znajući da su joj birači skloniji u Zagrebu i Splitu, nego primjerice u njejoj rodnoj Rijeci, a Hajduk je vjerojatno spomenula jer joj je popularnost drastično pala u Dalmaciji nakon što je isto tako neoprezno nazvala hajdukove navijače orjunašima.⁸⁹ No činjenice su zapravo neumoljivo suprotne. Upravo su i Hajduk i Dinamo imali u svojim redovima više srpskih krvnih zrnaca od Rijeke. Razlog za to je jednostavan i leži u činjenici da su Dinamo i Hajduk bili puno popularniji i bogatiji klubovi, koji su i mogli platiti dolaske dobrih igrača i trenera iz Srbije. S druge strane, Rijeka je bila praktički lokalni klub te su njene najveće uspjehe ostvarili upravo domaći igrači uz rijetko kojeg stranca.⁹⁰ No, upravo takva mistificiranja događaja, kakav je primjerice slučaj Tomić, dovodi do ovakvih izjava koja potom uslijede. Kovačić sam navodi kako je Dinamo 1977. imao godišnji budžet od 30.500.000 novih dinara, Crvena Zvezda samo 10 tisuća dinara više, a Hajduk 21 milijun dinara, a Partizan čak nešto manje od Hajduka.⁹¹ S takvim budžetom teško je govoriti o Dinamu kao zakinutom klubu kojeg sabotiraju i FSJ i domaći političari, koji su mu upravo osigurali takav budžet. Ali Kovačić u svim kontroverznim situacijama proglašava ono viđenje iz dinamovog kuta kao istinu, pa tako griješi i u slučaju Tomić.

⁸⁹ <https://www.index.hr/sport/clanak/kolinda-komentirala-nk-rijeku-obersnel-koliki-je-taj-rezervar-gluposti/2127318.aspx> i <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/kolinda-grabar-kitarovic-orjunasi-odgovarat-cete-za-prekid-i-za-svastiku-316434>

⁹⁰ <https://www.index.hr/sport/clanak/legenda-s-kvarnera-u-ruci-drzim-fotku-rijeke-iz-80ih-13-rijecana-je-u-sastavu/2127883.aspx>

⁹¹ Kovačić, 277

7.2 Reprezentacija i klupski nastupi u Europskim natjecanjima

Nakon drugog mjesta na Europskom prvenstvu 1968., javnost je imala velika očekivanja od SP 1970. Selektor Rajko Mitić je u kvalifikacijama dobio zahtjevnu skupinu sa Španjolskom, Belgijom i Finskom, a samo je prvoplasirana ekipa išla na Svjetsko prvenstvo. Nakon visoke 9:1 pobjede nad autsajderom Finskom, hat trickovima napadača Dinama Slavena Zambate i Sarajeva Vahidina Musemića te golovima, po mnogima najboljeg igrača svih vremena Željezničara Ivica Osima te Crvene Zvezde Dragana Džajića, očekivanja su još više porasla. No, poraz u gostima od Belgije, zatim neodlučeno sa Španjolskom doma te poraz od Španjolske u gostima, su definitivno ugasili te ambicije te je visoka pobjeda u zadnjem kolu nad Belgijom od 4:0 u Skopju bila pirova pobjeda, jer je Belgija i prije te utakmice osigurala prvo mjesto.⁹² Za razliku od ranijih godina, kad je sve domaće utakmice reprezentacija Jugoslavije igrala u Beogradu, 70-ih reprezentacija počinje šarati te igrati pod svim relativno većim gradovima države. Rajko Mitić je poveo reprezentaciju i u kvalifikacije za SP 1972., te je dobio skupinu s Nizozemskom, Istočnom Njemačkom i Luksemburgom. Prvu utakmicu su u Rotterdamu odigrali 1:1 s Nizozemskom te su s pobjedom protiv Luksemburga u gostima s 0:2 i dalje imali odlične izgleda za plasman. No, nakon te utakmice, Rajko Mitić je smijenjen. Je li zbog činjenice da su smatrali kako je pobjeda od samo 2 razlike protiv slabašnog Luksemburga premala, ili zbog činjenice da je Rajko Mitić davao dosta prilika igračima iz relativno manjih klubova, dok mu je primjerice iz njegove Crvene Zvezde igrao samo Dragan Džajić, koji je bio nesumnjivo i najveće ime reprezentacije.⁹³ Bilo kako bilo, nasljedio ga je Vujadin Boškov, koji je bio sportski direktor Vojvodine i s njom potpisao prvi naslov nekog kluba van velike četvorke. Boškova je čekao težak zadatak, prva utakmica mu je bila u Splitu protiv Nizozemske koja je svladana s 2:0. Zanimljivo je da je u toj utakmici koristio 3 igrača Hajduka i čak 4 igrača Crvene Zvezde.⁹⁴ U toj je sezoni Hajduk nakon 16 godina čekanja postao prvak te je i razumno da su njegovi igrači dobili priliku, pogotovo što se utakmica igrala u Splitu, ali 4 igrača Zvezde ipak dokazuju da je Zvezda imala veliku moć u savezu. Iduću utakmicu, s čak 5 igrača Crvene Zvezde u sastavu, Jugoslavija pobjeđuje Istočnu Njemačku u Leipzigu sa 1:2 te pravi veliki korak prema plasmanu.

⁹² <https://www.reprezentacija.rs/utakmice-reprezentacije-1960-1969/>

⁹³ <https://www.reprezentacija.rs/utakmice-reprezentacije-1970-1979/>

⁹⁴ <https://www.reprezentacija.rs/332-jugoslavija-holandija-2-0/>

U nastavku od Hajdukovih igrača ostaje samo Holcer, iz Dinama je Ramljak, a iz Partizana Paunović u prvih 11, dok Crvena Zvezda uredno ima 4 ili 5 igrača u sastavu. Mirnih 0:0 s Istočnom Njemačkom u Beogradu, i smiješnih, ali dovoljnih 0:0 s Luksemburgom u Titogradu, osigurali su prvo mjesto u grupi i četvrtfinalni meč sa SSSR-om. U Beogradu je opet bilo nepopularnih 0:0, da bi u uzvratu Sovjeti s 3:0 prošli na završni turnir Europskog prvenstva. Jugoslavija je idući nastup imala u kvalifikacijama za SP 1974. gdje su ih čekali u grupi Španjolci i Grci. Boškov je vodio reprezentaciju u Las Palmasu gdje su 2:2 odigrali sa Španjalcima, te su zatim pobijedili Grčku s 1:0 u Beogradu. Zatim su protiv Španjolske odigrali u Zagrebu samo 0:0 te se situacija zakomplicirala. Da su pobijedili, išli bi sigurno na SP u Zapadnu Njemačku, a ovako im je trebala pobjeda od 3 razlike protiv Grčke u gostima za prvo mjesto, a u slučaju pobjede od 2 razlike izjednačili bi se sa Španjalcima te bi trebalo odigrati majstoricu. FSJ je odlučio smijeniti Boškova te postaviti trenersku komisiju na čelu s Miljanom Miljanićem, koji je od 1966. uspješno vodio Crvenu Zvezdu. Vujadin Boškov će kasnije napraviti veliku trenersku karijeru, u kojoj će s Real Madridom i Sampdorijom osvojiti po 1 prvenstvo i 2 kupa, a sa Sampdorijom će osvojiti i Kup pobjednika kupova i igrati finale Kupa prvaka, a trenirat će i slavnu Romu. Utakmica protiv Grčke je završila pobjedom od 2:4 pogotkom Stanislava Karasija u zadnjoj minuti.⁹⁵ Koliko je utakmica bila važna, dovoljno govori činjenica da je prvi put za reprezentaciju zaigrao igrač koji se prodao vani. To je bio Ilija Petković, koji se prodao u Troyes iz Francuske, a dotad su u reprezentaciji samo mogli igrati igrači iz domaće lige. Zatim je u majstorici u Frankfurtu pobijeđena Španjolska s 1:0 te se Jugoslavija nakon teške muke kvalificirala. Bez obzira na strašnu konkurenciju, kako na samom prvenstvu, tako i u skupini, gdje su bili smješteni s aktualnim prvakom svijeta, Brazilom, Škotskom, koja je tada po mnogima imala najjaču reprezentaciju u svojoj povijesti, te slabim Zairom, koji je danas poznat pod nazivom Demokratska republika Kongo, jugoslavenska javnost je imala velika očekivanja od ovog natjecanja. Jugoslavija je otvorila prvenstvo dobro odigrajući 0:0 sa svjetskim prvacima, da bi zatim savladala Zair 9:0 što je i dan danas najveća pobjeda na svjetskim prvenstvima. U zadnjem kolu je Jugoslaviji bilo dovoljno odigrati 1:1 sa Škotskom da kao prvoplasirana prođe dalje.⁹⁶ Prema tadašnjem formatu se nije igralo četvrtfinale, već su se ponovo pravile dvije skupine s po 4 ekipe, od koje prvoplasirani idu u finale, a drugoplasirani u borbu za 3. mjesto.

⁹⁵ <https://www.reprezentacija.rs/359-grcka-jugoslavija-2-4/>

⁹⁶ <https://www.reprezentacija.rs/366-jugoslavija-skotska-1-1/>

Fotografija 19. Miljan Miljanić, izbornik reprezentacije na SP 1974. i 1982., od 1986. direktor reprezentacije, nakon SP 1974. prezeo Real Madrid, kojeg je trenirao 3 godine i osvojio 2 titule prvaka kao i Kup kralja.

U drugoj skupini je Jugoslavija glatko poražena od Zapadne Njemačke sa 0:2, da bi zatim s 2:1 izgubili od Poljske i Švedske. Loš rezultat u drugoj skupini se može opravdati činjenicom da su jugoslavenski reprezentativci tražili isplatu obećanih premija u slučaju prolaska skupine u devizama, a savez je to odbio. Također, savez je imao ugovor s Adidasom te je zahtijevao od reprezentativaca da igraju u Adidasovim kopačkama. S druge strane, Puma je sama sponzorirala neke igrače da nose njihove kopačke te je i tu došlo do sukoba između igrača i saveza.⁹⁷ Reprezentativac Branko Oblak je tvrdio kasnije da je i među igračima vladala loša kemija, posebice između Hrvata i Srba, zašto uzrok lako može biti i ranije spomenuta tuča između igrača Crvene Zvezde i Hajduka. Kako su se te sezone borili za naslov Hajduk, Velež i Crvena Zvezda, i točno tim redoslijedom je završeno prvenstvo, tako su i igrači iz tih klubova bili najzastupljeniji u popisu od 22 igrača koje je Miljan Miljanić vodio na SP u Zapadnu Njemačku. O utjecaju Zvezde, koja je opet imala najviše igrača, kako na popisu, tako i u prvih 11, ne treba trošiti riječi. Kovačić o tom popisu piše kako je Hajduk imao čak 7 igrača na popisu (griješi i na popis stavlja Holcera, koji nije bio pozvan, a ne stavlja Buljana koji je bio), što objašnjava činjenicom kako je Hajduk bio dobar sa FSJ, što je nevjerojatno kad i sam piše da je to bilo razdoblje dominacije Hajduka koji je osvojio duplu krunu, te sam nalazi analize koje su tvrdile da su igrači Hajduka Jurica Jerković i Ivica Šurjak dobivali premalo prilika u prvih 11.⁹⁸ Kovačić zato smatra da je Dinamo zakinut što nije imao ni jednog igrača na popisu, a eto sigurno je trebao biti Mladen Ramljak. Mladen Ramljak je bio povremeni reprezentativac, koji je ranije skupio 13 nastupa, no 1973. se prodao iz Dinama, i po tom nepisanom pravilu, koje se prekršilo samo za Petkovića, automatski nije mogao više konkurirati za reprezentaciju.⁹⁹ S druge strane, Dragan Holcer, koji je ista generacija kao i Ramljak, i koji je imao 52 nastupa za reprezentaciju, nije bio pozvan, iako je još uvijek igrao za Hajduk. Vjerojatno je razlog što je htio da najviše reprezentativaca daje njegova Crvena Zvezda. Partizan je primjerice bio 4. te sezone i nije imao nijednog reprezentativca, kao i Dinamo koji je završio na 7. mjestu. Velež, iako 3., je imao samo svoj BMV trojac na popisu, a Vahid Halilhodžić se kasnije žalio kako nije pozvan zbog predugog prezimena, te se u principu žalio da zbog nacionalnosti nije bio pozvan.

⁹⁷ Kovačić, 293

⁹⁸ Kovačić, 293

⁹⁹ <https://povijest.gnkdinamo.hr/arhiva-utakmica/1971-1980/1973-1974/>

Iako je reprezentacija završila na Svjetskom prvenstvu među 8, javnost je bila razočarana i Miljanić je morao odstupiti, a na njegovo mjesto je prvi put došao Hrvat, Ante Mladinić, koji je do tada vodio mladu reprezentaciju. Mladinić osvaja skupinu u kvalifikacijama za Europsko prvenstvo i s 5 pobjeda i 1 porazom završava uvjerljivo ispred Švedske, Norveške i Sjeverne Irske, da bi u četvrtfinalu prošli i Wales. U prvoj utakmici u Zagrebu, pred 37 tisuća gledatelja, Jugoslavija je pobijedila s 2:0, da bi u uzvratu odigrala dobrih 1:1. Na završnicu Europskog prvenstva su se plasirali Jugoslavija, Zapadna Njemačka, Čehoslovačka i Nizozemska. Domaćinstvo je pripalo Jugoslaviji te se igralo u Zagrebu i Beogradu. U polufinalu je Jugoslaviju čekala Zapadna Njemačka te je na poluvremenu Jugoslavija vodila u Beogradu s 2:0. Mladinić je na teren poslao dosta nogometaša ofenzivnih sklonosti, te je čak bilo 5 igrača Hajduka u prvih 11.¹⁰⁰ No, ostali su bili stari reprezentativci poput Katalinskog, Oblaka i Džajića, koji su se prodali, no i njima je dozvoljeno igrati za reprezentaciju. Onda se dogodio neviđeni pad koncentracije te su Njemci izjednačili na 2:2, da bi u produžetku zabili još 2 gola te s 2:4 ponovno postali kobni za Jugoslaviju. U utakmici za treće mjesto, Nizozemska je u Zagrebu pobijedila Jugoslaviju s 2:3 te je Jugoslavija završila prvenstvo kao 4., no tu utakmicu je došlo pogledati tek nešto više od 6 tisuća ljudi. Navijači su željeli zlato te su opet ostali razočarani. Nakon utakmice s Njemačkom, kada su novinari pitali izbornika Mladinića zašto su igrači tako loše odigrali drugo poluvrijeme, on je kao tipični Splitsanin duhovito odgovorio protupitanjem kada se to u Jugoslaviji radilo poslije marende.¹⁰¹ Mladinić je naravno smijenjen te je kasnije s Partizanom osvojio titulu u sezoni 1977./1978., a posla ga je u idućoj sezoni koštao upravo spomenuti vratar Borota, svojim pacerski primljenim golovima u najvažnijim utakmicama. Brzo se FSJ vratio starim navikama te je za izbornika postavio nekoga iz kadra Crvene Zvezde. To je bio Ivan Toplak koji je do 1966. trenirao Crvenu Zvezdu, da bi se potom otisnuo u SAD koji je tada u nogometu bio teška nepoznanica. Toplak je kvalifikacijsku skupinu za SP 1978. završio s 1 pobjedom i 3 poraza u skupini s starim znancima Španjolcima i Rumunjima.

Dok je reprezentacija između 1972. i 1976. bila u nekakvom svjetskom i europskom vrhu (među 8), klubovi su rijetko postizali takve uspjehe. Zagrebački Dinamo u svojim europskim nastupima bi uglavnom ispao ili na prvoj ili na drugoj stepenici.

¹⁰⁰ <https://www.reprezentacija.rs/383-jugoslavija-sr-nemacka-2-4/>

¹⁰¹ Kovačić, 294

Isto vrijedi i za Partizan, koji se u sezoni 1976./1977. na prvoj prepreci osramotio protiv Dinama iz Kijeva izgubivši s ukupnih 5:0. Velež iz Mostara je u sezoni 1973./1974. ispao od Tatran Prešova iz Čehoslovačke, ali je iduće sezone u istom natjecanju izbacio prvo sovjetsku Spartak Moskvu, zatim austrijski Rapid Beč pa engleski Derby County, da bi tek u četvrtfinalu ispao od nizozemskog Twentea. Željezničar je također u sezoni 1971./1972. imao dobar niz u Kupu Uefa izbacivši redom: belgijski Club Brugge, talijansku Bolognu i škotski St. Johnstone, da bi tek u četvrtfinalu ispao od Ferencvaroša nakon slabijeg izvođenja jedanaesteraca.¹⁰² Te sezone je i Željezničar postao prvak, ali se nije proslavio u Kupu prvaka, ispao je odmah na prvoj prepreci od Derby Countya. OFK Beograd je također u sezoni 1972./1973. u Kupu Uefa imao dobar niz, gdje je prolazio Duklu iz Praga, nizozemski Feyenoord i Beroe iz Bugarske, da bi i za njega koban bio Twente. No, sezonu prije i sezonu poslije, i OFK Beograd je ispadao, ne doduše na prvoj prepreci, ali zato na drugoj. Posebno bolan je bio ukupni rezultat protiv Dinama iz Tbilisija od 1:8. Vojvodina se dvaputa dočepala Kupa Uefa, ali je oba puta ispala na prvoj prepreci, baš kao i Sloboda iz Tuzle, ali samo jednom. U 70-ima su najviše jugoslavenski obraz u Europi spašavali Hajduk i Crvena Zvezda. Hajduk je došao do polufinala Kupa pobjednika kupova u sezoni 1972./1973. gdje je redom prolazio norveški Fredikstad, velški Wrexam i škotski Hibernian, da bi u polufinalu bio zaustavljen od Leeds Uniteda.¹⁰³ Hajduk je i skupio 3 četvrtfinala, jedno Kupa Uefa i 2 Kupa prvaka. No, imao je i sezona kad nije briljirao, recimo u Kupu prvaka u sezoni 1971./1972. ispao je u prvom kolu od Valencie na gol u gostima. Zatim je u Kupu prvaka prošao u sezoni 1974./1975., porazio islandski Keflavik sa 9-1, da bi već na drugoj stepenici bio zaustavljen od St. Etienna, nakon što je kući pobijedio s 4:1, te je u gostima katastrofalno poražen s 5:1 nakon produžetaka. Prekid je na toj utakmici nastupio 30 minuta prije kraja, kada je na stadionu nestalo struje pri rezultatu 1:1. Igrači su se vratili u svlačionice, te su u nastavku Francuzi „letjeli“ po terenu.¹⁰⁴ Kasnije su sami igrači St. Etienna priznali da su koristili nedozvoljena sredstva. U sezoni 1975./1976. Hajduk je prošao maltešku Florianu s 8:0 te belgijski Molenbeek s glatkih 7:2, da bi PSV bio koban u četvrtfinalu, nakon što je Hajduk prvu utakmicu dobio s 2:0. U uzvratu je Hajduk također nakon produžetaka bio savladan s 3:0, uz velike pritužbe Splićana na suđenje austrijskog suca Linemayera.

¹⁰² <https://fkzeljeznicar.ba/historija/od-zvijezda-do-trnja/>

¹⁰³ Listeš, 59-60

¹⁰⁴ Isto, 60-61

Blizu je Hajduk bio i u Kupu Uefa 1977./1978., kad je ispao u četvrtfinalu nakon lošijeg izvođenja kaznenih udaraca, a ranije je izbacio irski Dundalk i mađarski Diosgyor. No, zapravo je Hajduk najbolje igrao u Kupu prvaka u sezoni 1979./1980. U prvom kolu je izbačen turski Trabzonspor s dva puta po 1:0. Zatim je prošao danskog prvaka Vejlea s ukupnih 4:2. U ždrijebu četvrtfinala je Hajduk dobio Hamburger SV, kojeg je trenirao trofejni bivši trener Dinama i Hajduka Branko Zebec. Hajduk je izgubio prvu utakmicu u gostima s 1:0, gdje je imao velike prigovore na suđenje da je голу prethodio prekršaj. U uzvratu je Hajduk bio dosta bolji, ali mu je pobjeda od 3:2 bila nedovoljna zbog pravila gola u gostima. No, isto treba reći da u cijelom tom desetljeću Hajduk u Europi nije prošao ni jednu ekipu iz takozvanih liga petice, 5 najjačih europskih liga, što je premalo za klub koji je vladao jugoslavenskim nogometom.

Zato je Crvenu Zvezdu išlo bolje protiv klubova iz liga petice. Crvena Zvezda je svoj najveći uspjeh ostvarila u Kupu Uefa u sezoni 1978./1979. kad je igrala u finalu Kupa Uefa. Redom je izbacivala istočnonjemački Dinamo Berlin, kojeg je pobijedila kući s 4:1, da bi u gostima izgubila s dovoljnih 2:5, zatim su prošli španjolski Sporting Gijon, engleski Arsenal te engleski WBA s ukupnih 2:1. U polufinalu ih je čekao još jedan klub iz Berlina, ali s druge strane zida. Zapadnonjemačka Hertha je poražena u Beogradu sa 1:0 te je poraz u Berlinu od 2:1 bio dovoljan za prolaz u finale, gdje je ovaj put bila bolja zapadnonjemačka Borussia iz Borussia Mönchengladbacha. U Beogradu je bilo 1:1, a u Njemačkoj 1:0 za Borussiju. Nijemci, a pogotovo zapadni, nisu baš ležali jugoslavenskim klubovima, isto kao što nisu ležali ni reprezentaciji, pa je tako u istom natjecanju godinu kasnije Crvena Zvezda u 3. kolu ispala od minhenskog Bayern, a u sezoni 1975./1976. od Hamburgera u 2. kolu. U sezoni 1974./1975. Crvena Zvezda je u Kupu pobjednika kupova izbacila grčki Paok s ukupnih 2:1, da bi onda porazila luksemburški Avenir s visokih 11:2. U četvrtfinalu ih je čekao Real iz Madrida, kojeg su pobijedili nakon boljeg izvođenja jedanaesteraca, nakon ukupnih 2:2. No, u polufinalu su ispali od Ferencvaroša nakon ukupnih 3:4. U sezoni 1972./1973. Crvena Zvezda je u Kupu Uefa izbacila u prvom kolu švicarski Laussane s ukupnih 7:4, da bi u drugom kolu izbacila i Valenciu s ukupnih 4:1. U trećem kolu je prejak bio londonski Tottenham. U Kupu prvaka su u sezoni 1973./1974. porazili u prvom kolu poljski Stal Mielec s ukupnih 3:1. U drugom kolu su pobijedili slavni Liverpool s 2:1, i kući u Beogradu i na mitskom Anfield Roadu, no u četvrtfinalu je Atletico Madrid bio bolji s ukupnih 2:0. Najbolja sezona u Kupu prvaka je ona u sezoni 1970./1971., kada je Zvezda redom izbacivala mađarski Ujpesti s 4:2, UTA Arad iz Rumunjske sa 6:1 i istočnonjemački Carl Zeiss Jenu sa 6:4. No, u polufinalu ih je čekao Panathinaikos, a grčke klubove su jugoslavenski predstavnici uglavnom pobijedivali pa nitko

nije mogao pretpostaviti što će usljediti nakon visoke 4:1 pobjede u Beogradu. No, Grci su na domaćem terenu šokirali Beograđane i pobijedili s 3:0 te prošli u finale.¹⁰⁴

Vrijedi također naglasiti da se finale Kupa prvaka u sezoni 1972/1973. igralo u Beogradu na Marakani te se može zaključiti da je nogomet u Jugoslaviji uživao određeni ugled u Europi kad su u kratkom vremenskom razmaku dobili domaćinstvo i finala europskog prvenstva i kupa europskih prvaka. Što se tiče rezultata jugoslavenskih klubova u europskim natjecanjima nedvojbeno je da je upravo Crvena Zvezda imala najveći ugled u europi ne samo zbog činjenice da je igrala finale kupa uefa, nego i zbog činjenice da je izbacivala i najuglednije klubove kao što su Real Madrid i Liverpool. I to je razlog zbog čega je imala najviše reprezentativaca, ali ipak to nije opravdanje da su skoro svi izbornici zvezdin kadar.

Fotografija 20. Johann Cruyff uzima pehar Kupa prvaka u Juventusovu dresu jer je mijenjao dres. Ajax je pobijedio Juventusa sa 1:0 pred 90 tisuća ljudi na Marakani.

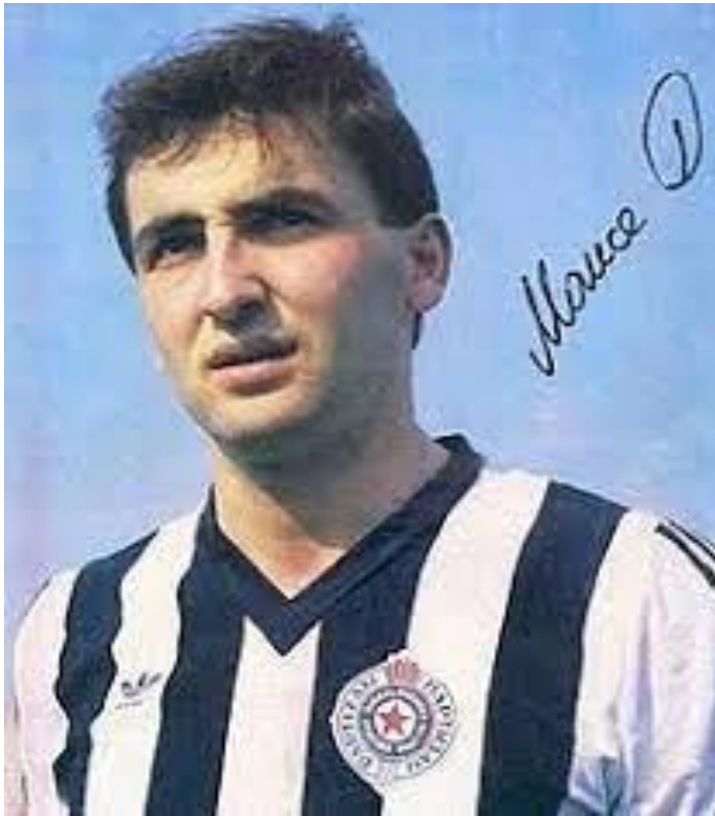
¹⁰⁴ <http://www.crvenazvezdafk.com/sr/pages/details/21/Evropa>

8 JUGOSLAVENSKI NOGOMET 1980-IH

Od 1980. pa do raspada Jugoslavije, opet je najdominantnija bila Crvena Zvezda koja je osvojila 6 titula u sezonama: 1980./1981., 1983./1984., 1985./1986., 1987./1988., 1989./1990. te 1990./1991. Uz to su i osvojili 3 Kupa maršala Tita u sezonama 1981./1982., 1984./1985. i 1989./1990. Najzaslužniji za te uspjehe su ofenzivni veznjaci Miloš Šestić, koji je skupio 216 nastupa i zabio 44 gola od 1974. pa do 1984. te Dragan Stojković, koji je od 1986. pa do 1990. bio najbolji igrač Crvene Zvezde te je u tom razdoblju skupio 120 nastupa i zabio 54 gola. Stojković je proglašen 5. Zvezdinom zvezdom. Defanzivac Boško Đurovski je od 1978. pa do 1989. skupio 237 nastupa, kao i čitava ekipa iz sezone 1990./1991. koja je osvojila Kup šampiona te zajednički dobila titulu 6. i zadnje Zvezdine zvezde. Iz te generacije su najpoznatiji igrači svakako Robert Prosinečki, Siniša Mihajlović, Dejan Savičević, Vladimir Jugović i Darko Pančev, koji je u zadnje dvije sezone bio prvi strijelac lige te je 2. na vječnoj ljestvici strijelaca Jugoslavenske lige sa 168 golova, a ispred njega je samo Slobodan Santrač, koji je zabio čak 218. Svi su se oni ubrzo nakon te sezone prodali i ostvarili karijere u najboljim europskim klubovima.

Partizan je osvojio samo jednu titulu u sezoni 1982./1983. no danas službeno stoji da je osvojio naslove i u sezoni 1985./1986. te 1986./1987., no te naslove su osvojili i proslavili Crvena Zvezda pa Vardar, iako su kasnije administrativno za zelenim stolom te titule priznate Partizanu. Partizan je osvojio i kup u sezoni 1988./1989. razmontiravši na svom stadionu Veleža sa 6:1. Naime, od sezone 1985./1986. opet je odlučeno da se finale kupa igra na stadionu Partizana bez obzira tko bio u finalu. Najznačajniji igrači Partizana u tom razdoblju su svakako bili obrambeni Nikica Klinčarski, koji je od 1976. do 1985. te od 1987. do 1989. skupio 261 nastup, zatim Ljubomir Radanović koji je od 1981.-1988. skupio 175 nastupa, te napadač Zvonko Varga koji je od 1978.-1986. skupio 199 nastupa za Partizan i zabio 58 golova. No, navijači Partizana iz tog vremena najbolje pamte Dragana Mancea, koji je 1985. nekoliko tjedana prije svog 23. rođendana preminuo nakon automobilske nesreće. Bio je zvijezda Partizana od 1980. - 1985. te je skupio 117 nastupa te 42 gola.¹⁰⁵

¹⁰⁵ <https://sport.blic.rs/fudbal/domaci-fudbal/bozo-koprivica-pise-za-blic-manceov-volej-za-vecnost/rx7g7nz>

Fotografija 21. Dragan Mance, 1985. stradao u automobilskoj nesreći

Fotografija 22. Dragan Stojković „Piksi“ , 5. „Zvezdina zvezda“

Dinamo je 80-ih napokon osvojio titulu, nakon 24 godine čekanja, napokon su slavili u sezoni 1981./1982., a kup su osvojili iduće sezone kad su bili i blizu duple krune.¹⁰⁶ Zadnje dvije sezone Jugoslavenske lige je Dinamo bio najbliži Crvenoj Zvezdi, ali su Beograđani jednostavno bili prejak. Najveće zvijezde tog Dinama su bili veznjak Marko Mlinarić, koji je od 1978.-1987. skupio 231 nastup, Velimir Zajec koji je od 1974.-1984. skupio 238 nastupa te napadač Snješko Cerin koji je od 1976.-1986. skupio 216 nastupa te zabio 101 gol, te braća Boro i Zvezdan Cvetković. Zvezdan je bio obrambeni igrač te je skupio 194 nastupa od 1980.-1987., a Boro je bio napadač te je skupio 151 nastup te je zabio 44 gola od 1980.-1986. Kasnije su za Dinamo nastupali i budući osvajači brončane medalje na SP 1998. Zvonimir Boban, Davor Šuker i Dražen Ladić. No ipak vjerojatno najveća zvijezda tog Dinama je bio trener Miroslav „Ćiro“ Blažević koji je trenirao Dinamo od 1980.-1983. te od 1986.-1988.

Hajduk je zadnju titulu osvojio u sezoni 1978./1979. te odlaskom trenera Tomislava Ivića i predsjednika Tita Kirigina više to nisu uspjeli ponoviti, no osvojili su kupove u sezonama 1983./1984., 1986./1987. te posljednji Kup maršala Tita, onaj u sezoni 1990./1991. Najznačajniji igrač tog razdoblja za Hajduk je svakako napadač Zlatko Vujović koji je od 1976.-1986. za Hajduk skupio 240 nastupa te zabio 101 gol, te je bio najbolji strijelac u sezoni 1984./1985. kad se Hajduk borio za titulu, no ona je ipak na kraju pripala Sarajevu. Zlatko Vujović je kroz to čitavo razdoblje svim izbornicima bio prvi izbor u napadu te je skupio 70 nastupa za reprezentaciju, a od njega ih je više skupio samo Dragan Džajić. Za Hajduk je važan bio i Zlatkov brat blizanac Zoran, koji je u istom razdoblju skupio samo 8 nastupa manje za Hajduk, te Zoran Vulić koji je od 1979.-1988. skupio 167 nastupa. No, mnogim Hajdukovim navijačima je najdraži igrač tog razdoblja veznjak Blaž Slišković, koji je u velikom transferu prešao 1981. iz Veleža u splitski klub te za njega do 1986. skupio 101 nastup te zabio 21 gol. Te 1986. je zbog hepatitisa B karijeru prekinuo talentirani hajdukovac Ivan Gudelj za kojeg se zanimao i Real Madrid i koji je od 1979. za Hajduk skupio 181 nastup.¹⁰⁷

¹⁰⁶ <https://povijest.gnkdinamo.hr/arhiva-utakmica/1981-1990/1981-1982/>

¹⁰⁷ <https://www.vecernji.hr/sport/gudelj-zbog-reala-sam-odbio-11-milijuna-dem-od-bordeauxa-1003746>

Fotografija 23. Miroslav Ćiro Blažević, „čovjek s dušom demona i licem Alana Delona“

Fotografija 24. Zlatko Vujović, legendarni golgeter Hajduka

Velež je osvojio dva kupa u sezonama 1981./1982 te 1985./1986. Nakon što je osvojio prvi kup kao igrač, 1983. se Dušan Bajević oprostio od nogometa i postao trener Veleža te s njim osvojio drugi kup. Najpoznatiji igrači Veleža u tom razdoblju su vezni igrač Anel Karabeg, koji je od 1980.-1989. skupio 161 nastup te napadač Semir Tuće koji je od 1981.-1989. skupio 173 nastupa i zabio 55 golova. Sarajevo je osvojilo titulu u sezoni 1984./1985. Najznačajniji igrači Sarajeva u šampionskoj sezoni su bili obrambeni igrač Faruk Hadžibegić koji je od 1976.-1985. skupio 241 nastup za Sarajevo, bio standardni reprezentativac te je za reprezentaciju skupio 61 nastup, te napadač Husref Musemić koji je od 1979.-1985. skupio 118 nastupa i zabio 47 golova. Nakon što je osvojio titulu u velikom transferu je prešao u Crvenu Zvezdu. Vojvodina je senzacionalno slavila u sezoni 1988./1989. predvođena prošlosti Crvene Zvezde, legendom Milošom Šestićem te budućnosti Crvene Zvezde, Sinišom Mihajlovićem te trenerom Ljupkom Petrovićem.

Kakva je bila Jugoslavenska liga 80-ih najbolje svjedoče statistički podaci iz sezone 1987./1988. Tada je primjerice samo šampion Crvena Zvezda imala pozitivan skor na svim gostovanjima od 5 pobjeda, 7 neodlučenih rezultata i 5 poraza, dok je primjerice Velež koji je bio treći, ali je i u zadnjem kolu imao šanse postati prvak, sa samo 2 gostujuće pobjede od 17 utakmica u gostima. Priština, koja je završila na posljednjem mjestu na tablici, je doma imala 9 pobjeda, 4 neodlučena i 4 poraza, te je s takvim omjerom imala najmanje skupljenih bodova na domaćem terenu u ligi. Radnički iz Niša, koji je završio po sredini tablice, je doma imao 14 pobjeda, 2 remija i samo 1 poraz, dok je u gostima skupio 2 remija i čak 15 poraza. Još nevjerovatnije zvuči podatak da je Radnički doma sve pobjeđivao, a u gostima sve gubio do 19. kola kada je doma s Vardarom igrao 2:2. Velež je kući imao omjer od 13 pobjeda i 4 remija bez ijednog poraza, kao i Osijek koji je doma imao 10 pobjeda i 7 remija, no zato je Osijek u gostima imao samo 4 remija uz 13 poraza, bez pobjede. Sarajevo je još manje remija skupilo u gostima, samo 3, bez pobjede naravno. Hajduk također u gostima nije imao ni jednu pobjedu, ali je imao 7 remija te je zahvaljujući tome izborio opstanak.¹⁰⁸

108

Naime, Hajduk je u zadnje kolo te sezone ušao s mogućnošću ispadanja iz lige ako izgubi kući od Vardara, te ako se još neki rezultati namjeste. Hajduk je odigrao mirnih 0:0 u utakmici bez šansi budući da ni Vardaru ta utakmica nije ništa donosila.¹⁰⁹ Naravno da konkretno u ovoj utakmici ne možemo govoriti o nekakvom namještanju, ali možemo primijetiti „vuk sit, ovce na broju“ mentalitet koji je vladao kod svih klubova. No, takav mentalitet je vladao u cijeloj nogometnoj Europi, a najbolji primjer je zadnje kolo u grupi Svjetskog prvenstva 1982. kada je i Zapadnoj Njemačkoj i Austriji odgovarala pobjeda Nijemaca od 1:0 da prođu dalje.¹¹⁰ Nijemci su povelili u 10. minuti i praktički se do kraja utakmice nije igralo. Jugoslavija je 80-ih pratila nogometne trendove u svijetu, samo su tipično balkanski u Jugoslaviji ove negativne strane bile malo izraženije. Kolika je prednost domaćeg terena bila u Jugoslavenskoj ligi, dovoljno govori podatak da su nogometaši Hajduka nakon 1. kola, u kojem su igrali 2:2 sa Crvenom Zvezdom, od novinara izgađeni kao da su remizirali s nekim amaterima, a nakon neodlučenog rezultata sa Slobodom u gostima, sportska rubrika Slobodne Dalmacije donosi naslov Podvig s Tušnja (stadion Slobode). I dan prije utakmice su se splitski novinari pitali može li Hajduk do podviga u Tušnju, ali naravno ne misli se na pobjedu. Neodlučeni rezultat je podvig kojem se nadaju, a pobjedu nitko niti ne spominje. No, kao pozitivnost jugoslavenskog nogometa možemo navesti momčad Prištine koja je od sezone 1983./1984. igrala prvu ligu sve do ispadanja u sezoni 1987./1988. U svojoj drugoj sezoni u prvoj ligi u sezoni 1984./1985., Priština je imala najveću gledanost na domaćem terenu u ligi od 18.647 gledatelja u prosjeku, što je nevjerojatno za momčad s tako malim stadionom, koja se u pravilu ne bori za vrh, ali to samo potvrđuje koliko su se ljudi u SAP Kosovo identificirali s nogometnim klubom te kako je on predstavljao nacionalni identitet Albanaca u Jugoslaviji. Najzaslužniji za taj rekord je i trener Miroslav „Ćiro“ Blažević, koji je preuzeo Prištinu na polovici te sezone u nezavidnoj situaciji te ju spasio i izborio opstanak. Ćiro je bio renomirani trener koji se vratio iz Švicarske, gdje je s Grasshoppersom bio prvak, a i ranije bio prvak s Dinamom te je za njegov dolazak trebalo izdvojiti novac kojeg nije bilo lako stvoriti u najsiriromašnijoj Jugoslavenskoj pokrajini. No, za spas kluba su i kosovski zlatari pripomogli te platili Ćiru navodno i u zlatu između ostalog.¹¹¹

¹⁰⁹https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=18&displaySizeSelect=1&pv_page_id=131714&autocomplete_text=

¹¹⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Disgrace_of_Gij%C3%B3n

¹¹¹ <https://www.24sata.hr/sport/kad-je-ciro-bio-qiro-moja-placa-na-kosovu-bila-je-pravo-zlato-494026>

Jedno od izraženijih rivalstava van mečeva velike četvorke su okršaji Hajduka i Rijeke. To rivalstvo je eruptiralo prelaskom najboljeg igrača Rijeke Nenada Gračana u Hajduk. Sudbina je htjela da Gračan debitira za Hajduk baš na Kantridi protiv Rijeke 10. kolovoza 1986. Gračana su dočekali salve zvižduka i transparent „Neno, ma ća te ni sram“, te je kasnije divljački polomljen od strane Mladena Mladenovića.¹¹² Navijači su kasnije kamenovali i kola hitne pomoći koja su došla po Gračana. Gračanu je Mladenović slomio nogu te Gračan nije igrao dvije godine, a kada se vratio, više nije bio tako dobar igrač kao nekada. To rivalstvo je produbljeno u finalu Kupa Jugoslavije iste sezone, kada su se u finalu baš našli Rijeka i Hajduk. Hajduk je pobijedio nakon boljeg izvođenja jedanaesteraca, a „čašćenje“ i tuče dvije navijačke grupe, riječke „Armade i splitske „Torcida“, koje je započelo na toj utakmici, je nastavljeno u ostalim utakmicama jugoslavenskog prvenstva. U prosincu 1988. u derbiju Rijeka – Hajduk, je za dlaku izbjegnuto „jugoslavenski Heysel“, kada je Torcida nasrnula na Armadu, ali je zaustavljena od strane organa reda. Tada su se mogli u novinama pročitati bizarni naslovi, kao na primjer da je navijač ugrizao policijskog psa.¹¹³

¹¹²https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=659319&pv_issue_no=860811_A

¹¹³ <https://www.index.hr/sport/clanak/navijac-ugrizao-psa-mladenovic-gracanu-slomio-nogu-kako-je-pocelo-rivalstvo-hajduka-i-rijeke/852013.aspx>

8.1 Kontroverze

Jedna od većih kontroverza u jugoslavenskom nogometu je svakako „slučaj Petrov“. Naime 16.8.1981. Hajduk pobjeđuje Veleža s rezultatom 2:1, no regularnost utakmice dolazi pod znak pitanja, budući da je došlo do nekog propusta povodom registracije hajdukovog pojačanja iz Tetova Mirka Petrova.¹¹⁴ Prvi put se 7 članova natjecateljske komisije: Alija Šarkić iz Budućnosti, predsjednik, Selimir Obradović iz Crvene Zvezde, Čeda Blaževski iz Vardara, Zorislav Srebrić iz Dinama, Esad Grebo iz Veleža, Boris Ivić iz Željezničara te Ilija Petković iz OFK Beograda, sastaje 18.10.1981 i odlučuju kako pitanje ispravnosti registracije Mirka Petrova još nije ni izbliza odlučeno, ali zbog birokratskog razloga, neuplaćene takse Veleža, odbacuju zasada žalbu Veleža, iako su iz Hajduka tvrdili da natjecateljska komisija mora utakmicu proglasiti 2:1 za Hajduk, jer je Splitski nogometni savez odbio žalbu Veleža te da se tek tada Velež može žaliti izvršnom odboru NSJ.¹¹⁵ Iz Hajduka su tvrdili da je s registracijom Petrova sve u redu te da i ako ima neke greške, da to nije do njih, već da registraciju šalju osobe iz Nogometnog saveza Splita. 3.3.1982. opet se sastaje Natjecateljska komisija, ali ovaj put nije predsjednik Šarkić iz Budućnosti, već Zorislav Srebrić iz Dinama. Srebrić želi da se glasa o žalbi Veleža, Šarkić traži još vremena za razmatranje, no Srebrić daje prijedlog da se utakmica registrira 0:3 za Velež. Ilija Petković je suzdržan, Šarkić je protiv, no svi ostali su za, te se utakmica registrira 0:3 za Velež, te se Veležu dodaju, a Hajduku oduzimaju 2 boda.¹¹⁶ U tom trenutku je Dinamo imao 27 bodova, dok su Crvena Zvezda i Hajduk dijelili 2. mjesto s 25 bodova, no Hajduku su 2 oduzeta te je nakon te odluke imao 23 boda. Zanimljivost je da je nakon te utakmice s Veležom Petrov u iduće dvije godine u Hajduku nastupio u još samo 3 utakmice te je u sve 3 ušao kao zamjena s klupe pred kraj utakmice.

¹¹⁴https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=5&displaySizeSelect=1&pv_page_id=614253&autocomplete_text=

¹¹⁵https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=614919&autocomplete_text=zorislav%20srebric%20natjecateljska%20komisija

¹¹⁶https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=616388&pv_issue_no=820304_A

Bez obzira što je u tom trenutku pomogao svom Dinamu da postane prvak u sezoni 1981./1982. oduzimajući Hajduku 2 boda, i što je to isto htio napraviti i Rijeci 1979., Zorislav Srebrić se i dan danas hvali kako se u nogometnim tijelima bivše Jugoslavije borio za interese svih hrvatskih klubova.¹¹⁷

Najveća afera u cjelokupnom jugoslavenskom nogometu je zasigurno zadnje kolo sezone 1985./1986., takozvano „šajberovo kolo“ nazvano po predsjedniku saveza Slavku Šajberu koji je odlučio poništiti čitavo zadnje kolo odigrano 15.6.1986. Naime, te sezone su u zadnje kolo ušli poravnati vječni rivali Crvena Zvezda i Partizan. Partizan je imao za 1 gol bolju gol razliku te je Zvezdi trebala veća pobjeda od eventualne pobjede Partizana. Partizan je igrao kući sa Željezničarom, dok je Crvena Zvezda gostovala u Sarajevu kod istoimenog domaćina. Crvena Zvezda je uspjela napraviti nevjerojatan podvig i pobijedila Sarajevo u gostima sa 0:4, no to im je bilo malo jer je Partizan pobijedio Željezničara s 4:0 te je titula pripala Partizanu. Naravno da su u Sarajevu pratili rezultat u Beogradu, te kada su shvatili da je Partizanova utakmica počela nešto kasnije, jer su napravili ceremoniju opraštanja Momčila Vukotića, koji je na kraju te sezone išao u imnozenstvo, bilo je jasno da će bilo koja pobjeda Crvene Zvezde biti nedovoljna, jer koliko god da zabije golova Zvezda, toliko će dati i Partizan. Naravno da u tome ne treba gledati Crvenu Zvezdu kao žrtvu, jer je naprosto smiješno da oni na gostovanju gdje im je „bod ko kuća“ pobijeduju sa 0:4, te je bilo jasno da su se oni dogovorili sa Sarajevom, no i Partizan se dogovorio sa Željezničarom malo vještije. Da samo kolo bude nevjerojatnije, sve momčadi, koje su se borile za nešto, su to i ostvarile. Primjerice Čelik je igrao protiv Rijeke te je Čeliku trebao bod za siguran opstanak, a Rijeci bod za siguran plasman u Kup Uefa. Naravno da je utakmica završila neodlučeno. Da je kojim slučajem Rijeka izgubila, tada bi je Dinamo prestigao u slučaju pobjede od 6 golova razlike. Dinamo je gostovao kod Vojvodine, koja je već bila ispala iz lige te ju je porazio sa senzacionalnih 1:7, ali to nije bilo dovoljno budući da je Rijeka izvukla željeni bod. Crnogorske ekipe Sutjeske i Budućnosti su se međusobno sastale te su obje ekipe trebale bod da bi osigurale opstanak u ligi. No napadač Sutjeske Miloš Bursać se borio za prvog strijelca lige pa nisu mogli odigrati miroljubljivih 0:0. Rezultat je na kraju bio senzacionalnih 5:5 uz 3 gola Bursaća. No Bursać nije postao prvi strijelac lige, već Davor Čop, napadač Dinama iz Vinkovaca, malog kluba koji je od sezone 1982./1983. igrao prvu ligu.

¹¹⁷ <https://hns-cff.hr/news/15887/zorislav-srebric-najsvestraniji-djelatnik-nogometa-u-hrvata/>

Vinkovčani su stigli na Poljud kod Hajduka, kojem je trebala pobjeda za plasman u Kup Uefa, no kako je Čop bio bivši igrač Hajduka, rezultat je bio 5:3 za Hajduk uz 3 gola Čopa. Zadnja utakmica koja je bila pod sumnjom namještanja je ona između Veleža i OFK Beograda. Velež je bio siguran putnik u Kup Uefa te mu bodovi nisu trebali, dok je Beograđanima očajnički trebala pobjeda da imaju šanse izbjeći ispadanje. OFK je pobijedio u gostima sa 1:2, ali ostali rezultati im nisu išli u prilog, jer su i ostali namještali u već opisanim utakmicama. Tako su jedine dvije utakmice bez rezultatskog značaja bile Osijek-Sloboda 2:1 te Priština-Vardar 0:0. Te 4 momčadi su bile na sredini ljestvice te im bodovi nisu bili potrebni.¹¹⁸ Nakon te lakrdije 20.6.1986., predsjednik Slavko Šajber je objavio da su sve utakmice osim Osijek-Sloboda, Priština-Vardar i Hajduk-Dinamo Vinkovci namještene, te je odlučio da se mora ponoviti čitavo kolo. Također je odlučeno da sve ekipe, koje su sudjelovale u namještanju, kreću u iduće prvenstvo s minusom od 6 bodova. Svi klubovi su pristali na odigravanje novih utakmica osim Partizana te je za zelenim stolom registrirana utakmica Partizan - Željezničar 0:3 te je tako Crvena Zvezda postala prvak.¹¹⁹ Partizan se, naravno, žalio te je zadnja sudska instanca, Sud udruženog rada 29.7.1987., presudio da je odluka saveza nelegalna te da je Partizan pravno šampion. No da stvar bude gora, sud je i presudio da su kazne od 6 bodova minusa klubovima u narednoj sezoni koji su sudjelovali u namještanju nelegalne, te je sud proglasio Partizana i prvakom sezone 1986./1987. Te sezone je Vardar imao bod više od Partizana, ali bez kazne od 6 bodova, Partizan je pravno gledano prvak. No ta sudska odluka je došla nakon što je Vardar već proslavio svoju titulu te savez nije mijenjao plasmane u europska natjecanja te je Vardar išao u Kup prvaka, gdje je u prvom kolu neslavno ispao od Porta sa ukupnih 6:0.¹²⁰

Slavko Šajber je na mjesto predsjednika NSJ došao kao poznati sportski djelatnik u KK Cibona. Bio je drugi Hrvat na čelu saveza, prije njega je tu dužnost obavljao bivši član uprave Dinama Luka Bajakić od 1971. do 1973.¹²¹

¹¹⁸https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=21&displaySizeSelect=1&pv_page_id=657580&autocomplete_text=

¹¹⁹https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=657770&pv_issue_no=860621_A

¹²⁰https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=18&displaySizeSelect=1&pv_page_id=170294&autocomplete_text=

¹²¹ https://hr.wikipedia.org/wiki/Luka_Bajaki%C4%87

Zahvaljujući lošim rezultatima jugoslavenske reprezentacije, 1986. je stvorena funkcija direktora reprezentacije, ili saveznog kapetana. Direktor se brinuo za struku, tj. kadrovanje svih trenera u savezu, od kadetskih i juniorskih pa sve do reprezentacije te je ta funkcija direktora bila zapravo najvažnija u savezu. Tu funkciju direktora je preuzeo Miljan Miljanić, koji je vodio reprezentaciju i na SP 1974. i SP 1982. te je već i prije imao veliku moć unutar jugoslavenskog nogometa.¹²² Tako da je Šajber praktički samo mogao donositi administrativne odluke vezano za ligu i kazne klubovima, a tu je bio nepopustljiv. Nakon raspada Jugoslavije, pojedini mediji su glorificirali Šajbera kao Hrvata koji je prvi Srbima opalio šamar na javnoj sceni. Šajber je tvrdio da nije kažnjavao Srbe već lopove, a da je među njima bilo i Hrvata, kako je sa 6 bodova minusa i idućoj sezoni kažnjen između ostalih i Dinamo.¹²³

Rekordni domaći transfer jugoslavenskog nogometa je dugo bio prelazak Blaža Sliškovića iz Veleža u Hajduk 1981. za 380 tisuća njemačkih maraka. No, krajem 80-ih su cijene igrača skočile u nebo, te je transfer Harisa Škore iz Željezničara u Dinamo 1987. vrijedio 275 tisuća njemačkih maraka, četverosoban luksuzno uređen stan te najnoviji automobil BMW. Već iduće sezone se Škoro prodao u Torino za 1,2 milijuna dolara.¹²⁴ No, već 1988. ga je srušio Dejan Savičević čiji je transfer u Crvenu Zvezdu iz Budućnosti koštao ravno 497 tisuća njemačkih maraka. 177.900 maraka je obeštećenje za Budućnost, 120 tisuća maraka vrijedi stan koji će dobiti Savičević, te je još 200 tisuća dobio „na ruke“.¹²⁵ Kako je krajem 80-ih NSJ sve više izdavao potvrde igračima da mogu ići u inozemstvo prije navršene 28. godine života, tako je i transfer Savičevića koji je imao samo 22 godine itekako isplativ, jer ga Crvena Zvezda brzo može prodati u inozemstvo za mnogo veći novac. Savičević je 1992. prešao u Milan za 10 milijuna njemačkih maraka.¹²⁶

¹²² https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=655926

¹²³ Kovačić, 326

¹²⁴ https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=131767

¹²⁵ https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=24&displaySizeSelect=1&pv_page_id=131676&autocomplete_text

¹²⁶ <https://www.vijesti.me/sport/fudbal/24853/ko-su-najskuplji-crnogorski-fudbaleri-svih-vremena-dejo-i-peda-probili-granice>

1988. je centarfor Željezničara Radmilo Mihajlović prešao u Dinamo iako su ga htjeli svi klubovi velike četvorke, ali je Dinamo uvjerljivo najviše ponudio, no to mu se isplatilo.¹²⁷ Već idućeg ljeta je prodan kao najbolji strijelac lige te kapetan kluba za 2 milijuna njemačkih maraka u Bayern.¹²⁸

To popuštanje kod izlaznih transfera i sve veća globalizacija u svijetu dovodi i do prvih stranaca u jugoslavenskom nogometu. Tako Hajduk 1987. za trenera dovodi poznatog bugarskog stručnjaka Ivana Vutsova. Hajduk je 1990. doveo i Jirija Jeslineka, nogometaša iz Čehoslovačke. Dinamo je pak 1990. nakon SP u Italiji doveo reprezentativce Kostarike Hernana Metforda i Rolanda Gonzalesa. Najveća su pak atrakcija sigurno bili kinezi Jia i Liu koji su za Partizan nastupali u sezoni 1988./1989. Iako nisu igrali veliku ulogu u momčadi Partizana, javnost je bila oduševljena njihovom egzotičnošću.¹²⁹

Iako je sredinom 1980-ih nacionalizam itekako u zraku, pogotovo među navijačima, to se ne može reći za klubove i nogometaše. Transferi su se radili bez obzira na nacionalnu pripadnost te je tako spomenuti Srbin Radmilo Mihajlović 1987. ispred Crvene Zvezde i Partizana izabrao Dinamo te u prvoj sezoni dobio kapetansku traku. To je još jedan čavao u lijes priče o Dinamu kao jedinom klubu izraženog hrvatskog nacionalizma, pogotovo kada uzmemo u obzir koliko je dobrih igrača upravo iz Dinama prešla u Crvenu Zvezdu 80-ih godina. To su redom: Tomislav Ivković, Rajko Janjanin, Boro Cvetković, Robert Prosinečki i Milivoj Bračun. Stoga se tada govorilo o Dinamu kao Zvezdinoj filijali, no to je besmislena priča.¹³⁰

Uglavnom je razlog tih transfera upravo tvrdoglavost trenera Dinama, u prvom redu Miroslava „Ćire“ Blaževića, koji nije prepoznao vrijednost tih igrača, a najveća greška je zasigurno Robert Prosinečki. Ta priča o Dinamu kao klubu hrvatskog nacionalizma se često vezuje uz broj igrača srpske i crnogorske nacionalnosti koji su igrali u Hajduka. I zaista je Hajduk imao dosta igrača srpske ili crnogorske nacionalnosti. Radmilo Mihajlović je prvi Srbin kapetan Dinama, dok je prvi Srbin kapetan Hajduka još bio Dragan Holcer početkom 70-ih godina, koji je stigao iz Radničkog iz Niša.

¹²⁷ <http://www.zurnal.rs/fudbal/super-liga/96705/mihajlovic-zvezda-zelja-dinamo-sudbina?lang=lat>

¹²⁸ https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=226712

¹²⁹ www.yugopapir.com/2018/07/partizanovi-kinezi-ia-i-liu-88-na.html

¹³⁰ <http://www.strategija.org/dinamovci-u-zvezdi/>

Suigrač mu je bio Beograđanin Miroslav Bošković nadimka Galeb. 70-ih je golove za Hajduk postizalo pojačanje iz Bora, Boriša Đorđević, a gol je branio Ivan Budinčević, koji je stigao iz Subotice. 1980. je Hajduk kupio veznjaka Dušana Pešića iz kragujevačkog Napretka. Kao zamjena za Zlatka Vujovića, Hajduk je iz Sutjeske kupio Beograđanina Miloša Bursaća. Hajduk je 80-ih iz Sutjeske kupio i Crnogorca Momira Bakrača. Iz Crvene Zvezde je doveo Zorana Jelikića, kojeg je Zvezda otpisala, a krajem 80-ih je kupio i Radu Tošića iz tuzlanske Slobode te Dušana Vlajsavljevića iz podgoričke Budućnosti.

No, i Dinamo je imao igrača srpske i crnogorske nacionalnosti, primjerice Čedomira Jovičevića koji je 9 godina nastupao za Dinamo 70-ih. Milan Šarović je 1974. stigao iz zrenjanjskog Proletera u Dinamo i tu proveo 3 sezone. Milan Čalasan je 1979. stigao u Dinamo, a prije je nastupao između ostalih klubova i za Crvenu Zvezdu. Napadač Zoran Panić je stigao iz Napredka iz Kruševca u Dinamo 1981. godine te Dinamu pomogao osvojiti naslov zabivši 10 golova. Zorana Dimitrijevića, popularnog Čavu, kojeg je Dinamo 1987. doveo iz subotičkog Spartaka, a prije toga je i igrao u Partizanu. Spomenuti Boro Cvetković je imao brata Zvezdana Cvetkovića, koji je igrao za Dinamo, kao i brat Rajka Janjanina, Željko Janjanin. Ranko Stojić je iz Partizana 1984. prešao u Dinamo i tu branio 3 sezone.¹³¹ Tako da je u Dinamu približno jednako igrača srpske i crnogorske nacionalnosti nastupalo kao i u Hajduku. Kako je 80-ih sve više novac uzimao ulogu u sportu, tako su dobri igrači iz Srbije jednako dolazili i u Hajduk i u Dinamo, dok u primjerice Rijeku, Osijek ili Dinamo iz Vinkovaca jednostavno nisu išli, kada ti klubovi financijski nisu mogli ni blizu parirati Dinamu i Hajduku.

4.5.1980. Umro je Josip Broz Tito. Vijest o smrti maršala Tita je obznanjena javnosti za vrijeme derbi utakmice Hajduka i Crvene Zvezde u 41. minuti pri rezultatu 1:1. Utakmica je prekinuta i mnogo igrača iz obje momčadi su počeli plakati kad su čuli tu vijest. Publika je u tom trenutku počela pjevati pjesmu „Druže Tito mi ti se kunemo“. Kovačić navodi kako je predsjednik Hajduka Ante Skataretiko poslao prijedlog da se zbog Titovih zasluga za splitsko dobivanje domaćinstva Mediteranskih igara, i samim time izgradnje poljudskog stadiona, stadion preimenuje u „Tito“.¹³² Međutim, taj prijedlog nije usvojen. I dan danas, 40 godina nakon Titove smrti, kada se hrvatska javnost prisjeća tog događaja, uvijek joj se servira scena u kojoj poljudska masa ljudi kliče „Druže Tito mi ti se kunemo“.

¹³¹ <https://www.dnevno.hr/sport/domovinski-rat-sve-je-promijenio-donosimo-dobro-skrivanu-pricu-o-tajnoj-vezi-srba-i-dinama-1272659/>

¹³² Kovačić,300

Tako i povjesničar Žarko Puhovski u komentaru toga događaja napominje kako je Hajduk oduvijek bio partizanski klub, a Split crveni grad.¹³³ Njegovo objašnjenje toga zaključka činjenicom da su za Hajduk igrali igrači različitih nacionalnosti je nedovoljno, jer su igrači različitih nacionalnosti igrali za sve klubove unutar bivše Jugoslavije. Proglašavanje Splita crvenim gradom zato što je tugovao za smrću Tita, je rezultat medijske manipulacije prvenstveno time da se obljetnica smrti Tita obilježava isključivo prisjećajući se prekinute utakmice Hajduk - Crvena Zvezda ostavljajući dojam da se samo u Splitu plakalo za Titom. 1981. je Lordan Zafranović snimio dokumentarni film „Zagreb živi s Titom“ gdje je umontirao arhivske snimke Titovih obilazaka (susreta s masama za života) u prizore pogrebne povorke s njegovim lijesom i s okupljenim mnoštvom na Glavnom kolodvoru u Zagrebu 1980. Također je prikazao razgovor sa stanovnicima Zagreba, koji su svi šokirani i ožalošćeni Titovom smrću.¹³⁴ Da se takvi filmovi i isječci koji put i pokažu na televiziji umjesto jaukanja s Poljuda, mnogi se ne bi ulovili u zamku u koju se ulovio Puhovski. Također je zanimljivo da se samo 10 dana nakon smrti Tita igralo finale Kupa, gdje je u prvoj utakmici Dinamo pobijedio s 1:0. Navijači oba tima su izvjesili transparent gdje ispod Dinamovog grba u crvenim bojama Crvene Zvezde piše :“Druže Tito mi“, a onda u nastavku ispod grba Crvene Zvezde piše u plavim bojama Dinama „ti se kunemo“, a ta dva dijela transparenta spaja nacrtana glava druga Tita.¹³⁵ U uzvratu su igrači obje momčadi izašli s transparentom: „Tito će večno živeti u nama“.

¹³³ <https://www.index.hr/sport/clanak/prije-40-godina-poljud-je-plakao-za-titom-hajduk-je-uvijek-bio-partizanski-klub/2180090.aspx>

¹³⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=6CZM8tyLFjs>

¹³⁵ <https://princip.info/2015/08/09/crvena-zvezda-dinamo-1980/>

Fotografija 25. Ujedinjeni navijači Dinama i Crvene Zvezde u finalu kupa 1980.

Iako klubovi velike četvorke trguju i prodaju međusobno igrače, ne može se reći da manifestacija nacionalizma na stadionima nema utjecaja na klupske politike. Tako dolazi do dogovora između uprava Hajduka i Dinama da na kraju sezone 1987./1988. Dinamov trener Miroslav „Ćiro“ Blažević dođe na Hajdukovu klupu, a da Hajdukovac Stanko Poklepović „Špaco“ prijeđe iz titogradske Budućnosti na Dinamovu klupu.¹³⁶ No na kraju je Blažević ipak otišao u francuski Nantes te do tog dogovora nije došlo. Takvo zbližavanje odnosa još je više eskaliralo nakon svojevrsne političke krize u Jugoslaviji. Kao odgovor na agresivnu velikorspsku politiku Slobodana Miloševića, navijači u Hrvatskoj su uglavnom skandirali Stipi Šuvaru, vodećem političaru SKH kao odgovor na srpska skandiranja najmoćnijem čovjeku u državi, već spomenutom Slobodanu Miloševiću. No, 1990. Stipu Šuvara zamjenjuje HDZ koji se kao stranka nametnuo te se na svim stadionima u Hrvatskoj daje podrška HDZ-u. U takvoj atmosferi sastali su se Hajduk i Dinamo 18.3.1990. Na tablici je vodeća bila Crvena Zvezda, dok je Dinamo imao bod, ali i utakmicu manje, dok je Hajduk bio treći, ali s 8 bodova manje od Dinama i bez ikakvih šansi za titulu 10 kola prije kraja.¹³⁷ Stoga je bilo jasno da su bodovi važniji Dinamu, a i neki navijači Hajduka su željeli da Dinamo pobijedi, a kad su upitani zbog čega, samo su odgovorili zbog Zvezde. U dosta elektriziranoj atmosferi dostojnoj derbija, ali i s mnogo zajedničkih poruka i jedne i druge navijačke skupine, primjerice podrške HDZ-u, Hajduk je vodio 2:1 sve do samog kraja susreta, kad je primio 2 krajnje nespretna gola te je Dinamo pobijedio 2:3.¹³⁸ Kasnije se dosta pričalo o eventualnom puštanju Hajduka, ali ništa nije dokazano. Teško je tu nešto dokazati, primjerice u zadnjem kolu sezone 1987./1988. igrali su u zadnjem kolu Priština i Čelik. Prištini je trebala pobjeda od 8 golova razlike da bi sigurno ostala u ligi, a odgovarala im je i manja pobjeda u slučaju da rival Sutjeska izgubi. No i Čeliku je trebala pobjeda da prestigne Sutjesku. Kada je objavljeno da je Sutjeska u zadnjim minutama izjednačila protiv Crvene Zvezde, nogometaši Prištine su se počeli izmicati igračima Čelika koji su pred sam kraj na komičan način zabili 3 gola i senzacionalno pobijedili. Na kraju je u bitci Dinama i Crvene Zvezde, titulu osvojila Crvena Zvezda.

¹³⁶https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=131676&pv_issue_no=880612_A

¹³⁷https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=182381&pv_issue_no=900318_A

¹³⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=wbOb6JIP2YE>

Torcida je kao navijačka grupa hajduka osnovana 1950., ali je kasnije zabranjena te se tek 1980. organizira u onakvu navijačku grupu kakvu je i danas poznajemo. Početkom 80-ih formira se prva grupa navijača Crvene Zvezde, no kasnije se formiraju još dvije i one se ujedinjuju u jednu grupu, „Delije“ na pravoslavni Božić 7.1.1989. Ujedinio ih je Željko Ražnatović „Arkan“ koji je imao i ranije povijest surađivanja s tajnim službama. Naime, 70-ih je išao u inozemstvo te se tamo bavio organiziranim kriminalom, ali je surađivao s UDB-om te na taj način bio pozvan od strane vladajućeg režima Slobodana Miloševića krajem 80-ih da se vrati u Jugoslaviju i preko „Delija“ radi za srpske državne interese.¹³⁹ Navijači Partizana, „Grobari“ se osnivaju 1970., ali također 1980-ih postaju navijačka skupina u današnjem smislu, a navijači Dinama, „Bad Blue Boysi“ se osnivaju 1986. I ostali klubovi 80-ih dobivaju svoje navijačke grupe, ali navijači velike četvorke su i bili najzloglasniji u huliganizmu. Na svim stadionima bivše Jugoslavije je bilo nereda krajem 80-ih godina, ali najveći navijački neredi su se zbili 13.5.1990. u Zagrebu na utakmici Dinamo - Crvena Zvezda. Oko te utakmice je ispričano dosta mitova pa ćemo ih pokušati demistificirati. Jedan od najvećih mitova je svakako taj da je na taj dan počeo Domovinski rat. Ta utakmica je odigrana samo 9 dana prije prvih izbora u Hrvatskoj te je imala političku težinu. Dinamo se borio za titulu prvaka te je 2 mjeseca prije, u već opisanoj utakmici, pobijedio Hajduka u Splitu i zadržao prvo mjesto, no uslijedio je neshvatljiv pad te je Crvena Zvezda odmaknula, te je došla praktički proslaviti titulu na Maksimiru. Oko 2.500 „Delija“ su 13.5.1990. došle u Zagreb i počeli se izivljavati nad stanovnicima Zagreba te razbijati prodavaonice, tramvaje, auta i sve ostalo što im je došlo pod ruku. Milicija, kao i navijači Dinama „Bad Blue Boysi“, im se nisu suprostavljali. Na stadionu su „Delije“ porazbijale južnu tribinu te su se probili kroz ulaz gdje su bili smješteni domaći „obični“ navijači. Arkan je za to vrijeme bio na klupi sa štabom Crvene Zvezde. Domaći navijači su krenuli bježati pred luđačkom masom dok milicija nije ništa poduzimala. Tada su „Bad blue boysi“ probili barikade te sa sjevera uletjeli na teren te tako krenuli obraniti navijače na južnoj tribini do kojih nisu mogli doći nikako drugačije nego preko terena. Tada je milicija nasrnula na Dinamove navijače, a igrači Dinama Zvonimir Boban i Vjekoslav Škrinjar te trener Kuže su vidjeli kako jedan milicajac cipelari nemoćnog navijača Dinama na tlu. Tada su potrčali spasiti mladića, a milicajac je Škrinjara udario pendrekom te Bobana gurnuo. Boban je zatim potrčao prema milicajcu te ga je koljenom srušio na tlo, a cijeli stadion je počeo skandirati Bobanu. Milicija je izolirala Delije na južnoj tribini te BBB vratila natrag na sjever te daljnjih sukoba nije bilo.

¹³⁹ https://hr.wikipedia.org/wiki/%C5%BDeljko_Ra%C5%BEatovi%C4%87

TV Zagreb i TV Beograd su imali totalno različite opise istog događaja, no sudac Adam Fazlagić te delegat Ljubomir Bracanović su u izvještaju naveli da su neredi počeli na jugu.¹⁴⁰ Ipak, u dokumentarcu koji je snimljen o ovom događaju, se tvrdi da je s ovim događajem započeo Domovinski rat, a taj zaključak se i dugo prije snimanja dokumentarca gurao u medijima.¹⁴¹ Čak i u TV kalendaru se taj zaključak nameće s netočnom tvrdnjom kako je to bilo posljednje gostovanje nekog beogradskog kluba u Zagrebu.¹⁴² No, to je kraj sezone 1989./1990. Igrala se kasnije cijela sezona 1990./1991. i opet je na kraju sezone Crvena Zvezda kao sigurni prvak pred kraj sezone gostovala na Maksimiru. U toj utakmici, koju je sa tribina pratio i hrvatski predsjednik Franjo Tuđman, Dinamo je preokrenuo utakmicu i dobio 3:2. Kasnije su Robert Prosinečki i trener Crvene Zvezde Ljupko Petrović rekli da su tu utakmicu morali pustiti zbog političkog stanja u zemlji, a i Crvenoj Zvezdi nije trebao novi nacionalni incident desetak dana prije finala Kupa prvaka. Dakle, suludo je govoriti o početku Domovinskog rata kada to nije niti kraj Jugoslavenske lige, a kamoli nešto drugo. Osim mita o početku Domovinskog rata, ta utakmica predstavlja i mit o Bobanu koji je zamržen od strane nogometne vlade u Beogradu. Naime, istina je, kako i Kovačić navodi, da je Boban dobio šestomjesečnu zabranu igranja nogometa i da zbog toga nije bio na SP 1990. u Italiji¹⁴³. No, ne navodi da je ta zabrana u početku bila 9 mjeseci i da se Boban kasnije ispričao te je ona smanjena, te je nastupao u kvalifikacijama za Europsko prvenstvo krajem 1990. te je zadnju utakmicu za reprezentaciju Jugoslavije odigrao 16.5.1991. u pobjedi od 7:0 nad Farskim otocima u kojoj je Boban i zabio gol.¹⁴⁴ Sam Boban se kasnije zahvaljivao prvenstveno Miljanu Miljaniću kao direktoru reprezentacije, što mu je umanjena kazna te Dejanu Savičeviću, napominjujući da je baš ta crnogorska linija razumjela njegovu stranu događaja.¹⁴⁵

¹⁴⁰https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=184914&pv_issue_no=900514_A

¹⁴¹ <https://www.youtube.com/watch?v=yyioRA418G8>

¹⁴² https://www.youtube.com/watch?v=59v_RRIkMPM

¹⁴³ Kovačić, 332

¹⁴⁴ <https://www.reprezentacija.rs/boban-zvonimir/>

¹⁴⁵ <https://seebiz.eu/sport/boban-zastitila-su-me-samo-dva-covjeka/232150/>

Suluda je i priča nekih Hajdukovih navijača kako je Domovinski rat počeo na utakmici Hajduk - Partizan 0:2. Hajduk je primio drugi gol u 73. minuti te su navijači Hajduka od nemoći njihove ekipe uletjeli u teren, a igrači obje momčadi su, po već ustaljenom postupku za jugoslavenske prilike, pobjegli u svlačionice. Tada su navijači Hajduka skinuli s jarbola jugoslavensku zastavu, zapalili je, te ju potom vratili zapaljenu na jarbol uz odobravanje mase. To svakako možemo karakterizirati kao izraz hrvatskog nacionalizma i želju hrvatskog naroda za samostalnošću, no ne možemo tvrditi da se radi o početku Domovinskog rata. Takva izjava tadašnjeg vođe Torcida Valente, je vjerojatno svojevrsni odgovor na mnoge medijske natpise kako su upravo događaji na Maksimiru početak Domovinskog rata.¹⁴⁶

Fotografija 26. Boban uzvraća udarac

¹⁴⁶ <https://slobodnadalmacija.hr/sport/hajduk/tocno-je-30-godina-od-derbija-hajduk-partizan-kojeg-je-prekinula-torcida-domovinski-rat-je-pocao-paljenjem-jugo-zastave-u-poljudu-1046841>

Kontroverzno je bilo i zadnje finale Jugoslavenskog nogometnog kupa. 8.5.1991. Hajduk, koji je jedva izborio opstanak te sezone, je igrao finale u Beogradu protiv najjače Crvene Zvezde svih vremena, koja je uvjerljivo osvojila drugo prvenstvo zaredom. Za 3 tjedna je Crvenu Zvezdu čekalo finale Kupa prvaka te sigurno nisu željeli da im se netko ozljedi. No, protiv Hajduka su svejedno poslali najjači sastav. Hajduk je mudrom igrom potpuno neutralizirao jačeg protivnika te je iz kontre pogotkom Alena Bokšića slavio. Kapetan Hajduka Igor Štimac je poljubio pehar, uzeo ga u ruke te ustvrdio da pehar nose kući, jer se više Kup Jugoslavije neće igrati.¹⁴⁷

Fotografija 27. Kup Maršala Tita u trajnom vlasništvu Hajduka

¹⁴⁷ <https://www.index.hr/sport/clanak/Hajdukov-ratni-trofej-Na-danasnji-dan-Hajduk-je-posljednji-put-slavio-u-Beogradu/818941.aspx>

8.2 Reprezentacija i klupski nastupi u Europskim natjecanjima

Reprezentaciju Jugoslavije je nakon katastrofe Ivana Toplaka u kvalifikacijama za SP 1978. preuzeo Miljan Miljanić, koji je upravo postao slobodan pošto mu je Real Madrid otkazao suradnju, iako je osvojio 2 titule u 3 godine. U kvalifikacijama za Euro 1980. Miljanićevi izabranici su dobili grupu sa Španjolcima, Rumunjima i Ciprom. U prva dva kola Jugoslavija je doživjela prvo poraz doma od Španjolske, pa u gostima u Rumunjskoj. Jugoslavija je dobila sve utakmice do kraja, ali je to ipak bilo nedovoljno te se Španjolska kvalificirala na Europsko prvenstvo. Miljanić nije dobio otkaz, što dovoljno govori o njegovom ugledu te je poveo reprezentaciju na SP 1982. U skupini s Italijom, Danskom, Grčkom i Luksemburgom trebalo je biti među najbolje dvije reprezentacije za proći dalje. Jugoslavija je sa 5 pobjeda i samo jednim remijem i jednim porazom prošla dalje kao prvoplasirana te je javnost ponovno imala velika očekivanja. No na SP relativno lagana skupina s domaćinom Španjolskom, ali i autsajderima Sjevernom Irskom i Hondurasom je bila preteška. Jugoslaveni nisu mogli u prvoj utakmici probiti bunker Sjevernih Iraca te su u drugoj utakmici igrali s domaćinom koji je također kiksao i igrao neodlučeno sa Hondurasom. Jugoslavija je povela odličnim golom Gudelja koji je uvršten u idealnu momčad SP, iako je Jugoslavija završila nastup u skupini. Španjolska je izjednačila nakon smiješnog penala Velimira Zajeca, budući da je bilo očito da je prekršaj učinjen barem metar izvan kaznenog prostora. No, nakon što je izvođač jedanaesterca, napadač Real Madrida, Juanito, promašio cijeli gol, danski sudac je zahtijevao da se penal puca ponovno, jer je vratar Jugoslavije Dragan Pantelić navodno izletio s crte, iako on uopće nije dirao loptu. Iz drugog pokušaja je Juanito pogodio te su kasnije Španjolci okrenuli utakmicu i pobijedili s 2:1.¹⁴⁸ U zadnjoj utakmici Jugoslavija je pobijedila Honduras sa 1:0, no Španjolska i Sjeverna Irska nisu igrali u isto vrijeme, nego dan poslije svoju utakmicu. Jugoslaviji su odgovarali svi rezultati osim pobjede Iraca od 1 gol razlike, a baš se to dogodilo te su Sjeverni Irci kao prvoplasirani prošli skupinu te Španjolci kao drugoplasirani. Španjolci sigurno nisu puštali, jer su u nastavku natjecanja imali teži raspored, pa se može reći da reprezentacija Jugoslavije nije imala sreće.

¹⁴⁸ <https://www.kurir.rs/mundijal-2018/3067247/jugoslavija-je-imala-mocan-tim-ali-je-ispala-posle-najsramnijeg-penala-u-istoriji-mundijala-danac-izmislio-jedanaesterac-za-spance-posle-prekrsaja-van-16-metara-a-zatim-ponovio-penal-svet-je-dugo-bio-u-soku-posle-ovoga-video>

Nakon ovog debakla, Miljan Miljanić napušta još jednom reprezentaciju, a savez radi čudan potez i za izbornika dovodi Todora Veselinovića. Čuveni „Toza“ je 1977. napustio klupu Vojvodine i od tada nije bio u domaćem nogometu, a zadnje dvije godine je trenirao u Južnoj Americi. Nije poznao momčad te je stalno mijenjao sastav pa je u kvalifikacijama za EP 1984. za reprezentaciju debitiralo čak 39 igrača, a u kvalifikacijama je na poziciji golmana promijenio „samo“ 3 čuvara mreže¹⁴⁹. S „Tozom“ su se šalili navijači da poziv u reprezentaciju nisu dobili samo oni koji nisu htjeli igrati. Kako „Toza“ nije zvao legendarnog igrača Sarajeva Safeta Sušića, koji je igrao za PSG na nekoliko utakmica, na prijateljskoj utakmici u Sarajevu između Jugoslavije i Rumunjske navijači su izvjesili transparent : „Neka vidi Toza kako Pape voza“. Nakon poraza u gostima kod Norveške od 3:1, Jugoslavija je pobijedila Bugarsku u gostima s 0:1 te je slijedio domaći sraz s Walesom. Od gostiju se očekivala defanziva pa je bilo nejasno zašto je NSJ izabrao Titograd za domaćina te njihov blatnjavi stadion. U tom blatu jedna od najluđih utakmica je završila 4:4. Potom je Jugoslavija pobijedila Norvešku s 2:1 te remizirala kod Walesa 1:1. Odlučujuća utakmica za plasman se odigrala na Poljudu, gdje je Jugoslaviji trebala pobjeda protiv Bugarske za prolaz. Jugoslavija je pobijedila 3:2 pogotkom Ljubomira Radanovića u sudačkoj nadoknadi. Utakmicu je začinio legendarni komentar Mladena Delića, sportskog komentatora koji se već pomalo gubio te u prijenosima miješao braću Čajkovski koji su igrali 50-ih s braćom Vujović i činio slične lapsuze. No tu je utakmicu komentirao iskreno i njegova ekstaza nakon gola Radanovića ga je proslavila.¹⁵⁰

Jugoslavija se na prvenstvu izblamirala, izgubila 2:0 od Belgije, 5:0 od Danske te 3:2 od Francuske te je „Toza“ napustio klupu. „Tozu“ je na klupi reprezentacije zamijenio Miloš Milutinović. „Plava čigra“, bivši napadač Partizana, koji je kao trener s Veležom osvojio kup u sezoni 1980./1981. a s Partizanom prvenstvo u sezoni 1982./1983. Kvalifikacije za SP 1986. je započeo dobro u teškoj skupini s Francuskom, Škotskom, Bugarskom i Luksemburgom. Od prvih 5 utakmica, Jugoslavija je imala 3 pobjede i 2 remija, ali je kvalifikacije završila s 3 poraza te su se tako neuspjesi Jugoslavenske reprezentacije nastavili. Miljan Miljanić je 1986. kao direktor reprezentacije za selektora izabrao Ivicu Osima, koji je sa Željezničarom imao solidnih rezultata te su ga milimetri dijelili od finala Kupa Uefa. Osim toga je u kvalifikacijama za EP 1988. dobio grupu sa Sjevernom Irskom, Turskom i Engleskom, a samo je prvi išao na Euro.

¹⁴⁹ <http://www.strategija.org/plavi-u-zoni-sedam-plus-golova-kao-blata/>

¹⁵⁰ <https://nomad.ba/latific-radanovic>

Fotografija 28. „Neka vidi Toza kako Pape voza“.

Fotografija 29. Mladen Delić, legendarni sportski komentator

Osimovi izabranici su se uspješno obračunali s Ircima i Turcima, ali su protiv Engleza izgubili obje utakmice, a posebno je bolan bio poraz na Marakani od 1:4 u predzadnjem kolu. Da su tu utakmicu dobili, plasirali bi se. Miljanić je imao povjerenje u Osima koji je poveo momčad u kvalifikacije za SP 1990. u teškoj skupini s Francuskom, Škotskom, Norveškom i Ciprom. Jugoslavija je osvojila skupinu sa 6 pobjeda, upisavši samo 2 gostujuća remija u Škotskoj i Francuskoj. Posebno je bila impresivna pobjeda od 3:2 nad Francuzima u Beogradu. U toj utakmici su od igrača iz domaće lige igrali samo Dragan Stojković iz Crvene Zvezde te Vujadin Stanojković iz Vardara. Svi ostali igrači su igrali u stranim klubovima, što dovoljno govori koliko se sredinom 80-ih brzo globalizirao nogometni svijet. Na SP je Jugoslaviju dopala relativno lagana skupina sa Zapadnom Njemačkom, Kolumbijom te Ujedinjenim Arapskim Emiratima. Nakon početnog grubog poraza od 4:1 protiv Zapadne Njemačke, Jugoslavija je u važnoj utakmici pobijedila Kolumbiju s 1:0 te se onda mirno obračunala s UAE i pobijedila ih s 4:1. Jugoslavija je prošla skupinu kao drugoplasirana te u osmini finala dobila za protivnika starog rivala reprezentaciju Španjolske. Jugoslavija je odličnim golovima Dragana Stojkovića pobijedila s 2:1 te je prošla u četvrtfinale, gdje ju je čekala Argentina predvođena po mnogima najboljim igračem svih vremena, Diegom Armandom Maradonom. Jugoslavija je ostala bez igrača nakon što je u 31. minuti isključen Refik Šebanadžović, ali je Jugoslavija i dalje igrala dobro, čak i bolje od Argentine. Nije bilo golova nakon 120 minuta te je nakon jedanaesteraca dalje prošla Argentina, bez obzira što je Ivković obranio penal Maradoni, za Jugoslaviju su promašili Stojković, Brnović te Hadžibegić.¹⁵¹ Kasnije su se pojavile brojne priče kako do ratova u Jugoslaviji možda ne bi došlo da je Jugoslavija osvojila to Svjetsko prvenstvo, ili da je kojim slučajem Beograd dobio domaćinstvo Olimpijskih igara 1992. To su prazne priče budući da je Jugoslavija u košarci osvojila Europsko prvenstvo 1989. pa Svjetsko prvenstvo 1990. i Europsko prvenstvo 1991., pa je rat svejedno započeo. Nije bilo tog sportskog događaja koji bi promijenio političke događaje koji su se tada u Jugoslaviji počeli događati. Primjerice, 1990. u prijateljskoj utakmici pred Svjetsko prvenstvo, Jugoslavija - Nizozemska u Zagrebu, navijači su izviždali jugoslavensku himnu „Hej Slaveni“ nezadovoljni velikosrpskom politikom Slobodana Miloševića i njegovih poltrona. Ivica Osim je ciničnim pljeskom pozdravio zagrebačku publiku koja je vrijeđala i njega, a Dragan Stojković je nakon te utakmice rekao da Jugoslavije više nema.¹⁵²

¹⁵¹ <https://www.reprezentacija.rs/utakmice-reprezentacije-1980-1989/>

¹⁵² <https://www.index.hr/sport/clanak/Na-danasnji-dan-Jugoslavija-se-raspala-na-Maksimiru/823592.aspx>

Osim je nastavio trenirati reprezentaciju i u kvalifikacijama za Euro 1992. 1991. je paralelno s reprezentacijom preuzeo i Partizan, ali hrvatski igrači su zadnji nastup za jugoslavensku reprezentaciju upisali u 5. mjesec 1991. Nakon što je završila sezona 1990./1991., kako je rat stvarno počeo, tako su hrvatski klubovi odbili igrati Jugoslavensku ligu u sezoni 1991./1992., a samim time i igrači nastupati za reprezentaciju. Igrači iz BiH su ostali kao i trener Osim. Sam Osim je dao ostavku s obje pozicije 23.5.1992., nakon što je već mjesec dana njegovo rodno Sarajevo bilo pod opsadom JNA.¹⁵³

Fotografija 30. Ivica Osim na funkciji izbornika nogometne reprezentacije Jugoslavije

¹⁵³https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=43&displaySizeSelect=1&pv_page_id=533606&autocomplete_text

Kada se izanalizira koji su igrači korišteni u ovom razdoblju, svatko će imati različite zaključke, budući da je stvarno velika konkurencija vladala. Kovačić zaključuje kako su trebali zasigurno biti pozvani iz Dinama Marko Mlinarić i Zlatko Kranjčar. Istina je da je Dinamo bio prvak u toj godini, no na poziciji napadača je neprikosnoven bio Zlatko Vujović iz Hajduka te je u Nantesu fantastično igrao Vahid Halilhodžić te se tu Miljanić nije odlučio za Dinamove napadače. No, da je zvao iz Dinama, vjerojatno bi prije zvao Snješka Cerina koji je bio prvi strijelac lige i više je igrao u odnosu na Kranjčara. No, Kovačić smatra da je premalo Dinamovaca bilo, konkretno je samo Zajec igrao u prvih 11 te je Deverić bio pozvan, ali nije igrao.¹⁵⁴ Konkretno, u prvoj utakmici protiv Sjeverne Irske, od Hajdukovih igrača su igrali Ivan Gudelj i Zlatko Vujović te je iz Rijeke igrao Miloš Hrštić, uz spomenutog Zajeca iz Dinama, te su tako iz hrvatskih klubova igrala 4 igrača, a iz srpskih samo 2. Radi se o tome da Miljanić jednostavno nije toliko vjerovao Dinamovim igračima. Možda je razlog bio i konstanto loši rezultati Dinama u europskim natjecanjima. Primjerice, nakon Miljanića, Tozi su u onoj famoznoj utakmici u blatu s Velšanima u prvom sastavu igrala 3 nogometaša Dinama. To su bili Zvezdan Cvetković, Zlatko Kranjčar i Stjepan Deverić.¹⁵⁵ Kod Osima je očigledno zamjerka što je previše vjerovao igračima iz Bosne i Hercegovine, pogotovo forsiranje prestarog Safeta Sušića, dok mladi igrači nisu dobivali onoliko prilika koliko su trebali. Kovačić je uvijek vidio kako su Dinamovi igrači zakinuti, no nije analizirao zastupljenost u administraciji NSJ. Tu su Dinamovi kadrovi itekako bili zastupljeni. Tako je primjerice Ante Pavlović bio tajnik NSH od 1962. pa do 1981., a glavni tajnik NSJ je bio od 1987. pa do 1991. Marko Jurić je zamijenio Antu Pavlovića kao tajnika NSH od 1981.-1990., a prije te funkcije je bio tehnički direktor Dinama od 1973. do 1979. Zorislav Srebrić je bio dio stručnog stožera reprezentacije od 1976. pa sve do 1990., a istovremeno je bio i u natjecateljskoj komisiji, gdje se borio, kako on kaže, za interese svih hrvatskih klubova. Od predsjednika NSH kadrovi Rijeke su bili Ljubo Španjol 1978.-1981. te Adam Sušanj 1985.-1986. Kadrovi iz splitskog podsaveza su bili Paško Viđak 1988.-1990. te Dušan Veselinović 1982.-1984. Osijekov predsjednik je bio Željko Huber od 1981.-1982. te Dinama iz Vinkovaca Antun Čilić od 1986.-1988. Svi ostali predsjednici su zagrebački kadar sve do Ljube Španjola 1978. što navodi da je vjerojatno 1980-ih došlo do nekih mehanizama da podsavezi moraju rotirati predsjednika unutar saveza.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Kovačić, 327

¹⁵⁵ <https://www.reprezentacija.rs/428-jugoslavija-vels-4-4/>

¹⁵⁶ <https://hns-cff.hr/hns/o-nama/predsjednik/>

No taj puno jači utjecaj kadrova iz Dinama u administraciji FSJ u odnosu na, primjerice, Hajduk ili Rijeku, govori nam da razlog o malom pozivanju igrača Dinama u reprezentaciju je isključivo u nepovjerenju izbornika prema konkretno tim igračima, najvjerojatnije zbog loših igara Dinama u europskim kupovima. Ispravnije je reći da su svi ostali klubovi u Jugoslaviji bili zakinuti od strane Zvezdinog lobija nego konkretno Dinamo, a to se pokazalo istinitim jer je reprezentacija proigrala i ostvarila dobre rezultate kada je došao Osim.

Što se tiče nastupa klubova u Europi, opet je Dinamo jako loše igrao te je na prvoj prepreci Kupa Uefa ispadao od Atalante, Auxerra i Perugie. Jednom je prošao prvo kolo te pobijedio turski Beşiktaş, ali je onda u drugom kolu ispao od Stuttgarta. Također je u Kupu prvaka ispao u prvom kolu od Sportinga iz Lisabona, te je u Kupu pobjednika kupova također ispadao u prvom kolu jednom od Benfice, a jednom od Porta. Rijeka je također jednom u Kupu Uefa ispala u prvom kolu od belgijskog Standard Liega, no jednom je izbacila španjolski Valladolid prije nego što ju je u drugom kolu izbacio Real Madrid. Nakon što je prvu utakmicu dobila kući s 3:1, u uzvratu je Rijekin igrač Damir Desnica dobio drugi žuti karton za prigovor sucu, iako je igrač bio gluhonijem, te je na kraju Real dobio s 3:0 te prošao dalje. Rijeka je također u Kupu pobjednika Kupova izbacila belgijski Beerschot te čehoslovačke Košice prije nego je ispala u četvrtfinalu od Juventusa. Hajduk je imao uspjeha u Kupu Uefa gdje je u sezoni 1983./1984. došao do polufinala izbacivši rumunjsku Universitatu Craiova, mađarski Honved, Radnički iz Niša te čehoslovačku Spartu iz Praga. U polufinalu je ispao od Tottenhama, nakon što je doma pobijedio 2:1, a gol gostiju je postignut iz zaleđa. U Londonu su Englezi pobijedili s 1:0 te je Hajduk ispao. Blizu tog poduhvata je Hajduk bio u sezoni 1985./1986., kada je naredao francuski Metz, talijanski Torino i sovjetski Dnipro, prije nego je ispao u četvrtfinalu od belgijskog Waregema, koji je barem za klasu bio lošiji od protivnika koje je dotada Hajduk dobio. Ključnim se pokazala smjena Stanka Poklepovića „Špace“ koji je dobio prvu utakmicu u Splitu s 1:0, no prije uzvrata u Belgiji je izgubio prvenstvenu utakmicu u gostima kod Rijeke 3:0 te je smijenjen. Umjesto njega je došao Sergije Krešić te je izgubio kod Waregema sa 1:0 te je Hajduk na penale ispao. Imao je Hajduk još solidnih predstava u Kupu Uefa kada je prolazio 2 ekipe, ali je padao na trećoj prepreci. S druge strane, u Kupu pobjednika Kupova nije imao toliko sreće te je jednom ispao u prvom kolu od Dinamo Moskve koja ga je na Poljudu ponizila sa 2:5. U sezoni 1987./1988. Hajduk je na penale prošao danski Aalborg za koji su igrali amateri da bi u drugom kolu izgubio u gostima kod Marseilla 4:0.¹⁵⁷

¹⁵⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Croatian_football_clubs_in_European_competitions

U uzvratu na Poljudu je Hajduk dobio 2:0, no bio je bačen suzavac te je zbog toga utakmica registrirana 0:3 za Francuze i Hajduk je dobio kaznu 3 godine nastupa u europskim natjecanjima. Sarajevo se također izbamiralo nakon što je u prvom kolu Kupa prvaka ispalo od Kuusysia, nepoznatog prvaka Finske, za kojeg su također igrali amateri. Nije Sarajevo ni puno bolje prolazilo u Kupu Uefa, gdje su jednom u prvom kolu ispali od Hamburgera. U sezoni 1982./1983. uspjeli su izbaciti bugarskog i rumunjskog predstavnika, no u trećem kolu je belgijski Andarlecht bio prejak. Najveći uspjeh bosanskohercegovačkih predstavnika u Kupu Uefa je svakako Željezničarova sezona 1984./1985., kada su izbacili redom bugarski Sliven, švicarski Sion, rumunjsku Universitatu Craiova, sovjetski Dinamo Minsk da bi u polufinalu protiv Videotona prvu utakmicu u Mađarskoj izgubili 3:1. U uzvratu je „Željo“ vodio 2:0 sve do 2 minute prije kraja, kada je Videoton postigao pogodak koji ih je odveo u finale. I Velež je u sezoni 1987./1988. izbacio švicarski Sion u prvom kolu, ali je u drugom eliminiran od Borussije iz Dortmunda. Iduće godine u istom natjecanju Velež je izbacio ciparski Apoel i portugalski Belenenses prije nego je ispao od škotskog Heartsa. Imao je i Velež dva nastupa u Kupu pobjednika Kupova, ali nisu mogli dalje od drugog kola. Crvena Zvezda je u Kupu prvaka nekoliko puta početkom 1980-ih došla do četvrtfinala, a na putu do tih četvrtfinala su znali visoko stradati pojedini klubovi. Tako je malteški Hibernians izgubio s ukupno 10-2, norveški Viking s 5:1, te norveški Rosenborg sa 7:1. No, u četvrtfinalima bi se prejakim pokazali talijanski Inter, belgijski Andarlecht te španjolski Real Madrid. Posebno je impresivna bila pobjeda u Beogradu nad Realom od 4:2, gdje su Španjolci dobro prošli zahvaljujući sumnjivom penalu kojeg su dobili. No, u uzvratu je Real dobio s 2:0 te prošao dalje. U sezoni 1988./1989. Crvena Zvezda je u prvom kolu s 8:0 isprašila irski Dundalk te je u drugom kolu igrala protiv talijanskog Milana. Prva utakmica u Milanu je završila 1:1. U Uzvratu je Crvena Zvezda vodila 1:0 te imala igrača više kada je sudac utakmice odlučio svirati kraj u 65. minuti zbog magle od koje se ništa nije vidjelo.¹⁵⁸ Igrala se nova utakmica koja je opet završila 1:1 te je na penale div iz Milana prošao dalje. Zato je u sezoni 1990./1991. Crvena Zvezda pobjedila redom švicarski Grasshoppers, škotski Glasgow Rangers, istočnonjemački Dynamo Dresden, zapadnonjemačkog giganta minhenskog Bayern, da bi u finalu Marseille izgubio lutriju jedanaesteraca nakon što je utakmica završila 0:0.

¹⁵⁸ <https://www.index.hr/sport/clanak/kako-su-beogradska-magla-i-prostitutke-spasile-i-stvorile-najveci-milan/2175050.aspx>

Taj uspjeh Crvene Zvezde je dao značajan vjetar u leđa velikosrpskim nastojanjima u Jugoslaviji budući da su navijači Crvene Zvezde bili redom deklarirani četnici bez obzira na velike igrače koji nisu bili srpske nacionalnosti u toj momčadi. Tako je Crvena Zvezda postala svjetionik srpskog nacionalizma. U Kupu Uefa je također iznenađujuće dobro gurao Radnički iz Niša, koji je u sezoni 1981./1982. izbacio redom talijanski Napoli, švicarski Grasshoppers, nizozemski Feyenoord, i škotski Dundee United. U polufinalu su ispali od Hamburgera, iako su i njega uspjeli poraziti na svome terenu. Također, Radnički je imao dobru epizodu u istom natjecanju u sezoni 1983./1984. no u osmini finala su izbačeni od Hajduka. Partizan je u sezoni 1984./1985. nadoknadio poraz od 6:2 u gostima kod Queens Park Rangersa te ih kući porazio s 4:0 te prošao dalje, ali već u drugom kolu su ispali od Videotona. Posebno je za Partizan sramotna epizoda iz sezone 1987./1988. kada su u prvom kolu ispali od teškog autsajdera albanskog Flamurtarija.

Kao zaključak možemo reći da je i u ovom desetljeću uvjerljivo najbolji rezultat u europskim natjecanjima ostvarila Crvena Zvezda, što je okrunila osvajanjem Kupa prvaka. Hajduk je bio solidan, a Partizan i Dinamo nisu baš ništa napravili za svoj europski ugled. Pogotovo za Dinamo nestvarno zvuči podatak da je Dinamo od 8 europskih okršaja, samo 1 prošao dalje. Upravo to je bio Dinamov konstantan problem još od osvajanja Kupa Velesajamskih gradova.

Fotografija 31. Crvena Zvezda kao simbol srpskog nacionalizma

9 ZAKLJUČAK

U predratnom dobu su dominirali klubovi iz Beograda, Zagreba te splitski Hajduk. Među njima je postojalo veliko rivalstvo, a animoziteti ta 3 nogometna centra su nastavljeni i nakon Drugog svjetskog rata. Nakon Drugog svjetskog rata, velika većina klubova je ugašena te su u jugoslavenskom nogometu dominirali klubovi velike četvorke koje su činili novoosnovani Dinamo, Crvena Zvezda, Partizan te splitski Hajduk, koji je jedini preživio rat. U prvim godinama socijalističke Jugoslavije je dominirao Partizan, da bi primat preuzela Crvena Zvezda, koja je bila uvjerljivo najuspješniji klub, kako na domaćem tako i na međunarodnom planu. Crvena Zvezda je imala i veliki utjecaj u savezu te je većinu izbornika reprezentacije, kao i predsjednika saveza, činio upravo kadar Crvene Zvezde. Na nacionalnom planu se vidi jedna dominacija Srba te njihova prezastupljenost na ključnim pozicijama u nogometu, no Davor Kovačić u svojoj knjizi te mnogi analitičari tog razdoblja taj utjecaj Crvene Zvezde miješaju s tezom da je Hrvatima bilo nemoguće uspjeti u jugoslavenskom nogometu te kako je upravo Dinamo kao predstavnik hrvatskog nacionalizma bio onemogućen od svih, pa čak i od strane KPH. Ta teza je promašena u više aspekata, te sam u ovom radu elaborirao kako Dinamo nije bio uopće toliko prohrvatski orijentiran, još manje zakidan, nego je upravo suprotno, imao veliki utjecaj, pogotovo zahvaljujući jakim strukturama unutar KPH i JNA. Sukladno s tom tezom je gurana i teza kako je Hajduk kao projugoslavenski klub bio protežiran, no to sam također odbacio, dokazavši kako je Hajduk bio više zakidan od strane saveza od Dinama te kako je cijela priča o Splitu i Hajduku kao miljenicima režima i Tita, promašena. Utakmice Hajduka i Dinama te Crvene Zvezde i Partizana su smatrani najvećim derbijima te se u tim utakmicama „ginulo“ te su ti klubaški interesi bili važniji od nekih nacionalnih, kao npr. da prvak postane hrvatski ili srpski klub. Nacionalni aspekt je postao bitan na stadionima i oko stadiona tek krajem 80-ih, kada su nacionalizmi prodrli u sve pore jugoslavenskog društva, pa tako i nogomet. Komunisti su imali ideju o nogometu kao sportu amatera, no u 60-im godinama je profesionalizam ozbiljno počeo nagrizati amaterska načela. 70-ih su i vladajuće strukture dopustile veliki priljev novca u klubove koji se nimalo nisu razlikovali od zapadnih, osim u činjenici da najbolji igrači do 28. godine nisu mogli ići u inozemstvo. Krajem 80-ih se i tu popustilo te su plaće nogometaša otišle u nevjerojatne razmjere za jedno, makar na papiru još uvijek, socijalističko društvo. Jugoslavenska liga je bila jaka u europskim okvirima, ali je isto malo kaskala za onim najjačim ligama sa zapada te se igralo previše prljavo, a i bilo je mnogo namještanja rezultata. S druge strane, reprezentacija je imala doduše neke crne trenutke, ali je

gotovo uvijek bila „sila“ te su je mnogo puta analitičari gurali u najuži krug favorita za osvajanje velikog natjecanja. Jugoslavenski nogomet se konstantno razvijao u skladu s generalnim državnim razvojem te je dobro oslikavao kako Jugoslavija diše te je konstantno išao naprijed dok se nije kao i kompletna država raspao kao kula od karata u naletu nacionalizma.

10 SUMMARY

In the pre-war period, clubs from Belgrade, Zagreb and Hajduk Split dominated. There was a great rivalry between them, and the animosities of these 3 football centers continued even after the Second World War. After the Second World War, the vast majority of clubs were closed down, and Yugoslav football was dominated by the Big Four clubs, which consisted of the newly founded Dinamo, Crvena Zvezda (Red Star), Partizan and Hajduk Split, which was the only survivor of the war. In the first years of socialist Yugoslavia, Partizan dominated, and the Red Star took over, which was convincingly the most successful club, both domestically and internationally. Red Star also had a great influence in the league federation, so most of the national team selectors, as well as the president of the league, were Red Star staff. At the national level, one can see the dominance of Serbs and their overrepresentation in key positions in football, but Davor Kovačić in his book and many analysts of that period mix the influence of Red Star with the thesis that it was impossible for Croats to succeed in Yugoslav football. He also states that Dinamo, as the representative of Croatian nationalism, was disabled by everyone, even by the KPH. This thesis was missed in several aspects, and in this paper I elaborated that Dinamo was not so pro-Croatian, even less deprived, but on the contrary, had a great influence, especially thanks to strong structures within the KPH and JNA. In accordance with this thesis, the thesis that Hajduk as a pro-Yugoslav club had been promoted, was pushed, but I also rejected it, proving that Hajduk was more deprived by the alliance than Dinamo and that the whole story about Split and Hajduk as favorites of the regime and Tito, missed. The matches between Hajduk and Dinamo, Crvena Zvezda and Partizan were considered the biggest derbies, and in those matches they "died" and these club interests were more important than some national ones, such as the champion becoming a Croatian or Serbian club. The national aspect became important in and around stadiums only in the late 1980s, when nationalisms penetrated into all pores of Yugoslav society, including football. The Communists had the idea of football as an amateur sport, but in the 1960s professionalism began to seriously erode amateur principles. In the 70s, the governing structures also allowed a large inflow of money into clubs that were no different from Western ones, except in the fact that the best players up to the age of 28 could not go abroad. At the end of the 1980s, there were also concessions, and the salaries of footballers went to incredible proportions for one, at least on paper still, socialist society. The Yugoslav league was strong in Europe, but it also lagged behind the strongest leagues from the west and played too dirty, and there was a lot of match-fixing. On the other hand, the national team had some dark moments, but it was almost always a "force" and many

times analysts pushed it into the narrowest circle of favorites to win a big competition. Yugoslav football was constantly evolving in line with the general development of the state and well portrayed how Yugoslavia was breathing and was constantly moving forward until it, like the entire state, disintegrated like a tower of cards in a fit of nationalism.

11 POPIS LITERATURE

Jakir, Aleksandar, *Nemoguća misija i početak kraja, Gospodarske reforme u SFR Jugoslaviji tijekom 1960ih godina*, Inštitut za noviju zgodovino, Ljubljana, 2012

Kovačić, Davor, *Hrvatski nogomet u doba cara, kralja, poglavnika i maršala*, AGM i Hrvatski institut za povijest, 2019.

Lalić, Dražen, *Nogomet i politika, Povijest i suvremenost međuodnosa u Hrvatskoj*, Fraktura, Zaprešić 2018.

Listeš, Joško, *Povijest HNK Hajduk Split u drugoj polovici 20. stoljeća*, Split, 2018

Marković, Radivoje, *Sve o svetskom fudbalskom prvenstvu 1930.-1974.*, Dečje novine, Gornji Milanovac, 1974.

Mills, Richard, *Nogomet i politika u Jugoslaviji, Sport, nacionalizam i država*, Profil, Zagreb 2019.

Smoje, Miljenko, *Hajdučka priča*, Nakladni zavod „Marko Marulić“, Split, 1971.

Internet:

<https://www.kurir.rs/sport/fudbal/3411605/zbog-doktora-andrejke-jugoslavija-je-otisla-u-montevideo-mihajlo-andrejevic-zaduzio-nas-je-i-kao-lekar>

<https://gnkdinamo.hr/hr/Novosti/Clanak/prije-stotinu-godina-roden-je-ratko-kacian>

https://en.wikipedia.org/wiki/1946%E2%80%931947_Yugoslav_First_League

https://en.wikipedia.org/wiki/1947%E2%80%931948_Yugoslav_First_League

https://en.wikipedia.org/wiki/1948%E2%80%931949_Yugoslav_First_League

FK Crvena zvezda - Šampionati (crvenazvezdafk.com)

<https://www.index.hr/sport/clanak/za-koga-je-navijao-tito-evo-kako-je-on-odgovarao-na-to-pitanje/2273572.aspx>

https://hr.wikipedia.org/wiki/Prva_savezna_liga_Jugoslavije_u_nogometu_1951.

<https://www.autograf.hr/legenda-o-velikom-vladimiru/>

<http://www.yugopapir.com/2019/08/prica-o-najvecoj-aferi-jugoslovenskog.html>

<https://telesport.telegram.hr/price/rodenje-kupa-prvaka/>

<http://www.yugopapir.com/2015/06/bernard-vukas-3-dio-memoara-kako-mi-je.html>

https://en.wikipedia.org/wiki/1958_FIFA_World_Cup_squads#Yugoslavia

https://en.wikipedia.org/wiki/1954_FIFA_World_Cup_squads

https://en.wikipedia.org/wiki/1955%E2%80%931956_European_Cup

https://en.wikipedia.org/wiki/1957%E2%80%931958_European_Cup

https://en.wikipedia.org/wiki/1958%E2%80%931959_European_Cup

<http://www.crvenazvezdafk.com/sr/zvezdina-zvezda/3/dragan-dzajic>

<https://partizan.rs/svi-igraci-partizana/>

<https://povijest.gnkdinamo.hr/statistika/individualni-rekordi.html>

<https://hajduk.hr/povijest/1961-1970>

https://en.wikipedia.org/wiki/Yugoslav_Cup

<http://www.yugopapir.com/2012/10/sportske-legende-velibor-vasovic-kako.html>

<https://www.reprezentacija.rs/uefa-evropsko-prvenstvo-u-fudbalu-1960/>

<https://www.reprezentacija.rs/fifa-svetsko-prvenstvo-1962-u-cileu/>

<https://www.reprezentacija.rs/na-aukciji-srebrna-medalja-sa-evropskog-prvenstva-1968/>

<https://hajduk.hr/povijest/1971-1980>

<http://engleskifudbal.com/tekstovi/legendarne-licnosti/petar-borota-bonvivan-medu-stativama/>

<http://www.yugopapir.com/2016/04/zasto-se-u-jugoslaviji-igra.html>

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=101193&pv_issu_e_no=700925_A

https://hr.wikipedia.org/wiki/Tito_Kirigin

<https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/zivot/josip-belinic-otac-je-spasavao-tudmana-a-on-mu-se-kasnije-oduzio-256760>

<https://www.index.hr/sport/clanak/prosle-su-42-godine-od-utakmice-u-kojoj-je-dinamu-ukradena-titula/2204602.aspx>

<https://www.24sata.hr/sport/ekskluzivno-edmond-tomic-da-ih-bar-moja-rijeka-razbije-519423>

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=605276&autocomplete_text=zorislav%20srebrni%20C4%87%20%20petrov

<https://www.index.hr/sport/clanak/kolinda-komentirala-nk-rijeku-obersnel-koliki-je-taj-rezervar-gluposti/2127318.aspx>

<https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/kolinda-grabar-kitarovic-orjunasi-odgovarat-cete-za-prekid-i-za-svastiku-316434>

<https://www.index.hr/sport/clanak/legenda-s-kvarnera-u-ruci-drzim-fotku-rijeke-iz-80ih-13-rijecana-je-u-sastavu/2127883.aspx>

<https://www.reprezentacija.rs/utakmice-reprezentacije-1960-1969/>

<https://www.reprezentacija.rs/utakmice-reprezentacije-1970-1979/>

<https://www.reprezentacija.rs/332-jugoslavija-holandija-2-0/>

<https://www.reprezentacija.rs/359-grcka-jugoslavija-2-4/>

<https://www.reprezentacija.rs/366-jugoslavija-skotska-1-1/>

<https://povijest.gnkdinamo.hr/arhiva-utakmica/1971-1980/1973-1974/>

<https://www.reprezentacija.rs/383-jugoslavija-sr-nemacka-2-4/>

<https://fkzeljeznicar.ba/historija/od-zvijezda-do-trnja/>

<http://www.crvenazvezdafk.com/sr/pages/details/21/Evropa>

<https://sport.blic.rs/fudbal/domaci-fudbal/bozo-koprivica-pise-za-blic-manceov-volej-za-vecnost/rx7g7nz>

<https://povijest.gnkdinamo.hr/arhiva-utakmica/1981-1990/1981-1982/>

<https://www.vecernji.hr/sport/gudelj-zbog-reala-sam-odbio-11-milijuna-dem-od-bordeauxa-1003746>

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=18&displaySizeSelect=1&pv_page_id=131714&autocomplete_text

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=18&displaySizeSelect=1&pv_page_id=131714&autocomplete_text

https://en.wikipedia.org/wiki/Disgrace_of_Gij%C3%B3n

<https://www.24sata.hr/sport/kad-je-ciro-bio-qiro-moja-placa-na-kosovu-bila-je-pravo-zlato-494026>

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=659319&pv_issue_no=860811_A

<https://www.index.hr/sport/clanak/navijac-ugrizao-psa-mladenovic-gracanu-slomio-nogu-kako-je-pocelo-rivalstvo-hajduka-i-rijeke/852013.aspx>

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=5&displaySizeSelect=1&pv_page_id=614253&autocomplete_text

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=614919&autocomplete_text=zorislav%20srebric%20natjecateljska%20komisija

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=616388&pv_issue_no=820304_A

<https://hns-cff.hr/news/15887/zorislav-srebric-najsvestraniji-djelatnik-nogometa-u-hrvata/>

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=21&displaySizeSelect=1&pv_page_id=657580&autocomplete_text

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=657770&pv_issue_no=860621_A

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=18&displaySizeSelect=1&pv_page_id=170294&autocomplete_text

https://hr.wikipedia.org/wiki/Luka_Bajaki%C4%87

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=655926

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=131767

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=24&displaySizeSelect=1&pv_page_id=131676&autocomplete_text

<https://www.vijesti.me/sport/fudbal/24853/ko-su-najskuplji-crnogorski-fudbaleri-svih-vremena-dejo-i-peda-probili-granice>

<http://www.zurnal.rs/fudbal/super-liga/96705/mihajlovic-zvezda-zelja-dinamo-sudbina?lang=lat>

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=226712

www.yugopapir.com/2018/07/partizanovi-kinezi-ia-i-liu-88-na.html

<http://www.strategija.org/dinamovci-u-zvezdi/>

<https://www.dnevno.hr/sport/domovinski-rat-sve-je-promijenio-donosimo-dobro-skrivanu-pricu-o-tajnoj-vezi-srba-i-dinama-1272659/>

<https://www.index.hr/sport/clanak/prije-40-godina-poljud-je-plakao-za-titom-hajduk-je-uvijek-bio-partizanski-klub/2180090.aspx>

<https://www.youtube.com/watch?v=6CZM8tyLFjs>

<https://princip.info/2015/08/09/crvena-zvezda-dinamo-1980/>

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=131676&pv_issu_e_no=880612_A

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=182381&pv_issu_e_no=900318_A

<https://www.youtube.com/watch?v=wbOb6JIP2YE>

https://hr.wikipedia.org/wiki/%C5%BDeljko_Ra%C5%BEnatovi%C4%87

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?pv_page_id=184914&pv_issu_e_no=900514_A

<https://www.youtube.com/watch?v=yyioRA418G8>

https://www.youtube.com/watch?v=59v_RRIkMPM

<https://www.reprezentacija.rs/boban-zvonimir/>

<https://seebiz.eu/sport/boban-zastitila-su-me-samo-dva-covjeka/232150/>

<https://slobodnadalmacija.hr/sport/hajduk/tocno-je-30-godina-od-derbija-hajduk-partizan-kojeg-je-prekinula-torcida-domovinski-rat-je-poceo-paljenjem-jugo-zastave-u-poljudu-1046841>

<https://www.index.hr/sport/clanak/Hajdukov-ratni-trofej-Na-danasnji-dan-Hajduk-je-posljednji-put-slavio-u-Beogradu/818941.aspx>

<https://www.kurir.rs/mundijal-2018/3067247/jugoslavija-je-imala-mocan-tim-ali-je-ispala-posle-najsramnijeg-penala-u-istoriji-mundijala-danac-izmislio-jedanaesterac-za-spance-posle-prekrsaja-van-16-metara-a-zatim-ponovio-penal-svet-je-dugo-bio-u-soku-posle-ovoga-video>

<http://www.strategija.org/plavi-u-zoni-sedam-plus-golova-kao-blata/>

<https://nomad.ba/latific-radanovic>

<https://www.reprezentacija.rs/utakmice-reprezentacije-1980-1989/>

<https://www.index.hr/sport/clanak/Na-danasnji-dan-Jugoslavija-se-raspala-na-Maksimiru/823592.aspx>

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=43&displaySizeSelect=1&pv_page_id=533606&autocomplete_text

<https://www.reprezentacija.rs/428-jugoslavija-vels-4-4/>

<https://hns-cff.hr/hns/o-nama/predsjednik/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Croatian_football_clubs_in_European_competitions

<https://www.index.hr/sport/clanak/kako-su-beogradska-magla-i-prostitutke-spasile-i-stvorile-najveci-milan/2175050.aspx>

12 POPIS SLIKA

Fotografija 1.

<https://hajduk.hr/vijest/sjecanje-na-bari-1944-/5017>

Fotografija 2.

https://www.google.hr/search?q=grb+fk+crvena+zvezda&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=2Cn80GV5CjVKtM%252C0eXEvgHfwlzeQM%252C_&vet=1&usg=AI4_-kSnZDYNK_uEq4c7LH17F0gCPiwd0Q&sa=X&ved=2ahUKEwjF_K2k8eHyAhWnh_OHHdD6CxEQ9QF6BAgQEAE&biw=1366&bih=625#imgrc=2Cn80GV5CjVKtM

Fotografija 3.

https://hr.wikipedia.org/wiki/HNK_Hajduk_Split

Fotografija 4.

https://en.wikipedia.org/wiki/JSD_Partizan

Fotografija 5.

https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%A1%D1%82%D1%98%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BD_%D0%91%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%BA

Fotografija 6.

<https://radio.hrt.hr/radio-split/clanak/1950-godina-hajduka-i-torcide/248419/>

Fotografija 7.

<https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fhajduk.hr%2Fsadrzaj%2Fslike-za-vijesti%2F800x400%2F2019-08-11-11-41-4060-.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fhajduk.hr%2Fvijest%2Fpeta-obljetnica-smrti-vladimira-beare--najbolji-vratar-sto-ga-je-svijet-ikad-imao-%2F11905&tbnid=a603Ts-6VcXHnM&vet=12ahUKEwim5YShm-LyAhXEyqQKHToUBN4QMygBegUIARCQAQ..i&docid=HejreD6fSKOBrM&w=800&h=400&q=vladimir%20beara&ved=2ahUKEwim5YShm-LyAhXEyqQKHToUBN4QMygBegUIARCQAQ>

Fotografija 8.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fwww.dnevno.hr%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F07%2Fsovjeti.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.dnevno.hr%2Fsport%2Fjugoslavija-pobijedila-a-tito-pocastio-igrace-sa-100-dolara-evo-zasto-je-za-marsala-ta-utakmica-bila-najvaznija-1789304%2F&tbnid=Amq2ifpo8bC-OM&vet=12ahUKEwjU69iVmuLyAhWINOwKHcRZAnUQMygMegUIARCzAQ..i&docid=D_qL9fNneGUODM&w=930&h=525&q=jugoslavija%20vs%20sssr%20nogomet&ved=2ahUKEwjU69iVmuLyAhWINOwKHcRZAnUQMygMegUIARCzAQ

Fotografija 9.

<https://www.facebook.com/LegendeYUfudbala/posts/2520553154880108>

Fotografija 10.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fsportska.revija.hr%2Fwp-content%2Fuploads%2F2020%2F03%2F87557776_646396042795216_7834179716960485376_n-1007x675.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fsportska.revija.hr%2Fpovijest%2Fvideo-dragan-dzajic-krasna-karijera-on-je-stvorio-klupskog-euroskog-prvaka%2F&tbnid=hf8fk75_0r_3rM&vet=12ahUKEWju9bWwnOLyAhW67rsIHTZfBd8QM ygBegUIARClAQ..i&docid=tfMzMd7nqtkTVM&w=1007&h=675&q=dragan%20d%C5%BEaji%C4%87&ved=2ahUKEWju9bWwnOLyAhW67rsIHTZfBd8QM ygBegUIARClAQ

Fotografija 11.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fi.pinimg.com%2Foriginals%2F2%2F5c%2Ffc%2F25cfccc088398d5b21e86987577cb27.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.pinterest.com%2Fpin%2F486670303461035834%2F&tbnid=t7_18v707nJTyM&vet=12ahUKEWjUpLHxnOLyAhXVgv0HHdWkAioQMygmegUIARDoAQ..i&docid=cF0wkan7u0VTcM&w=966&h=635&q=velibor%20vasovi%C4%87&hl=en&ved=2ahUKEWjUpLHxnOLyAhXVgv0HHdWkAioQMygmegUIARDoAQ

Fotografija 12.

<https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fstatic.jutarnji.hr%2Fimages%2Flive-multimedia%2Fbinary%2F2016%2F12%2F27%2F14%2Fdra%25C5%25BEan%2520jerkovi%25C4%2587.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fsportske.jutarnji.hr%2Fsn%2Fnogomet%2Fnajbolji-plavi-9-svih-vremena-stroj-za-golove-genijalac-nesavitljive-kicme-kojeg-je-narod-obojavao-golgeter-se-ne-moze-stvoriti-golgeter-se-rada-10209970&tbnid=i9MIs0UyViuT2M&vet=12ahUKEWjTmKiQneLyAhUITOUKHW99AZ0QMygCegQIARB4..i&docid=yry8EkUqUu1gaM&w=406&h=600&q=dra%25C5%BEan%20jerkovi%C4%87&hl=en&ved=2ahUKEWjTmKiQneLyAhUITOUKHW99AZ0QMygCegQIARB4>

Fotografija 13.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fupload.wikimedia.org%2Fwikipedia%2Fsh%2Fthumb%2F7%2F7e%2FIvan_Sibl.jpg%2F220px-Ivan_Sibl.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fsh.wikipedia.org%2Fwiki%2FIvan_%25C5%25A0ibl&tbnid=rFArf82rlIrfDM&vet=12ahUKEwiCuOKrneLyAhXuhv0HHbizCJQQMygDegUIARCPAQ..i&docid=LMV8WGU2WhVuvM&w=220&h=293&q=ivan%20%C5%A1ibl&hl=en&ved=2ahUKEwiCuOKrneLyAhXuhv0HHbizCJQQMygDegUIARCPAQ

Fotografija 14.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Flookaside.fbsbx.com%2Flookaside%2Fcrawler%2Fmedia%2F%3Fmedia_id%3D1767213600082349&imgrefurl=https%3A%2F%2Far-

ar.facebook.com%2FdrukalismozaHajduka%2Fposts%2F1767213636749012%2F&tbid=ovD554qens5ORM&vet=12ahUKEWj4ib3BneLyAhUkyrsIHZZHCRCQMygAegQIARB4..i&docid=0AXVq6pTqr4EQM&w=180&h=240&q=milovan%20%C4%87iri%C4%87&hl=en&ved=2ahUKEWj4ib3BneLyAhUkyrsIHZZHCRCQMygAegQIARB4

Fotografija 15.

[Fotografija 16.](https://www.facebook.com/drukalismozaHajduka/photos/basw.AbrRRccwq6c3oKtHqxNdrZhWmCS0If6aw_snUk9fQoCU_A64iSrXli7eMAVs13Q_GAjArnmDig9QFKqa9q0pMNdnq7BXaiZOIAw5VrKn3K8mqc7iyC8LPtqQJy8eIj31kSQU50VZYHRnwm61WM9wvmoGzbb8ddVJSItsZKcTUvPjw/2216503025153402/?opaqueCursor=Abq1wNGq17Yt7mSNla01LPamNmyl9WmbUzpUfwLOXkMqdBREH4biMrus3ZsposgaYvBRSoeNEVnhhYzG3p5NUyItVe9leFX7wtpEfl5Mo55NaGQ7kciRsLYGtnWdcftpKEHdJtDXpS4YiKxyexgzW9HQ-L6BLhUojJmqZrf3hMEE0fiAIOJ7b3XVM6_TEizTxT97vsK0HI8fcQ45FJEcd0LUyYXf2tYl2pcVlnpFDYcD6RIQCJvNz6go1y3Clj50fZozK2kpRTT2ShVX6Ma7yWcyqMAE1oQu7k82bOSfaHQDi_HE3JfW80nZk6txKzH2LCIMSrMcnK-aWuC5_jJfWYkY7ai_ThYKfH3Qw6TYzpE8v_EiS3BrLSsN5sHg_TPlv5hs58g16LGUO_3TwFqMbEUmID2XxmJ3X9XAIS7CrUfQPz47ppyPg4zLMOcuZuHyFWQdhAv392H9715jKXHwxJAnTiCD4NdXw3XtrZkBB7C9kLvbKrE0nwJPXagZ3uwUvdCBlsr-y-tOrCK98xzehsJbUbF6Z5yixnTK-PLEcnDfBkKKVu9RUJV1rKRlm7odX5VsxbVD4VUQrV6UfXl66pRjWa6iQUyOcvetfWFGn1QayLoCT-4QCX9XQUKbNG9ZAlrmILtW9j9YRnlCMUo2iuMJ4m01KirOiGQcRzn0wquq72i79Mw37AXDSi5edkjJo0gK5KOfqBzcb8BuIKRpR0yoD6BXrjBeljEBU7s4z2dWDdhEwe4efF07qB2zXZlastP02vXLQ05fiAi5IUraJcD0d3CL5FgOQfffgLHjCybw25blnButJxw_8LuNUawvx8Zi4f95cu6iQfmBC4nKpvXwrw_hcEiaoABRguwVqQAiStVHFnoSVuAfZXUNIPMfplLHv_PJ6JquExHkmBOVJdd7IXdmXrkWUUA4Jo-YPPrZCxNVaPcCf-UbURfQWKC6_65oUWtceAbrCMIrCwxuRGU9_WIA7hOf34WCTLR1NWGA</p></div><div data-bbox=)

[Fotografija 17.](https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fhajduk.hr%2Fsadrazaj%2Fsluke-za-vijesti%2F800x400%2F2020-05-01-10-32-9777-.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fhajduk.hr%2Fvijesti%2Ffourfourtwo-tomislav-ivic-medu-100-najboljih-trenera-svih-vremena%2F12679&tbid=3v0TjXoF0flnjM&vet=12ahUKEWjF9frgnuLyAhVfgv0HHUeyDg8QMygGegUIARCAAQ..i&docid=h3Dboe4M9TBG7M&w=800&h=400&q=tomislav%20ivi%C4%87&ved=2ahUKEWjF9frgnuLyAhVfgv0HHUeyDg8QMygGegUIARCAAQ</p></div><div data-bbox=)

[Fotografija 18.](https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fnarod.hr%2Fwp-content%2Fuploads%2F2015%2F06%2FGrbovi-NK-Dinamo.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fnarod.hr%2Fkultura%2F9-lipnja-1945-osnovan-nk-dinamo-2&tbid=-eK68muS6KXBJM&vet=12ahUKEwiqr56In-LyAhW2x7sIHWRVAaYQMygXegUIARDRAQ..i&docid=vZDo7U4nx0DdGM&w=1024&h=253&q=grbovi%20dinama&ved=2ahUKEwiqr56In-LyAhW2x7sIHWRVAaYQMygXegUIARDRAQ</p></div><div data-bbox=)

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Flookaside.fb.com%2Flookaside%2Fcrawler%2Fmedia%2F%3Fmedia_id%3D1819260088211033&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2FdrukalismozaHajduka%2Fposts%2Fin-memori-am-tito-kirigin-16-travnja-1920-mirca-7-travnja-1987-splitbio-je-predsj%2F1819260118211030%2F&tbnid=A12CwPUo7-maXM&vet=12ahUKEwjm3dGan-LyAhWZw7sIHTyZCR4QMygAegQIARAF..i&docid=U7DumPf2HI1XUM&w=720&h=943&q=tito%20kirigin&ved=2ahUKEwjm3dGan-LyAhWZw7sIHTyZCR4QMygAegQIARAF

Fotografija 19.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fupload.wikimedia.org%2Fwikipedia%2Fcommons%2F5%2F55%2FMiljan_Miljani%25C4%2587_%25281971%2529.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fen.wikipedia.org%2Fwiki%2FMiljan_Miljani%25C4%2587&tbnid=eHcJvZ6jnndwHM&vet=12ahUKEwj-sNXDn-LyAhXaNuWKHRmACW0QMygAegQIARB7..i&docid=hMME8FucZPO-XM&w=669&h=794&q=miljan%20miljani%20C4%87&ved=2ahUKEwj-sNXDn-LyAhXaNuWKHRmACW0QMygAegQIARB7

Fotografija 20.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=http%3A%2F%2Fgrup14.com%2Ffiles%2F2016-11%2Fcruyff-s-influence-at-juventus.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fgrup14.com%2Farticle%2Fhow-johan-cruyff-influenced-juventus.html&tbnid=c8ydrIhTtMHT8M&vet=12ahUKEwjPi_Dan-LyAhUFgqQKHSrRC00QMygGegUIARDDAQ..i&docid=IHgbkF8cxHMVhM&w=1000&h=797&q=cruif%20juve%20shirt&ved=2ahUKEwjPi_Dan-LyAhUFgqQKHSrRC00QMygGegUIARDDAQ

Fotografija 21.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fupload.wikimedia.org%2Fwikipedia%2Fen%2Fthumb%2F9%2F98%2FDragan_Mance_wiki.jpg%2F220px-Dragan_Mance_wiki.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fen.wikipedia.org%2Fwiki%2FDragan_Mance&tbnid=3uYhPhwkVXu3hM&vet=12ahUKEwiZsP2DoOLyAhWWtqQKHRNzDTUQMygAegUIARCRAQ..i&docid=CSBImfvE5YRe-M&w=220&h=259&q=dragan%20mance&ved=2ahUKEwiZsP2DoOLyAhWWtqQKHRNzDTUQMygAegUIARCRAQ

Fotografija 22.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Flookaside.fb.com%2Flookaside%2Fcrawler%2Fmedia%2F%3Fmedia_id%3D215772388504735&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2FDragan-Piksi-Stojkovic-215772388504735%2Fposts&tbnid=CWaipMkMrxbM2M&vet=12ahUKEwig8I6joOLyAhVCxqQKHeKiC4sQMygQegUIARCzAQ..i&docid=zV3rYxKP-iDPkM&w=230&h=300&q=dragan%20stojkovi%20C4%87%20dres%20vezde&ved=2ahUKEwig8I6joOLyAhVCxqQKHeKiC4sQMygQegUIARCzAQ

Fotografija 23.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Flookaside.fbsbx.com%2Flookaside%2Fcrawler%2Fmedia%2F%3Fmedia_id%3D2612673065668116&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2FLegendeYUfudbala%2Fposts%2F%25C4%2587iro-bla%25C5%25BEevi%25C4%2587-i-njegov-%25C4%258Duveni-beli-%25C5%25A1al%2F2612673145668108%2F&tbnid=90-xkVGAxKzS8M&vet=12ahUKEwiOkJPEoOLyAhWMt6QKHQILCHkQMygFegUIARCPAQ..i&docid=LAdgkL4_fniN0M&w=640&h=479&q=mirosalv%20bla%20C5%20BEevi%20C4%2087%20bijeli%20C5%20A1al&ved=2ahUKEwiOkJPEoOLyAhWMt6QKHQILCHkQMygFegUIARCPAQ

Fotografija 24.

https://www.google.hr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fprvahnl.hr%2Fnews%2F17882%2Fzlatko-vujovic-hajduk-ima-ogromnu-sansu-ali-pitat-ce-se-i-dinamo%2F&psig=AOvVaw0jNOym6sWVHsid0REDQaM_&ust=1630739682552000&source=images&cd=vfe&ved=0CAYQjRxqFwoTCLjc8--g4vICFQAAAAAdAAAAABAD

Fotografija 25.

<https://www.google.hr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fprincip.info%2F2015%2F08%2F09%2Fcrvena-zvezda-dinamo-1980%2F&psig=AOvVaw3S18xR03zWNKj32GFiiLtL&ust=1630739769251000&source=images&cd=vfe&ved=0CAYQjRxqFwoTCPCv4pih4vICFQAAAAAdAAAAABAD>

Fotografija 26.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fstatic.jutarnji.hr%2Fimages%2Flive-multimedia%2Fbinary%2F2016%2F4%2F8%2F3%2F829650.bin.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.jutarnji.hr%2Fsport%2Fnogomet%2Fubio-bih-bobana-zivot-mu-je-spasio-kuze-policajac-refik-izniosvoju-verziju-bitke-na-maksimiru-385906&tbnid=8XZjPNgbk7_Y7M&vet=12ahUKEwjfi5anoElyAhUc_rsIHYtqCZQQMygBegUIARCZAQ..i&docid=YNVG4xPdNnYCnM&w=652&h=326&q=boban%20policajac&ved=2ahUKEwjfi5anoElyAhUc_rsIHYtqCZQQMygBegUIARCZAQ

Fotografija 27.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fgdb.rferl.org%2FA905E84B-032D-4AC3-BFA7-726DE672CB38_w408_r1_s.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.slobodnaevropa.org%2Fa%2F1339720.html&tbnid=wXvvt1BH3fmicM&vet=12ahUKEwjI5OLLoeLyAhWN8rsIHXRMbZyQMygAegUIARCaaQ..i&docid=vMEo54-WjjKUGM&w=408&h=230&q=kup%20mar%20C5%20A1ala%20tita%20hajduk&ved=2ahUKEwjI5OLLoeLyAhWN8rsIHXRMbZyQMygAegUIARCaaQ

Fotografija 28.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Flookaside.fbsbx.com%2Flookaside%2Fcrawler%2Fmedia%2F%3Fmedia_id%3D1004435609744322&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fistorijaexyufudbala%2Fposts%2Ftransparent-podr%25C5%25A1ke-papetu-na-ko%25C5%25A1evu%2F1004435609744322%2F&tbnid=DKIot3uc-B6mlM&vet=12ahUKEwi3hfbloeLyAhXl6rsIHQITDmcQMygCegQIARAT..i&docid=yRpsE30YE4HKkM&w=960&h=540&itg=1&q=neka%20vidi%20toza%20kako%20pape%20voz a&ved=2ahUKEwi3hfbloeLyAhXl6rsIHQITDmcQMygCegQIARAT

Fotografija 29.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Flookaside.fbsbx.com%2Flookaside%2Fcrawler%2Fmedia%2F%3Fmedia_id%3D392039374161834&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fmladen-Delic-Najbolji-Jugoslvenski-komentator-392039374161834%2Fposts&tbnid=bx9rWoPuhdYDfM&vet=12ahUKEwj3i9DwoeLyAhUe8LsIHTbMDY8QMygIegUIARCSAQ..i&docid=7qzApS9_VVFVJM&w=300&h=183&itg=1&q=mladen%20deli%20C4%87&ved=2ahUKEwj3i9DwoeLyAhUe8LsIHTbMDY8QMygIegUIARCSAQ

Fotografija 30.

https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fmedia.fkzeljeznicar.ba%2Fivica_Osim.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Ffkzeljeznicar.ba%2Fna-danasnji-dan-ivica-osim-podnio-ostavku-na-mjesto-selektora-reprezentacije-jugoslavije-3%2F26472%2F&tbnid=f7micYAOA2NfpM&vet=12ahUKEwj3nL2SouLyAhUY57sIHXFRCJsQMygFegUIARCoAQ..i&docid=hobOnEZEpfYrAM&w=640&h=360&q=ivica%20osim&ved=2ahUKEwj3nL2SouLyAhUY57sIHXFRCJsQMygFegUIARCoAQ

Fotografija 31.

<https://www.google.hr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fi.pinimg.com%2F236x%2Fee%2F1e%2Fac%2Fee1eac21fd62c88bb0fcea734544229f--champions-leage-red-star-belgrade.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.pinterest.com%2Fmilosevdusan11%2Fcrvena-zvezda%2F&tbnid=lv8zdo98PY0WeM&vet=12ahUKEwiYu52gouLyAhVigv0HHWUWCTMQMygSegUIARDQAQ..i&docid=mGHA9g4gr2v43M&w=236&h=219&q=crvena%20zvezda%20bari&ved=2ahUKEwiYu52gouLyAhVigv0HHWUWCTMQMygSegUIARDQAQ>

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ANTE TOMAŠ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice POVIJESTI I FILOZOFE, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 03.11.2021

Potpis

OBRAZAC I.P.

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU**

STUDENT/ICA	ANTE TOMAŠ
NASLOV RADA	NOGOMET U JUGOSLAVIJI
VRSTA RADA	DIPLOMSKI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ZNANSTVENO POLJE	POVIJEST
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	ALEKSANDAR JAKIR, PROF. DR. SC.
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. ALEKSANDAR JAKIR, PROF. DR. SC. 2. MLADENKO DOHAZET, IZV. PROF. DR. SC. 3. EDI MILOŠ, IZV. PROF. DR. SC.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

09. 11. 2021.

mjesto, datum

potpis studenta/ice